

Els socialistes catalans en la configuració de l'Espanya democràtica (1982-2010)

Jaume Muñoz Jofre,
HISTORIADOR

Pasqual Maragall
LLEGAT PASQUAL MARAGALL

AMB EL SUPORT DE

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	4
2. ELS SOCIALISTES CATALANS AL GOVERN D'ESPANYA	6
2.1 Els socialistes catalans als governs de Felipe González (1982-1996)	6
2.1.1 Construint l'estat del benestar. Ernest Lluch, ministre de Sanitat	8
2.1.2 La democratització de l'exèrcit. Narcís Serra, ministre de Defensa	9
2.1.3 El PSC en la crisi dels renovadors vs. guerristes	12
2.2 Els ministres del PSC als governs de José Luis Rodríguez Zapatero (2004-2011)	14
3. LA GRAN FORÇA MUNICIPAL	17
3.1 La difícil herència dels ajuntaments franquistes	17
3.2 Tots units fem força: les diverses iniciatives intermunicipals i el fals mite del contrapoder socialista	20
3.3 La Barcelona olímpica o la difícil materialització de la idea que "allò que és bo per a Barcelona és bo per a Catalunya, allò que és bo per a Catalunya és bo per a Espanya"	24
4. VINT-I-TRES ANYS A L'OPOSICIÓ, SET ANYS DE GOVERNS DE PROGRÉS	27
4.1 El llarg camí fins a la Generalitat	27
4.2 La crisi dels noranta	30
4.3 La candidatura de Joaquim Nadal i la necessitat de reformar l'Estatut	33
4.4 Un primer intent fallit però profitós: els comicis de 1999 i el govern a l'ombra de Pasqual Maragall	34
4.5 El govern Maragall i el nou Estatut	38
4.5.1 L'Estatut del 2006: un autèntic punt de no retorn	42
4.6 El govern Montilla. La crisi del 2008 i la tensa espera de la sentència	51
5. CONCLUSIONS	57
6. FONTS I BIBLIOGRAFIA	59

1. Introducció

L'objectiu d'aquest estudi és realitzar una primera aproximació al paper dels socialistes de Catalunya en la vertebració de l'Espanya democràtica, formulant-la des de la distància acadèmica i generacional. Per fer-ho amb la visió més completa possible, hem optat per abordar la temàtica separadament des dels àmbits estatal, autonòmic i municipal, escollint un marc temporal que engloba des de l'arribada del PSOE al Govern d'Espanya (1982) fins a la sortida del PSC de la Generalitat de Catalunya (2010), després que la sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut català aprovat el 2006 dinamités el panorama polític català i acabés suposant el trencament de la unitat formal del PSC com a partit. D'acord amb la brevetat a què obliga el format d'aquest encàrrec, hem optat per referenciar altres estudis on s'expliquen en profunditat alguns aspectes rellevants de tot aquest període –sense renunciar, de totes maneres, a oferir-ne la informació imprescindible. Per a la realització d'aquest treball s'ha recorregut sobretot a la bibliografia especialitzada sobre aquesta etapa i a llibres-entrevista i llibres de memòries dels seus protagonistes. Igualment, la consulta hemerogràfica ha sigut un suport de gran ajuda, tal com les converses mantingudes amb alguns dels personatges clau de tota aquesta etapa i el visionat de totes les entrevistes realitzades per Josep Maria Muñoz Lloret en el marc del programa Testimonis de la Fundació Catalunya Europa.

El primer apartat d'aquest estudi analitza l'aportació dels socialistes de Catalunya als governs de Felipe González (1982-1996) i José Luis Rodríguez Zapatero (2004-2011), fent una mirada detallada a l'obra d'Ernest Lluch com a ministre de Sanitat, que va suposar una peça bàsica en la posada en marxa de l'estat del benestar a Espanya, i a la de Narcís Serra com a ministre de Defensa, clau per a la modernització política de l'estat, en apartar els militars de la vida política del país. Igualment, en aquest apartat s'estudia el paper del PSC en la crisi interna que a principis de la dècada de 1990 es va produir al PSOE entre els sectors partidaris de renovar internament el partit, liderat pel seu secretari general i president del Govern espanyol, Felipe González, i els que, contràriament, defensaven que els mals que estava patint el socialisme espanyol –molt afectat pels diversos casos de corrupció que estaven esclatant en l'òrbita de la seva acció política– eren a causa d'haver abandonat els principis que encara residien dins del PSOE –encapçalats per Alfonso Guerra. Com que no era la vida orgànica de cap dels dos partits el principal focus d'atenció d'aquest estudi –només està abordada tangencialment, en els punts rellevants per als programes i activitat pública dels seus representants– no hem ofert un examen en profunditat dels projectes de Josep Borrell i Carme Chacón com a candidats a la presidència del Govern espanyol i a la secretaria general del PSOE, respectivament, encara que tots dos van ser formulats des d'una perspectiva estatal de la política espanyola, arribant a desmarcar-se del projecte propi del PSC si era convenient.

El segon apartat fa esment a la política municipal del PSC, que durant gairebé un quart de segle va ser el seu principal bastió. Així, des dels principals ajuntaments de Catalunya els socialistes catalans van poder construir i exposar un projecte alternatiu de país al que representava i impulsava Jordi Pujol a la Generalitat de Catalunya, establint-se un grau de confrontació més que notable entre els dos nivells administratius. D'entre tots els alcaldes socialistes del període, el més destacat en l'alternativa al *pujolisme* va ser Pasqual Maragall, batlle de Barcelona, fins al punt de construir una personalitat política que, gràcies a les seves reeixides aportacions des de la capital catalana –que van tenir com a punt culminant l'organització dels Jocs Olímpics del 1992, però que van anar molt més enllà– va acabar assolint la presidència de la Generalitat vint-i-tres anys després que els socialistes en quedessin fora contra pronòstic per primera vegada.

El darrer apartat se centra en el paper del PSC en la política catalana, amb quatre etapes ben diferenciades: la participació en el clima de consens amb què es van posar les bases de l'autogovern

català (1977-1984), un període d'oposició molt condicionada pel profund enfrontament entre CiU i els socialistes (1984-1995), una etapa opositora d'alta activitat propositiva (1995-2003) i, finalment, el lideratge dels dos governs de progrés presidits, respectivament, per Pasqual Maragall i José Montilla (2003-2010). De l'etapa dels socialistes catalans a la Generalitat de Catalunya n'hem analitzat principalment el disseny i les vicissituds que va suposar la posada en marxa de l'Estatut del 2006, que més enllà d'una millora de l'autogovern català era alhora una proposta d'aprofundiment en el caràcter federal que els socialistes catalans desitjaven que tingués Espanya.

No vull acabar aquest breu capítol introductori sense agrair a la Fundació Catalunya Europa la confiança a l'hora de fer-me aquest encàrrec. Per a l'elaboració d'aquest estudi han estat imprescindibles les aportacions de Jaume Bellmunt i dels meus directors de tesi doctoral Borja de Riquer i Pere Ysàs. Agraieixo igualment la seva disponibilitat i franquesa a José Montilla, Joaquim Nadal, Joan Ganyet i Jaume Badia, així com les aportacions que la resta de protagonistes i estudiosos han deixat per escrit. Així mateix, els resultats d'aquesta recerca no haurien estat els mateixos sense les contribucions de Paul Preston, Andreu Mayayo, Josep Maria Muñoz Lloret, Joan Fuster-Sobreper, José Luís Martín Ramos i Joan Esculies, així com sense el suport i ajuda del Cristian Ferrer González, l'Anna Vallugera Fuster, el Ricard Sentís Sabaté i de molts d'altres. A totes elles, moltes gràcies.

2. Els socialistes catalans al Govern d'Espanya

2.1 Els socialistes catalans als governs de Felipe González (1982-1996)

Després d'obtenir una contundent majoria absoluta a les eleccions de 1982,¹ Felipe González va formular un programa de govern plenament socialdemòcrata, centrat en la consolidació del sistema democràtic i la defensa de les llibertats polítiques. Així, es va desenvolupar una acció governamental orientada sobretot al compliment i l'acceptació del mandat constitucional per part de les forces armades, la modernització de la societat espanyola –centrada en l'ampliació i consolidació de l'estat del benestar– i la reforma general de l'Administració –fent èmfasi en els sectors sanitari, educatiu i judicial. Com a part d'aquest programa de modernització, es va impulsar la consolidació de l'Estat de les autonomies,² es va entrar a la Comunitat Econòmica Europea i es va implementar una important remodelació dels sectors productius que havia de servir per fer front a la crisi econòmica en què es vivia. Malgrat el gran suport electoral que havia rebut, el primer govern socialista –i tots els que el van succeir– es va caracteritzar per imprimir a la seva acció de govern un to moderat, buscant evitar incomodar els sectors que podien ser-li més reticents, abandonant de manera definitiva tota la retòrica revolucionària que el PSOE havia defensat amb especial vehemència durant els darrers anys del franquisme i fins al Congrés Extraordinari de setembre de 1979.

En la configuració del primer govern de Felipe González (1982-1986), l'elecció dels ministres es va veure més condicionada per la cerca de perfils qualificats que no pas pels equilibris interns de partit –lògic, si es té en compte que el PSOE, a la pràctica, havia absorbit la resta de partits socialistes espanyols i que, per tant, no hi havia faccions amb prou força per imposar quotes. Conseqüentment, el llistat de membres del govern va ser elaborat sense necessitat de pactes previs pel seu president –prèvia consulta, això sí, amb agents implicats o propers si s'esqueia–³ i la confiança que cada candidat inspirava a González va acabar sent un ingredient decisiu en la presa de decisió definitiva. Un exemple clar de la combinació dels dos ingredients (moderació i confiança) va ser el d'Ernest Lluch,⁴ del qual González va valorar molt el fet que no hagués posat excessives traves a la dissolució del grup parlamentari dels Socialistes de Catalunya⁵ i que, a més de la seva vàlua professional demostrada, tenia un perfil partidari de fer reformes progressives –i no d'impulsar canvis radicals, com els que hauria volgut impulsar el que figurava a totes les travesses per ocupar la cartera de Sanitat, Ciriaco de Vicente. El cas de Lluch no era puntual, sinó que en els altres nomenaments del període es va seguir la mateixa lògica, com en el cas del

1 El 28 d'octubre del 1982, el PSOE va obtenir un 48'4% dels vots (hi havia hagut una participació del 81% del cens), és a dir: més de 10 milions de sufragis i majoria absoluta al Congrés (202 diputats) i al Senat, superant en algunes comunitats (Andalusia, Castella-la Manxa, Extremadura, Múrcia i el País Valencià) el 50% dels vots. En comparativa a les eleccions de 1979, va rebre uns 4.600.000 vots més –es calcula que gairebé la meitat provinent de nous votants, un quart d'antics votants d'UCD i un quart d'antics votants comunistes. Borja de Riquer: *La Catalunya autònoma, 1975-2003*. Barcelona: Edicions 62, 2003, p. 162-163.

2 El gruix del traspass de competències entre l'Estat i les autonomies va realitzar-se entre 1983 i 1986, en un procés no exempt de problemàtiques, com veurem més endavant.

3 El cas dels ministres catalans no va ser una excepció a aquesta dinàmica, i González, després de consultar els noms que estava prenent en consideració amb Joan Reventós, va acabar prenent la decisió definitiva per si sol.

4 Gràcies a una capacitat de treball formidable, Ernest Lluch i Martín (Vilassar de Mar, 1937 - Barcelona, 2000) va combinar una brillant carrera acadèmica com a historiador de les doctrines econòmiques, disciplina per la qual va obtenir càtedra a la Universitat de Barcelona el 1968, amb una intensa carrera política a València, Barcelona i Madrid. La seva participació en el govern González va ser l'excusa amb què ETA va intentar justificar el seu assassinat, l'any 2000, després que Lluch dediqués els darrers anys de la seva vida a intentar trobar una sortida al conflicte basc.

5 Per a un estudi en profunditat sobre la gestació i acció del grup parlamentari dels Socialistes de Catalunya entre 1977 i 1982 al Congrés dels Diputats, consulteu Muñoz Jofre, Jaume: *Perseguint la llibertat. La construcció de l'espai socialista a Catalunya, 1945-1982*. Barcelona: L'Avenc, 2019, p. 173-200.

nomenament, l'estiu de 1985, de Joan Majó⁶ com a ministre d'Indústria i Energia, després que el proposés el ministre sortint, Carlos Solchaga –que l'havia tingut al seu equip com a director general d'electrònica i informàtica a proposta de Miguel Boyer, amb qui tenia coneixença de quan el polític català militava al Reagrupament Socialista pallachà.⁷

Si el PSC no va tenir un paper determinant a l'hora d'elegir els ministres dels governs de Felipe González (1982-1996), tampoc no va tenir incidència a l'hora de marcar l'agenda política dels seus representants a l'executiu espanyol. Seguint amb la dinàmica creada durant les dues primeres legislatures, els socialistes catalans a Madrid hi feien política en clau estatal, englobats dins les directrius del PSOE –dinàmica facilitada per la manca de sintonia personal entre Ernest Lluch i Narcís Serra,⁸ que va dificultar, encara més, que es creés un mínim pinyol del PSC dins l'executiu, limitant-se tots dos a actuar simplement com a ministres del govern. La distància entre la vida interna del partit i els ministres va accentuar-se fins a tal punt que l'any 1983, any en què Joan Reventós va deixar la primera secretaria del PSC per marxar com a ambaixador a París, el substitut en va ser Raimon Obiols, ja que, malgrat que els noms de Lluch i Serra haguessin sonat amb força en un primer moment, cap dels dos no va arribar a postular-se al càrrec. Onze anys més tard aquesta distància també va fer que el ministre d'Obres Públiques i Transports, Josep Borrell,⁹ fos el més votat dels sis integrants del Comitè d'Acció Política que havia de dirigir el PSC després del seu VIIe Congrés, celebrat a Sitges, pel fet de ser el que presentava un currículum menys connotat en la vida interna del partit davant dels delegats.

Si bé des del PSC no hi va haver mostres públiques de queixa pel poc pes que tenia a la pràctica dins del Govern espanyol, aquesta manera de fer política en una línia més pròpia del socialisme estatal va fer que els ministres catalans rebessin crítiques des d'àmbits diversos del catalanisme –i que, durant tota l'època pujolista, el PSC fos acusat de *sucursalisme* per la seva incapacitat d'imposar una agenda pròpia a Madrid. Una bona mostra d'aquesta dialèctica la trobem en la significativa anècdota que recull Joan Esculies a la seva excel·lent biografia d'Ernest Lluch, quan explica que l'estiu de 1983 el polític de Convergència Democràtica de Catalunya Ramon Trias Fargas va acusar en una conversa privada a Lluch de no actuar com a ministre català, per la qual cosa va rebre una resposta que ajuda a entendre quina era la perspectiva amb què ho afrontava el polític nascut a Vilassar de Mar: “Primer de tot com a membre d'un govern, el primer que s'ha de fer és intentar ser un bon ministre, i si ets català encara millor, perquè pots aportar al centre dels problemes les decisions catalanes, i una presència directa de catalans en l'òrgan de decisió estatal sempre és important”.¹⁰ Aquest tarannà va mantenir-se quan, vuit anys més tard, a causa de la remodelació que va seguir a la dimissió d'Alfonso Guerra de la vicepresidència van incorporar-se al govern dos nous ministres del PSC, que se sumaven al promogut a vicepresident Narcís Serra.

---

6 Joan Majó Cruzate (Mataró, 1939) va ser el primer alcalde democràtic de Mataró. Empresari del sector informàtic, el 1989 va ser nomenat conseller responsable de la Comissió Europea de l'Àrea de Telecomunicacions i Informàtica, càrrec que va compaginar amb el de membre del Comitè Organitzador Olímpic dels Jocs de Barcelona 1992. Durant els governs de progrés va ser director general de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (2004-2008) i actualment presideix la Fundació Ernest Lluch.

7 Esculies, Joan: *Ernest Lluch. Biografia d'un intel·lectual agitador*. Barcelona: La Magrana, 2018, p. 193-197 i p. 233.

8 En el moment de ser nomenat ministre, Narcís Serra i Serra (Barcelona, 1943) era el primer alcalde democràtic de Barcelona. Prèviament havia estat conseller de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat provisional presidida per Tarradellas (1977-1979). Com veurem, va ser membre del Govern espanyol fins al 1995, arribant-ne a ser vicepresident des del 1991. La primera secretaria del PSC (1996-2000) va ser el darrer càrrec polític de primera línia que va ocupar.

9 Josep Borrell i Fontelles (La Pobla de Segur, 1947). Llicenciat en enginyeria aeronàutica per la Universitat Politècnica de Madrid i doctor en Economia per la Universitat Complutense de Madrid, el 1979 va esdevenir regidor de l'Ajuntament de Majadahonda pel PSOE, partit al qual s'havia afiliat el 1975. Després de ser responsable d'Hisenda de la Diputació de Madrid (1979-1982), entre 1986 i 2004 va ser diputat per Barcelona al Congrés dels Diputats. President del Parlament Europeu (2004-2007), va tornar a la primera línia política entre 2018 i 2019 com a ministre d'Afers Estrangers del govern socialista presidit per Pedro Sánchez. Des de l'octubre del 2019 és l'Alt Representant de la Unió Europea per a Afers Exteriors i Política de Seguretat.

10 Esculies, Joan: *Ernest Lluch*, p. 214.

Així, l'històric dirigent comunista Jordi Solé i Tura¹¹ va esdevenir ministre de Cultura dos anys després de sumar-se a les files socialistes (1991-1993) i Josep Borrell, que havia fet el gruix de la seva carrera política a Madrid, ministre d'Obres Públiques i Transports (1991-1993). Durant la següent legislatura, Borrell va afegir a les seves competències ministerials Medi Ambient (1993-1996), mentre Solé i Tura no va continuar al càrrec.

La irrellevància del PSC a l'hora d'escollir els seus homes a Madrid també va ser gairebé absoluta en la configuració del *sottogoverno*. I és que si bé els noms dels ministres els posava González, el gran dissenyador de les estructures intermèdies dels primers governs socialistes va ser el vicepresident Alfonso Guerra, que va proposar la majoria de noms que configurarien els organigrames ministerials –garantint-se, així, un notable control dels diversos ministeris, situant gent afí a les secretaries i sotssecretaries d'Estat. Ara bé, tot i que el partit no va poder escollir-hi els seus representants, la contribució del PSC durant tot el període de Felipe González al capdavant del Govern espanyol va ser, en paraules de Borja de Riquer, “realment important”, gràcies al paper que van jugar-hi els cinc ministres i nombrosos secretaris d'Estat, directors generals, presidents o consellers d'empreses públiques (RENFE, Banco de Crédito Local), governadors civils i altres càrrecs que els socialistes catalans van aportar-hi.¹² De tots ells, les dues figures que van fer aportacions de més profunditat van ser, sense dubte, Ernest Lluch i Narcís Serra, encarregats de dissenyar un dels pilars de l'estat del benestar i de la modernització (política i estructural) de l'Exèrcit espanyol, respectivament.

2.1.1 Construïnt l'estat del benestar. Ernest Lluch, ministre de Sanitat

Com hem esmentat, una de les pedres angulars del programa de modernització i democratització d'Espanya era la posada en marxa d'un sistema sanitari públic, universal i de qualitat. Cal tenir en compte que fins al juliol de 1977, l'àmbit sanitari –que estava regit per una llei de 1944– era només una direcció general adscrita al Ministeri de l'Interior. D'aquesta manera, a l'alçada de 1982 convivien a Espanya més d'una setantena de models sanitaris diferents, que tot i així continuaven sense donar cobertura a gran part de la població. La política sanitària del primer govern socialista va tenir, per tant, dos grans objectius: racionalitzar el sector, acabant amb la multiplicitat d'estructures sanitàries, i universalitzar la cobertura sanitària, eliminant la idea de la beneficència i incorporant conceptes de salut a lleis d'àmbits molt diversos, però finalment relacionats amb el benestar humà –com serien les lleis de consum, la llei orgànica de la interrupció voluntària de l'embaràs (liderada pel ministeri de Justícia), els plans contra el consum de drogues i prevenció del VIH (elaborats en col·laboració amb Interior, Treball i Justícia), etc.

De totes les lleis que va elaborar Ernest Lluch com a ministre de Sanitat i Consum, la més rellevant va ser la Llei General de Sanitat, que no va ser aprovada fins l'any 1986, després d'un camí ple de dificultats. La intenció inicial del PSOE era la creació a Espanya d'un Servei Nacional de Salut –a imitació del National Health Service britànic, escollit després d'estudiar diversos models internacionals de cobertura sanitària universal. Ben aviat, però, la realitat econòmica espanyola va demostrar que l'NHS es feia difícil d'imitar aquí, fet al qual se sumava la previsió de la transferència de les competències sanitàries a les comunitats autònomes, la qual cosa impedia desplegar una política unitària centralitzada. Essent així, Lluch va proposar ben aviat la creació d'una normativa marc que servís de referència i marqués les característiques de l'atenció sanitària en el desplegament autonòmic, posant d'aquesta manera en marxa en l'òrbita estatal

¹¹ Jordi Solé i Tura (Mollet del Vallès, 1930 - Barcelona, 2009) va ser un referent de la lluita antifranquista i *pare* de la Constitució espanyola. Militant del PSUC des de 1956 i impulsor del col·lectiu Bandera Roja, va passar diversos períodes a la presó i a l'estranger per motius polítics. Catedràtic de dret polític a la Universitat de Barcelona des de 1976, va ser elegit diputat pel PSUC a les eleccions de 1977 i portaveu del grup parlamentari comunista fins al 1982. Ponent de la Constitució espanyola de 1978 i de l'Estatut de Catalunya de 1979, abans de ser ministre també va ser regidor de l'Ajuntament de Barcelona i, posteriorment, senador, responsabilitats que va combinar amb la seva carrera acadèmica i amb càrrecs de responsabilitat dins la Universitat de Barcelona.

¹² Riquer, Borja de: *La Catalunya autonòmica*, p. 323.

un Sistema Nacional de Salut, entenent que el dret universal a la salut s'havia de garantir, en lloc de creant una nova unitat juridicoadministrativa, a través de l'establiment d'un sistema d'ens independents però jurídicament complementaris, que estiguessin interrelacionats i funcionessin harmònicament. Així, per engegar aquest sistema s'havia d'aplicar el principi de subsidiarietat del sector privat cap al sector públic, s'havien d'integrar les diverses xarxes sanitàries i s'havia de procedir a la incorporació dels sistemes de cobertura. Traslladar aquest model a la realitat no va ser, però, gens senzill. Per una banda, cap dels sectors implicats en la reforma veia satisfets els seus interessos particulars, per la qual cosa el ministre va haver de fer front a diversos graus d'oposició –des del rebuig frontal d'algunes de les principals patronals i associacions professionals mèdiques fins a la decepció del PSOE per la rebaixa dels seus punts de partida, passant per l'escepticisme del nucli dur del govern, on Felipe González i el ministre d'Economia, Miguel Boyer, reelaven dels costos econòmics que l'extensió universal i la gratuïtat de l'atenció mèdica comportarien. Així mateix, des dels governs autonòmics nacionalistes també es reelava del text definitiu, fins a l'extrem que algun dels esborranys de la llei va ser qualificat per Jordi Pujol com una "LOAPA sanitària" per la intenció de crear un òrgan interterritorial de coordinació de les polítiques de salut. Per tot plegat, les negociacions per elaborar la llei van durar més de dos anys, i Lluç va arribar a presentar al Consell de Ministres fins a catorze versions diferents de projecte de Llei abans que li aprovessin el definitiu, l'abril de 1985. Quan va defensar-la al Congrés dels Diputats, l'11 de juny de 1985, Lluç va argumentar que el projecte, tot i no aconseguir la implantació d'una sanitat al cent per cent pública, havia acabat mantenint el seu esperit original, ja que tenia com a motivació fonamental realitzar l'extensió de la sanitat a tots els ciutadans –un principi recollit a la Constitució que permetia a Espanya esdevenir, en paraules del ministre, una "societat democràtica avançada". El nou text legal posava, en definitiva, les bases per a una reforma en profunditat del sistema sanitari i recollia els principis bàsics d'un servei públic de bona qualitat, universal i gratuït. Basada en el concepte de salut, la llei feia èmfasi en la prevenció i l'educació sanitària, potenciant l'atenció primària en l'àmbit assistencial per fer més efectius aquests principis. Per a fer-ho efectiu, es creava un Sistema Nacional de Salut que racionalitzava els models assistencials existents i articulava totes les funcions i prestacions sanitàries que eren responsabilitat dels poders públics –estatal i autonòmics.¹³

Malgrat tots els entrebancs que va haver-hi a l'hora de gestar-la, la Llei General de Sanitat va gaudir ja en el moment de la seva aprovació d'un remarcable prestigi. Això va fer que Ernest Lluç, per bé que era conscient que podia canviar de cartera, pensés que repetiria com a ministre després de les eleccions del 22 juny de 1986, en les quals va anar segon a la llista per Barcelona –per darrere de Narcís Serra i per davant de Joan Majó. Però, com a bona demostració que els ministres del PSC no hi eren per quota sinó segons el criteri del president del govern, ni Lluç ni Majó van ser nomenats de nou ministres. En el cas de Lluç, que en la intimitat responsabilitzava Narcís Serra de la seva no continuïtat, sembla que va tenir com a principal detractor Carlos Solchaga, ministre d'Economia i Hisenda, amb qui les relacions no eren fluïdes i que hauria preferit una persona propera per gestionar una cartera amb un pressupost tan alt com era la de Sanitat en aquells moments. La darrera paraula, en qualsevol cas, va ser de Felipe González, que considerava Lluç un personatge que s'havia cremat massa en la política sanitària.¹⁴

2.1.2 La democratització de l'exèrcit. Narcís Serra, ministre de Defensa

Durant segles, l'Exèrcit espanyol va ser un dels agents més importants a l'hora de marcar l'evolució política del país. Fins al 1982, tots els intents que s'havien dut a terme per corregir aquesta dinàmica

¹³ Esculies, Joan: *Ernest Lluç*, p. 204-217, p. 232-244. L'èxit de la mesura és constatable quan es considera que la taxa de cobertura sanitària va passar de ser d'un 84% el 1981 a un 99'7% el 1991. Soto, Álvaro: *Transición y cambio en España. 1975-1996*. Madrid: Alianza Editorial, 2005, p. 207.

¹⁴ Esculies, Joan: *Ernest Lluç*, p. 248.

havien acabat essent fallits i, atenent-se a l'històric del nombre de cops d'Estat –l'últim dels quals, el 23 de febrer del 1981– i conspiracions produïdes en el si de les forces armades, la possibilitat que es tornés a produir un incident d'aquestes característiques que fes fracassar l'establiment de la democràcia a Espanya era evident. A aquesta problemàtica, de caràcter ideològic,¹⁵ s'hi sumava una obsolescència estructural igual de feaent. I és que, com explica Álvaro Soto, l'Exèrcit franquista va ser la institució menys afectada per la modernització que havia començat a gaudir Espanya a partir de la dècada de 1950. El seu nivell operatiu era molt baix, i el seu armament i material eren antiquats i escassos. La seva missió estava orientada a la defensa de l'ordre interior, i els seus comandaments professaven una ideologia nacionalista i militarista, constituint un col·lectiu molt cohesionat i disciplinat.¹⁶ Tots aquests problemes es mantenien quan el PSOE va arribar al poder, quan va topar amb un col·lectiu totalment sobredimensionat (tenia més de quatre-cents mil efectius), un excés de quadres de comandament (a la vora de setanta mil oficials) i un baix índex de professionalització (inferior al 20%).¹⁷ Davant d'aquest panorama, l'any 1982 el PSOE encara no tenia definida una línia política clara en Defensa més enllà de la premissa que s'havia d'evitar qualsevol nou cop d'Estat i que una reforma de les forces armades es feia necessària. Per encapçalar el disseny de la reforma –i en la línia de no aixecar suspicàcies entre els sectors menys simpatitzants amb el nou govern– no es va escollir ningú de l'àmbit militar, com podria haver estat el fundador de la Unió Militar Democràtica (UMD) i diputat socialista per Barcelona Juli Busquets, sinó que es va recórrer a un inexpert en la matèria, però que malgrat la seva joventut ja s'havia demostrat com un solvent gestor, l'aleshores alcalde de Barcelona Narcís Serra, que no va haver de partir de zero sinó que va poder aprofitar gran part de les mesures que havien impulsat des dels governs de la UCD els ministres Gutiérrez Mellado i Rodríguez Sahagún. Així, si des del 1977 existia un únic ministeri de Defensa i s'havia creat una Junta de Jefes del Estado Mayor (JUJEM) per a coordinar els tres exèrcits (Llei Orgànica de Criteris Bàsics per a la Defensa Nacional i Organització Militar, 1980), Narcís Serra va impulsar la reforma d'aquesta llei, aprovada el 5 de gener 1984, per posar tota l'estructura militar sota l'autoritat i dependència directa del Govern espanyol –convertint la JUJEM en un òrgan assessor subordinat al poder civil i creant una figura, el Cap de l'Estat Major de la Defensa (JEMAD), que permetia aclarir molt el sistema de presa de decisions i definir del tot el canvi de jerarquies.¹⁸

La reforma de l'exèrcit –que va tenir una fase inicial molt complicada pels assassinats de militars perpetrats per ETA, amb els quals la banda terrorista tenia la intenció de provocar una involució que generés de nou la intervenció política de les forces armades– no només va afectar la seva cúpula, sinó que va ser transversal. Així, es va procedir a un procés paral·lel de millora de sou als militars i de reducció del seu nombre d'efectius, que en el cas dels comandaments es va situar al 12'5% (passant-se de 66.505 a 58.224 oficials), alhora que es van implantar notables reformes en els camps de la justícia i l'educació militar. Fent un breu repàs cronològic, el 1984 es va impulsar la primera reducció de la durada i dels participants al servei militar obligatori, així com es va regular l'objecció de consciència per no haver de realitzar-lo. L'any 1985 va iniciar-se la reforma dels camps disciplinari i penal de la justícia militar (que es completaria amb un seguit de lleis orgàniques aprovades entre el 1987 i 1989), per les quals no només es va desmilitaritzar la jurisdicció civil, sinó que s'apropava la justícia militar als principis que regeixen la justícia civil.

15 Narcís Serra descriu amb profunditat la barreja de conviccions ideològiques caduques i l'autoconvicció des de ser els garants de la pàtria que conformaven l'ideari militar quan ell va arribar al ministeri de Defensa a *La Transición militar. Reflexiones en torno a la reforma democrática de las fuerzas armadas*. Barcelona: Debate, 2008, p. 122-139.

16 Soto, Álvaro: *Transición y cambio en España*, p. 214.

17 Puell de la Villa, Fernando: "La política de Seguridad y Defensa", dins Soto Carmona, Álvaro; Mateos López, Abdón (dirs.): *Historia de la época socialista. España: 1982-1996*. Madrid: Sílex, 2013, p. 58.

18 La necessitat de modernització i subordinació de les seves estructures de comandament es fa evident amb anècdotes tan il·lustratives com que el 1982 no hi havia cap integrant del Consejo Superior del Ejército de Tierra que no hagués combatut a la Guerra Civil. Serra, Narcís: *La Transición militar*, p. 120.

I, finalment, el 1988 es va regular la incorporació de la dona a les forces armades.¹⁹

Tot i l'existència de taques a l'expedient com la no rehabilitació dels membres de la UMD fins al desembre de 1986 per evitar recels entre els sectors militars més reaccionaris o la tolerància d'ascensos d'oficials i policies retrògrads acusats d'il·legalitats, l'èxit de la reforma militar – ampliada i completada en plans successius (Meta, 1983; Reto, 1990; Norte, 1994)– era indiscutible des de força abans que els socialistes abandonessin el Govern espanyol, l'any 1996. Així, s'havia acomplert totalment l'objectiu de veure les forces armades espanyoles apartades de la vida política del país, així com s'havia aconseguit que tinguessin un funcionament i una estructura homologables a escala internacional. I justament aquesta darrera dimensió és una de les claus per entendre l'assoliment d'aquestes dues fites, ja que –segons va defensar el mateix Narcís Serra per convèncer el consell de ministres espanyol de la necessitat de romandre a l'Aliança Atlàntica– la pertinença a l'OTAN era clau per a la consecució de la modernització de l'Exèrcit espanyol, atès que així l'oficialitat tenia un referent exterior que resultava difícil qüestionar.²⁰ El gir de guió dels socialistes envers l'Aliança Atlàntica va generar, sens dubte, una de les polèmiques –internes i públiques– més notòries dels primers anys de govern de González.

I és que malgrat el notable rebuig que generava la decisió entre la població espanyola, el govern de Leopoldo Calvo Sotelo va promoure al llarg de 1981 l'entrada d'Espanya a l'OTAN, que va fer-se oficial el 30 de maig de 1982. En un primer moment, tant el PSOE com el PSC van significar-se clarament en contra d'aquesta decisió, llançant a més una campanya pública –“OTAN, d'entrada no”– tot exigint un referèndum per a decidir si Espanya havia de pertànyer a l'Aliança Atlàntica o no –exigència que va acabar incorporant al seu programa electoral de 1982. Aquest rebuig va tornar a quedar palès al XXXIXe Congrés del PSOE, celebrat l'any 1981, on s'havia aprovat una sèrie de resolucions en aquest sentit,²¹ però dos anys més tard de la seva arribada al poder, tot i que no hi hagués hagut cap canvi de consensos dins del partit socialista, Felipe González va començar a argumentar la conveniència de romandre a l'OTAN, però posant-hi un seguit de condicions.²² Essent així, i gràcies al fet que en aquells moments al PSOE no hi havia cap nucli de contestació interna, el secretari general dels socialistes espanyols va imposar un canvi de posició que va quedar ratificat al XXXe Congrés del PSOE, el desembre del 1984.

En contrast amb el seu partit germà, la qüestió de l'OTAN sí que va tenir una incidència importantíssima en la vida interna del PSC, evidenciada durant el IV^l Congrés (23-25 novembre de 1984), que va arrencar amb la censura d'un notable corrent crític que denunciava la insuficient política d'oposició que s'estava realitzant a nivell de Catalunya, l'abandonament dels objectius màxims del partit i una vida interna insuficient –aspectes que havien dut a la conversió, al seu parer, del PSC en una organització bàsicament electoralista. Per tot plegat, l'informe de gestió de la direcció del partit va ser aprovat només pel 70'7% dels delegats assistents. Però el tema que va generar una problemàtica més encesa va ser, com dèiem, la qüestió de la permanència a l'OTAN, en què només les amenaces de no optar a la reelecció de Raimon Obiols i les pressions exercides pel ministre de Defensa, Narcís Serra, i pel secretari d'Organització, Josep Maria Sala, sobre els caps de les agrupacions territorials –així com el sistema de votació elegit, en què els

---

19 Per a una sòlida síntesi històrica de la reforma militar, consulteu Navajas Zubeldia, Carlos: “Els militars i la democràcia”, dins Pere Ysàs (ed.): *La configuració de la democràcia a Espanya*. Vic: Eumo Editorial, 2009, p. 223-254, o el testimoni que en deixa el mateix ministre a Serra, Narcís: *La Transición militar*, p. 119-240.

20 Puell de la Villa, Fernando: “La política de Seguridad y Defensa”, p. 45.

21 S'argumentava que pertànyer a l'Aliança Atlàntica no garantia la integritat territorial espanyola, atès que una part del territori quedava exclòs del sistema defensiu atlàntic; que no es cobriren les necessitats espanyoles de seguretat i defensa; que fer aquest pas implicava un risc de destrucció nuclear i, en aquesta darrera línia, que l'ampliació de l'OTAN podia posar en tensió al Pacte de Varsòvia i augmentar el risc que es produïssin noves guerres a Europa. Soto, Álvaro: *Transición y cambio en España*, p. 249.

22 Entre d'altres, la no incorporació a l'estructura militar integrada de l'OTAN; el manteniment de la relació bilateral amb els Estats Units d'Amèrica, però amb la reducció de la seva presència militar en sòl espanyol; la desnuclearització d'Espanya; l'encaminament de la incorporació de Gibraltar a l'Estat espanyol; potenciar el paper d'Espanya en la Conferència Europea de Desarmament i reforçar les polítiques de cooperació defensiva amb altres països d'Europa occidental. Segons González calia, igualment, arribar al consens amb els altres partits polítics amb representació parlamentària sobre les polítiques de Defensa a Espanya. Soto, Álvaro: *Transición y cambio en España*, p. 252.

caps d'agrupació van votar en nom del seu grup sencer– van permetre que, amb una evident divisió (58% dels vots favorables i 39% en contra, per un 3% d'abstencions), s'aprovés en plenari una fórmula demanant la sortida de l'OTAN molt més suau –es demanava la convocatòria d'un referèndum per decidir-ho– que la que s'havia imposat dins la comissió encarregada d'estudiar la temàtica –on s'havien imposat clarament les posicions partidàries d'una sortida immediata de l'Aliança Atlàntica, liderades per Francesc Casares.²³ Aquest IV^l Congrés va tancar-se entre múltiples queixes de supeditació al PSOE per la qüestió de l'OTAN, però també amb l'aprovació de mocions exigint la recuperació del grup parlamentari propi al Congrés dels Diputats i al Senat, dues mesures englobades dins la reclamació d'un canvi de relacions entre el PSC i el PSOE.

Després de tots aquests estira-i-arronsa, el referèndum per decidir la permanència a l'OTAN va celebrar-se finalment el 12 de març de 1986. Malgrat les reticències de gran part de la militància i d'alguns dels membres del mateix executiu,²⁴ el PSOE i el PSC van ser els únics partits que van demanar el vot afirmatiu,²⁵ argumentant que formar part d'aquest organisme era part del procés de modernització que estava experimentant el país, i esgrimint-se la integració d'Espanya a la Comunitat Econòmica Europea –que s'havia produït oficialment l'1 de gener de 1986– com l'altra cara d'una mateixa moneda. Tot i que els pronòstics negatius de les enquestes van fer que González arribés a lligar el resultat del referèndum a la seva continuïtat, finalment els mals presagis no van aconseguir-se, i –amb una participació que no va arribar al 60%– el sí va guanyar amb un 52'5% dels vots –per un 39'8% de negatius i 7'5% de blancs o nuls– al conjunt de l'Estat. A Catalunya, com a les Canàries, Navarra i Euskadi, va guanyar el *no*.

2.1.3 El PSC en la crisi dels renovadors vs. guerristes

Tot i que la qüestió de la permanència a l'OTAN va resoldre's satisfactòriament per a Felipe González, el canvi de postura dels socialistes va suposar una primera patina de descrèdit cap al seu govern. Durant els anys següents, la imatge de l'executiu quedaria tocada també per un progressiu i notori allunyament dels sindicats, que durant la fase final de la dècada dels vuitanta es van convertir en la principal oposició del govern González, a falta d'un projecte parlamentari alternatiu prou sòlid com per fer-li perdre la majoria absoluta. Així, la implementació d'una política econòmica molt allunyada dels postulats defensats pels socialistes espanyols fins aleshores²⁶ no només va generar forts antagonismes dins del govern entre el seu vicepresident, Alfonso Guerra, i els encarregats de dissenyar-la i aplicar-la, els ministres d'Economia i Hisenda, Miguel Boyer (1982-1985) i Carlos Solchaga (1985-1993), sinó que també va suposar el trencament entre el PSOE i la UGT. I és que malgrat les evidents i notables millores de la qualitat general de vida que es van impulsar des del 1982 –centrades en l'àmbit sanitari, com hem vist, però també en l'educatiu i el de la seguretat social, així com en la millora i construcció d'infraestructures– la reconversió industrial duta a terme (centrada sobretot en els sectors de l'acer, el de la construcció naval) havia suposat una crescuda de l'atur que no s'havia sabut combatre amb polítiques efectives d'ocupació. Així, si el PSOE havia accedit al poder amb una promesa de creació de vuit-cents mil nous llocs de treball el 1982, a l'alçada de 1986 aquest compromís no només no s'havia dut a terme, sinó que l'atur precisament havia crescut en vuit-cents mil persones, arribant a ser del 22% del

23 "El PSOE aboga por la salida de la OTAN pero abre el camino a la continuidad". *La Vanguardia*, 26 de novembre de 1984.

24 Fernando Morán, ministre d'Exteriors, va ser destituït el juliol de 1985 en anunciar que ell no faria campanya a favor de la permanència d'Espanya dins l'OTAN.

25 Alianza Popular va demanar l'abstenció, mentre CiU i PNB van donar llibertat de vot als seus militants i simpatitzants. El PCE, CCOO, UGT i altres grups de l'esquerra van fer campanya pel vot negatiu.

26 Condicionats en gran part per l'experiència francesa, on el govern de François Mitterrand va haver de rectificar ràpidament les polítiques keynesianes i de nacionalització de grans empreses industrials i bancàries que havia implantat en accedir al poder, l'any 1981, en què es va produir un gran creixement de la inflació, en un context de crisi econòmica global. Estefanía, Joaquín: "El segundo ajuste económico de la democracia", dins Soto Carmona i Mateos López (dirs.): *Historia de la época socialista*, p. 135.

total de la població activa.²⁷ Cansades de la manca de diàleg amb elles a l'hora de dissenyar totes aquestes mesures, les centrals sindicals CCOO i UGT, malgrat haver començat el període socialista francament distanciades entre si, van acabar concertant una estratègia d'oposició conjunta a les polítiques econòmiques del govern que va tenir com a punt àlgid la convocatòria d'una vaga general el 14 de desembre de 1988, amb un gran èxit de seguiment. L'any anterior, el secretari general de la UGT, Nicolás Redondo, ja havia dimitit –així com el també sindicalista Antonio Saracíbar– com a diputat per Biscaia després de votar en contra dels pressupostos generals de l'Estat, en un gest que seria emulat al Parlament de Catalunya pels diputats ugetistes Justo Domínguez i Florencio Gil Pachón, també del grup socialista. El trencament entre el PSOE i la seva central sindical s'acabaria de fer oficial el 1989, quan la UGT va deixar de demanar el vot pels socialistes a les eleccions generals del 29 d'octubre d'aquell any.

Al deteriorament que totes aquestes polèmiques havien anat generant sobre la imatge del govern s'hi va afegir, a partir de principis de la dècada de 1990, una importantíssima crisi interna dins del PSOE. Així, davant d'una certa sensació d'esgotament de projecte –que s'agreujaria ben aviat per l'esclat continu de casos de corrupció vinculats a l'obra de govern socialista–²⁸ van generar-se dos corrents antagònics. Per un costat, liderats pel mateix Felipe González, va sorgir un sector partidari de la *renovació* del projecte, mentre que per una altra banda, i sota el comandament d'Alfonso Guerra, que tenia un domini gairebé total de l'*aparell* del partit, es cridava a un retorn a les *essències* socialistes, que ells deien representar. Cap dels dos bàndols impulsava, tanmateix, una revisió profunda a nivell ideològic, sinó que la disputa era, sobretot, de caràcter personalista. Així, quan l'any 1990 es va celebrar el XXXIIe Congrés del PSOE, en què gairebé el 80% dels delegats pertanyien al sector *guerrista*,²⁹ no es va produir un debat sobre idees, sinó sobre persones, imposant-se resolucions d'escassa profunditat ideològica però en qualsevol cas totalment alineades amb la voluntat del sector majoritari. Davant l'evidència d'una creixent debilitat dins del seu propi partit, Felipe González va respondre amb la destitució d'Alfonso Guerra –molt *cremat* també pel cas de corrupció protagonitzat pel seu germà– com a vicepresident del govern l'any següent, essent substituït per Narcís Serra, considerat ja d'antuvi com a enemic del sector *guerrista* tant pel seu perfil de possible successor de González al capdavant del govern com per la seva presa de posició en les lluites internes del PSOE al costat dels sectors més contraris als *guerristes*.³⁰ I és que, malgrat que es tracta de dos partits amb una vida orgànica diferent, el PSC va prendre partit en els principals debats interns del PSOE donant suport, sobretot, als *renovadors* –encara que algunes veus significatives dels socialistes catalans donessin suport a Guerra. Així, mentre Narcís Serra era promocionat a la vicepresidència del govern, Eduardo Martín Toval –president del grup socialista al Congrés dels Diputats– era l'encarregat de contestar des del sector més alineat amb l'*aparell* del PSOE afirmant públicament que Felipe González no era “imprescindible” per al projecte socialista després que aquest formulés una crida a renovar-lo.³¹

D'aquesta manera, Narcís Serra va esdevenir el 1991 vicepresident del govern, amb la intenció, per part de Felipe González, que aquesta promoció servís de trampolí cap a la candidatura del polític català a la presidència del govern a les eleccions següents, en una dinàmica que significués l'èxit de la renovació de l'executiu i del mateix PSOE, des d'on González pilotaria el procés. Tot i així, malgrat esdevenir l'*home fort* del govern, ni Serra va aconseguir tenir ascendència orgànica

27 Concretament, Espanya havia passat de tenir 2.200.000 a 3.000.000 d'aturats. Richard Gillespie: *Historia del Partido Socialista Obrero Español*. Madrid: Alianza Editorial, 1991, p. 432.

28 Per saber més sobre els casos de corrupció durant l'etapa socialista, vegeu Preston, Paul: *Un pueblo traicionado. España de 1874 a nuestros días: corrupción, incompetencia política y división social*. Barcelona: Debate, 2019, p. 547-608, o Muñoz Jofre, Jaume: *La España corrupta. Breve historia de la corrupción (de la Restauración a nuestros días, 1875-2016)*. Granada: Comares, 2016, p. 89-116.

29 Segons els càlculs de Javier Tusell. Citat a Soto, Álvaro: *Transición y cambio en España. 1975-1996*, p. 273.

30 Va ser així, per exemple, com Narcís Serra i Josep Borrell van participar en els actes organitzats per la Federació Socialista de Madrid, encapçalada per Joaquín Leguina, de reafirmació contra les postures d'Alfonso Guerra i els seus acòlits al llarg de l'any 1990. Soto, Álvaro: *Transición y cambio en España*, p. 284.

31 En unes declaracions plenes de matisos –es reconeixia González com a “gran líder”– però plenament connotades. “Martín Toval afirma que Felipe González “no es imprescindible para el proyecto socialista”, *El País*, 26 de juny de 1991.

suficient dins del PSOE ni González va acabar-se de decidir per deixar-li pas. El PSC sí que tindria, però, un paper com a contrapès del *guerrisme* dins del comitè electoral que va impulsar –de forma gairebé inesperada– a Felipe González a la seva darrera victòria a les eleccions generals del 6 de juny de 1993, i així mateix va continuar donant suport de manera majoritària –i sense distincions entre els diversos bàndols que s’havien generat dins del partit socialista català– al sector renovador que s’imposaria el mes de maig de 1994 al XXXIIIe Congrés del PSOE.

Malgrat que el camí cap a la renovació liderada per Serra semblava que quedava aclarit a partir de 1994, l’esclat d’un escàndol d’escoltes il·legals dins del Centro Superior de Investigación y Defensa (CESID), servei principal d’espionatge del ministeri de Defensa, mentre ell n’era ministre va tallar de soca-rel aquesta possibilitat. Segons es va saber, aquest organisme hauria fet enregistraments i escoltes il·legals a Joan Carles I, ministres, polítics, periodistes i empresaris. Per acabar-ho d’agreujar, moltes d’aquestes gravacions haurien estat robades pel coronel Juan Alberto Perote, que entre el 1982 i 1991 –és a dir, l’etapa de Serra al capdavant del Ministeri de Defensa– va tenir alts càrrecs al CESID, per tal de vendre-les a diversos particulars, entre els quals el banquer Mario Conde. En conèixer-se el cas, Narcís Serra, Julián García Vargas (ministre de Defensa) i el general Emilio Alonso Manglano, que havia dirigit el CESID des de 1981 fins aquell moment, van haver de dimitir.

Després de la “dolça derrota” que va suposar la sortida de Felipe González del Govern espanyol el 3 de març de 1996,³² l’històric dirigent socialista va retirar-se de la primera línia política. Així, al XXXIVe Congrés del PSOE de 1997 el polític basc Joaquín Almunia, que havia ocupat els ministeris de Treball i Seguretat Social (1982-1986) i Administracions Públiques (1986-1991), va ser nomenat nou secretari general del partit. Inesperadament, el PSC tindria de nou un paper protagonista en aquesta nova etapa del socialisme espanyol, ja que a les primàries per triar el candidat socialista a la presidència del Govern espanyol celebrades el 24 d’abril de 1998, Josep Borrell –candidat *outsider* que, malgrat la seva visió jacobina de la política espanyola i la seva poca dedicació a la vida orgànica del partit, comptava amb el recolzament del PSC– va vèncer el secretari general del PSOE per un estret marge de 21.394 vots (55% per a Borrell vs. 44’67% per a Almunia). Borrell, però, no va arribar a poder ser candidat a les eleccions generals de l’any 2000, ja que la palpable manca de suport de l’*aparell* del PSOE i l’acusació de frau fiscal i suborn contra dos antics col·laboradors seus quan ocupava la secretaria d’Estat d’Hisenda van provocar la seva dimissió, el maig de 1999.

2.2 Els ministres del PSC als governs de José Luis Rodríguez Zapatero (2004-2011)

Després que el 14 de març del 2004 es produís la victòria contra-pronòstic de José Luis Rodríguez Zapatero a les eleccions generals,³³ una nova generació de socialistes, acompanyats per alguns membres de la vella guàrdia *felipista*, va tornar el PSOE al govern vuit anys després d’haver-lo abandonat. Els governs Zapatero van tenir dues etapes ben diferenciades. En la primera legislatura, i amb el recolzament parlamentari d’Esquerra Republicana de Catalunya i Izquierda Unida, va impulsar-se un seguit de mesures d’un fort reformisme social, com la legalització del matrimoni homosexual l’any 2005 o com l’aprovació d’una llei de memòria històrica (l’any 2007), que buscava fer justícia a les víctimes de la Guerra civil i el franquisme, trencant molts tabús arrossegats des de la Transició. El tercer pilar d’aquesta primera legislatura, com veurem més endavant, va ser la reforma del model territorial espanyol, en la qual Catalunya i els socialistes

32 Tot i que el PSC, que va aplegar gran part del vot contrari al PP al Principat, va obtenir en aquells comicis un dels seus millors resultats, amb una candidatura encapçalada per Narcís Serra que va rebre el 39’2% dels vots a Catalunya, traduïts en 19 diputats.

33 El PSOE va guanyar les eleccions en obtenir 164 diputats (42’59% dels vots), seguit del PP (148 diputats, 37’71% vots). A Catalunya, el PSC va guanyar els comicis aconseguint 21 diputats (39’4% dels vots), seguit de CiU (10 diputats, 20’7%), ERC (8 diputats, 15’9%), PP (6 escons, 15’5%) i ICV-EUiA (2 escons, 5’8%).

catalans van jugar un paper protagonista. La segona etapa coincideix amb la segona legislatura (2008-2011), quan Zapatero va canviar de socis parlamentaris preferencials, passant a establir aliances amb CiU i PNV,³⁴ sent un període marcat en la seva globalitat pels efectes de la crisi econòmica que va esclatar al 2008, que no s'havia sabut preveure ni davant la qual es va saber reaccionar a temps. Malgrat evitar una intervenció directa del Fons Monetari Internacional, la Comissió Europea i el Banc Central Europeu (conjunt que va rebre el sobrenom de la *troika*), la política espanyola va quedar absolutament condicionada a les exigències d'austeritat dictades per totes elles, resultant del tot desdibuixat el projecte socialista, que va acabar mancat de qualsevol credibilitat.

El PSC va aportar quatre ministres als governs Zapatero. El primer a ser nomenat va ser el seu primer secretari, José Montilla,³⁵ que va assumir la cartera d'Indústria –des d'on va gestionar, entre altres qüestions, l'entrada en funcionament de la TDT i va haver de fer front a la crisi desencadenada per l'oferta pública d'adquisició de Gas Natural sobre Endesa (que va acabar en mans de la italiana Enel després d'una agra disputa pública amb tints catalanofòbics entre tots els aspirants a fer-se amb la companyia energètica). A nivell simbòlic, Montilla va impulsar com ministre el trasllat de la Comissió Nacional del Mercat de Telecomunicacions (CMT) a Barcelona, en un gest federalitzant –el trasllat de la seu d'un ens estatal a un altre punt d'Espanya– alhora que estratègic –Catalunya és una de les comunitats més dinàmiques en el sector de les telecomunicacions, i Barcelona estava a punt d'estrenar la seva capitalitat mundial de la tecnologia mòbil–, però que va ser molt mal rebut per part del mateix president de la CMT, que va parlar de “deportació”, i pel Partit Popular, que va acusar el Govern espanyol d'enviar agents estratègics a “l'estranger”.³⁶

José Montilla va ocupar el càrrec entre els anys 2004 i 2006, quan va tornar a Catalunya com a candidat a la Generalitat. El seu relleu al ministeri d'Indústria va ser l'alcalde sortint de Barcelona, Joan Clos³⁷ (2006-2008), a què l'any següent es va sumar l'estrella ascendent del socialisme català, Carme Chacón,³⁸ que va ocupar el ministeri d'Habitatge (2007-2008) i a la legislatura següent va passar al de Defensa (2008-2011), sent la primera dona que ocupava aquest càrrec. En aquesta darrera legislatura de Rodríguez Zapatero com a president del Govern també va participar com a ministre el fins aleshores alcalde de L'Hospitalet de Llobregat i president de la Diputació de Barcelona, Celestino Corbacho,³⁹ que va ocupar la cartera de Treball entre el 2008 i 2010, un

---

34 El PSOE havia guanyat les eleccions generals del 9 de març del 2008 pujant fins als 169 diputats (43'87% dels vots), tal com el PP va pujar també fins als 154 escons (39'94%). A Catalunya, el PSC va igualar el seu millor resultat de sempre, amb 25 diputats (32'1%), seguit per CiU (10 diputats, 14'9% vots), PP (8 diputats, 11'6% vots), ERC (3 diputats, 5'6% vots) i ICV-EUiA (1 diputat, 3'5% vots).

35 José Montilla Aguilera (Iznájar, Còrdova, 1955) va ser alcalde de Cornellà de Llobregat entre el 1985 i el 2004, càrrec que va combinar, abans de la seva arribada al ministeri d'Indústria, amb posicions orgàniques de rellevància dins del PSC –primer secretari de la Federació del Baix Llobregat, secretari d'organització del partit (1996-2000) i primer secretari del PSC (2000-2010)– i dins del Consell Comarcal del Baix Llobregat i la Diputació de Barcelona, que va arribar a presidir entre el 2003 i el 2004. En abandonar el ministeri, va ser president de la Generalitat de Catalunya entre el 2006 i el 2010. Entre el 2011 i el 2019 va ser senador per designació autonòmica.

36 Montilla, José: *Clar i català. Testimoni de quatre anys de presidència*. Barcelona: RBA, 2013, p. 97.

37 Joan Clos i Matheu (Parets del Vallès, 1949). Especialista en epidemiologia, va incorporar-se com a director dels serveis sanitaris a l'Ajuntament de Barcelona l'any 1979. Regidor pel PSC al consistori barceloní des del 1983, el 1987 va fer-se al càrrec de Ciutat Vella, el 1991 va ser nomenat segon tinent d'alcaldia. Promogut a la primera tinència d'alcaldia el 1995, el 1997 va prendre el relleu a Pasqual Maragall com a alcalde de Barcelona, càrrec que va ocupar fins al seu nomenament com a ministre. Entre el 2008 i el 2010 va ser l'ambaixador espanyol a Turquia i, a partir del 2010, director de l'agència de l'ONU per a les ciutats sostenibles.

38 Carme Chacón i Piqueras (Esplugues de Llobregat, 1971 - Madrid, 2017) va tenir una carrera política meteòrica. Professora de Dret Constitucional de la Universitat de Girona, va començar a militar a les Joventuts Socialistes el 1989, des de les quals va incorporar-se al PSC el 1994. Regidora d'Esplugues de Llobregat des del 1999, a partir del 2000 va passar a formar part de la comissió executiva dels socialistes catalans. El seu salt a la política estatal va produir-se el 2004, en ésser elegida diputada per Barcelona i vicepresidenta primera del Congrés dels Diputats, càrrec que va abandonar el 2007 per esdevenir ministra. El 9 de març del 2008 va aconseguir el millor resultat del PSC, en unes eleccions generals amb 25 diputats (45'39% dels vots), per passar a obtenir, amb 14 diputats (26'63%), el pitjor resultat dels socialistes catalans als següents comicis, l'any 2011. El febrer del 2012 va perdre la disputa amb Alfredo Pérez Rubalcaba a la secretaria general del PSOE, però no va deixar d'ocupar càrrecs orgànics dins del partit fins la seva mort prematura l'any 2017.

39 Celestino Corbacho Chaves (Valverde de Leganés, Badajoz, 1949) va ser regidor (1983-1994) i alcalde (2004-2008) de L'Hospitalet de Llobregat, posició que va combinar amb la presidència de la Diputació de Barcelona (2004-2008), de la qual havia sigut vicepresident des del 1983. Diputat al Parlament de Catalunya pel PSC entre els anys 2010 i 2015, des del 2019 és regidor de l'Ajuntament de Barcelona com a independent adscrit al grup municipal de Ciutadans.

període de gran complexitat, marcat, com deïem, per l'esclat d'una crisi econòmica de gran magnitud –i durant la qual Corbacho va ser posat especialment sota el focus per l'impuls d'una reforma laboral que va comptar amb la completa oposició dels principals sindicats espanyols, que van convocar una vaga general en contra per mostrar el seu desacord el 28 de setembre del 2010. Per pal·liar la polèmica, pocs dies després de l'aprovació de la reforma laboral es va produir la sortida de Celestino Corbacho del Govern espanyol.

De tots els ministres del PSC de l'etapa Zapatero (2004-2011), sens dubte va ser Carme Chacón la que va tenir una major projecció en la política espanyola, tant per la imatge icònica de tenir una dona embarassada com a ministra de Defensa com pel fet de postular-se posteriorment com a successora de Rodríguez Zapatero com a secretària general del PSOE al XXXVIIIe Congrés del partit, el febrer del 2012. Indiscutiblement, però, l'obra de govern de Celestino Corbacho va tenir uns efectes molt més notables sobre el conjunt de la població espanyola, en veure's notablement empitjorades les condicions dels treballadors amb la reforma laboral del 2010. Entre d'altres punts, aquesta mesura va abaratir sensiblement l'acomiadament, reduint-se dels quaranta-cinc als trenta-tres dies per any treballat la indemnització que rebia el treballador quan era acomiadat –una quantitat que podia reduir-se fins als vint dies per any treballat en cas de previsió de pèrdues econòmiques o reducció sostinguda d'ingressos per part de l'empresa. En contrast, es preveia la incentivació de la contractació indefinida, així com es preveia –a partir del 2015– l'augment de les indemnitzacions per acomiadament en el cas dels contractes temporals dels vuit dies per any treballat als dotze, per tal de fer menys atractiu aquest tipus de contractació. Igualment, la reforma incloïa incentius per a la contractació de menors de trenta anys i de desocupats de llarga durada majors de quaranta-cinc anys. La reforma de Corbacho venia precedida per un augment espectacular de l'atur, que s'havia enfilat del 8% el 2007 al 20% el 2010,⁴⁰ i, sota l'argument de la persistència de la crisi econòmica, va ser endurida durant els següents mesos amb diverses iniciatives (Acuerdo Social y Económico promogut per la CEOE i altres forces polítiques, 2011, etc.). L'any 2012, després de la derrota electoral dels socialistes a les eleccions del 20 de novembre de 2011, el govern del Partit Popular de Mariano Rajoy aprovaria una nova reforma laboral més severa encara.

---

40 NÚÑEZ SEIXAS, Xosé Manuel: *España en democracia, 1975-2011*. Volum 10 de la *Historia de España* dirigida per Josep Fontana i Ramón Villares. Barcelona: Crítica-Marcial Pons, 2017, p. 357

3. La gran força municipal

Més enllà de la seva participació en la política estatal, l'altre àmbit on el PSC va començar a deixar empremta des de ben aviat va ser el municipal. Durant tot el període estudiat, els socialistes catalans van ser la força que va rebre més suports electorals a les eleccions locals de Catalunya, però el fet que aquests suports es concentrassin majoritàriament a les grans ciutats i a l'àrea metropolitana de Barcelona va fer que al mateix temps CiU disposés de moltes més alcaldies, atès que tenia una millor implantació arreu del territori.⁴¹ Amb un personal polític provinent sobretot del món universitari i associatiu, els primers alcaldes del PSC van arribar en moltes ocasions al càrrec dins dels *pactes de progrés* (majoritàriament amb el PSUC, però també amb CDC),⁴² però aquesta fórmula va començar a decaure ja durant el primer mandat democràtic, degut al fet que la política partidista no va tardar a traslladar-se a l'àmbit municipal. “L'auto-destrucció” de l'espai comunista, per dir-ho en paraules de Carme Molinero i Pere Ysàs,⁴³ va dur durant la dècada de 1980 a l'apropament –i, en molts casos, la incorporació– de molts dels antics integrants de les llistes municipals del PSUC a les files socialistes, que van erigir-se com la gran força municipal de les esquerres catalanes d'aleshores ençà. Com veurem al llarg d'aquest estudi, després d'uns primers anys de recomposició general i de posada al dia dels consistoris, Barcelona va tenir un paper protagonista i dinamitzador en la política municipal catalana, però també en la política autonòmica,⁴⁴ en acabar esdevenint-ne el seu alcalde, Pasqual Maragall, el gran antagonista de Jordi Pujol al llarg de gairebé tota aquesta etapa.

3.1 La difícil herència dels ajuntaments franquistes

Malgrat l'empenta política amb què s'hi va arribar, l'entrada als ajuntaments democràtics l'any 1979 es va veure profundament condicionada per la greu situació econòmica que travessaven els consistoris a nivell econòmic. Tot i que en alguns municipis l'oposició democràtica havia pogut efectuar un cert grau de fiscalització sobre els ajuntaments tardofranquistes –sobretot a partir de 1977–, l'entrada dels nous alcaldes i regidors als seus nous càrrecs va topiar, en tots els casos, amb una duríssima realitat de manca de recursos⁴⁵ i grans endeutaments que impedia dur a la pràctica grans transformacions de forma immediata. Un cas paradigmàtic de la conjuntura que hi havia l'any 1979 és el de l'Ajuntament de Barcelona, on el nou equip de govern es va trobar que només la despesa que suposava el pagament dels interessos del deute municipal era superior als ingressos que tenia el consistori.⁴⁶ I el cas barceloní no era aïllat: com explica Joaquim Nadal, en assumir el càrrec d'alcalde el secretari municipal –que va ser l'únic pont entre l'ajuntament franquista i el democràtic– el va informar que l'Ajuntament de Girona tenia en aquells moments un volum de factures no comptabilitzades equivalent a més d'un terç del seu pressupost. Davant la gravetat de la situació arreu de l'Estat, el Govern espanyol va haver d'aprovar –en dos torns– uns pressupostos de liquidació del deute municipal que van permetre sanejar l'economia dels

41 Riquer, Borja: *La Catalunya autonòmica*, p. 256.

42 Per a una visió en profunditat de les candidatures municipals de 1979 i la feina prèvia dels socialistes en aquest àmbit, consulteu Muñoz Jofre, Jaume: *Perseguint la llibertat*, p. 150-157.

43 Per a una excel·lent història del Partit Comunista d'Espanya, consulteu Molinero, Carme; Ysàs, Pere: *De la hegemonia a la autodestrucció. El Partido Comunista de España (1956-1982)*. Barcelona: Crítica, 2017. Igualment imprescindible resulta Molinero, Carme; Ysàs, Pere: *Els anys del PSUC. El partit de l'antifranquisme (1956-1981)*. Barcelona: L'Avenç, 2010.

44 Per a una sòlida anàlisi en profunditat, consulteu Pradel Miquel, Marc: *Catalunya, xarxa de ciutats. El municipalisme de Pasqual Maragall i la seva influència en la governança de Catalunya*. Barcelona: Fundació Catalunya Europa, 2016.

45 A vegades, dels recursos més bàsics. A La Seu d'Urgell, l'any 1979, l'ajuntament no disposava ni d'un sol vehicle municipal. Entrevista a Joan Ganyet (30 de novembre de 2019).

46 Entrevista a Narcís Serra del 30 de juny del 2014 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/125657374>. Data de la darrera consulta: 12 de maig de 2020.

consistoris i que comencessin a funcionar com a administracions eficients.⁴⁷

I és que a les dificultats econòmiques, als ajuntaments democràtics se'ls sumava la problemàtica d'haver-se trobat unes estructures internes caduques, on durant dècades un gruix important del personal havia accedit a les seves posicions per recompensa política, més que per cobrir les necessitats ciutadanes. Així, en el seu discurs d'investidura com a alcalde de Barcelona l'any 1982, Pasqual Maragall –que com a primer tinent d'alcaldia de Narcís Serra havia estat l'encarregat de la reestructuració interna de l'ajuntament– presumia d'haver doblat en tres anys i mig els serveis socials proveïts pel municipi, mentre al mateix temps s'havia disminuït la plantilla funcional en cinc-cents persones a base d'eliminar suplències i dobles places.⁴⁸ Quatre anys més tard, segons el mateix alcalde, la reducció de personal havia afectat dues mil persones, mentre la resta de la plantilla havia allargat la jornada de les 27 a les 35 hores setmanals.⁴⁹ Tots aquests canvis no responien a una voluntat de depuració política, sinó que es feien a la recerca de l'eficàcia i la modernització del funcionament d'uns organismes on la mecanització i la informàtica eren encara molt embrionaris. Aquest canvi de mentalitat va impulsar-se a tota l'estructura municipal, i alguna de les reconversions impulsades des d'ajuntaments socialistes van esdevenir model·liques. Va ser el cas, per exemple, de la policia local gironina, d'on el regidor Jaume Curbet, provinent del grup del Reagrupament socialista, va esdevenir un expert sol·licitat per moltes altres administracions –locals i autonòmiques– per tal d'inspirar-se en el seu model després de liderar la transformació, en paraules del seu batlle,

d'una policia [municipal] anquilosada i viciada per les inèrcies del franquisme en una policia democràtica que no es limités a fer les funcions a les quals estava acostumada (trànsit, compliment i vigilància de les ordenances municipals), sinó que avancés en la direcció d'una policia integral que per proximitat i subsidiarietat acabés fent totes les funcions d'una policia moderna, incloses les que corresponien a la policia judicial si així ho requeria un jutge.⁵⁰

Però la principal problemàtica que ocupava els ajuntaments democràtics no es trobava portes endins, sinó que afectava la globalitat de les seves localitats. En efecte, els nous governs municipals van haver d'afrontar la situació d'enorme dèficit infraestructural i de grans desigualtats socials que deixava en herència el franquisme. En el cas de Lleida, per exemple, un bon testimoni de l'estat en què es trobava tota una capital de província després de la dictadura i del tipus de transformació que van impulsar els ajuntaments democràtics el dona Vicenç Ximenis, que va ser regidor socialista de la Paeria entre 1983 i 1995:

Lleida continuava sent un poble rural gran durant la dictadura. Pràcticament no s'hi va fer res. [...] Quan van entrar els socialistes en el primer govern democràtic, encara es podien veure al mig de la rambla de Ferran els pegats que tapaven els forats de les bombes que havien caigut durant la Guerra Civil. Els ajuntaments democràtics, al capdavant dels quals havia estat l'alcalde Siurana, van començar a treballar per transformar la ciutat. // Pel que fa a la cultura, amb la compra del Seminari per convertir-lo en universitat es va donar un gran impuls, es van construir noves escoles, es van crear espais de teatre, el projecte del conservatori que anys després seria un magnífic equipament... Pel que fa a l'assistència social [...] Siurana i el seu equip van iniciar la creació de centres per al jovent, per preparar nois i noies per incorporar-se al món laboral. Es van fer llars de jubilats als barris i centre de la capital, miniresidències per als ancians més necessitats i es van crear locals socials

47 Nadal Ferreras, Joaquim: *Històries d'alcalde (Girona, 1979-2002)*. Cassà, Ed. Gavarres, 2019, p. 45-55.

48 Maragall, Pasqual: *Per una Barcelona olímpica i metropolitana*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1982, p. 8.

49 Maragall, Pasqual: *Refent Barcelona*. Barcelona: Planeta, 1986, p. 193.

50 Nadal: *Històries d'alcalde*, p. 160 i 194.

de barri o de zona. // Pel que fa a l'urbanisme, s'han pavimentat tots els carrers; no hi ha racó de la ciutat que no s'hi hagin fet obres de millora.⁵¹

I és que la transformació que van impulsar els socialistes als ajuntaments democràtics va ser, recollint les demandes del moviment veïnal, social –amb la provisió de les eines pròpies de l'estat del benestar (educació, sanitat i creació d'equipaments culturals, totes elles, polítiques d'igualtat social)– i física. Com explica Oriol Bohigas, delegat del servei d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona entre 1980 i 1984, en el moment d'arribar al consistori, “de tanta urgència que hi havia, qualsevol acció que es tirés endavant podia considerar-se, de fet, com a prioritària”. Es volia fer de les perifèries una part autèntica de les ciutats, no un suburbi –i per reforçar-ho, en el cas de Barcelona, es va conceptualitzar la necessitat de *monumentalitzar la perifèria*, fent arribar peces d'art de gran format de primera categoria a tots els barris barcelonins–, alhora que es desenvolupaven projectes de sanejament dels centres històrics.⁵² Així, mentre els recursos van ser magres i els ajuntaments es trobaven mancats de sòl per instal·lar-hi els serveis que demandava la ciutadania, van dur-se a terme intervencions d'*acupuntura urbanística*, intervenint punts petits de les ciutats amb la intenció de regenerar zones molt més àmplies. Més endavant, quan els consistoris van tenir una dotació adequada i, per tant, major capacitat d'acció, es van poder dur a terme plans molt més ambiciosos. En el cas de Barcelona –i de moltes de les que en van ser subseus–⁵³ aquest salt d'escala es va poder fer gràcies a tenir l'horitzó dels Jocs Olímpics de 1992, com veurem més endavant, en què es va passar a programar les intervencions a la ciutat seguint la lògica del *sistema de sistemes* –és a dir, totes les accions que es fessin havien d'estar relacionades entre elles, i cadascuna d'elles havia de resoldre les problemàtiques que poguessin obrir les altres.⁵⁴

En l'elaboració de totes aquestes polítiques, el PSC hi intervenia poc com a partit, ja que –com explicava Raimon Obiols–, des d'aquesta formació no s'impartien “consignes entre els representants municipals, sinó orientacions generals i cultura de gestió municipal”.⁵⁵ En el cas dels primers alcaldes democràtics amb una trajectòria llarga en el càrrec, a més a més, el partit es va mantenir al marge de la configuració de les llistes electorals, donant continuïtat al que havia sigut el mètode d'elaboració de les llistes de 1979 a gairebé tot arreu, però aquest *laissez-faire* va anar-se limitant a mesura que passaven els anys.⁵⁶ Com hem intentat explicar a través d'exemples il·lustratius, tots els alcaldes socialistes compartien una cultura política que els feia creure en el principi de subsidiarietat⁵⁷ com en la promoció d'una participació activa de la ciutadania en política.⁵⁸ Com a bona mostra de la combinació de tots dos aspectes, a Barcelona es va crear una subestructura de govern municipal, els consells municipals de districte, en què es forma un parlament a petita escala a cada districte amb una presidència i un repartiment d'escons en funció dels resultats a les eleccions municipals en aquell districte, i no reproduint el dels resultats globals. Aquests consells no només són un espai de representació afegida de la ciutadania, sinó

51 Ximenis: *Demòcrata i socialista*, p. 210.

52 Entrevista a Josep Maria Vegara del 5 de juny del 2014 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/131408280>. Data de la darrera consulta: 12 de maig de 2020.

53 Concretament, les olimpíades de 1992 van suposar unes 300 intervencions a Barcelona i la resta de seus olímpiques. Entrevista a Josep Maria Vegara del 5 de juny del 2014 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/122526410>. Data de la darrera consulta: 12 de maig de 2020.

54 Entrevista a Josep Antoni Acebillo del 12 de juny del 2015 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/201260507>. Data de la darrera consulta: 12 de maig de 2020.

55 Febrés, Xavier i Rivière, Margarita: *Pasqual Maragall: un rebelde en el poder*. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1991, p. 113.

56 Entrevista a Joaquim Nadal (23 de març del 2020).

57 Que, en poques paraules, argumenta que tot allò que es pugui fer des de l'àmbit més proper no s'ha de fer des d'una instància més elevada. Per tant, cal dotar l'esfera local dels recursos necessaris per fer front a les necessitats més immediates dels ciutadans, cal dotar els governs regionals de les eines suficients per bastir estratègies de col·laboració interterritorial efectives, etc., ja que gràcies al seu coneixement apamat del terreny sempre trobaran solucions millors.

58 No era per simple estètica que l'eslògan electoral de Pasqual Maragall a les municipals de 1983 fos “La ciutat és la gent”.

que també gaudeixen d'un pressupost assignat i de capacitat d'iniciativa política, així com s'ocupen de la gestió directa de part dels serveis municipals. I és que, com explicava Maragall, es tractava de fer que la ciutadania es fes l'administració seva i se la sentís propera, motiu pel qual també es va procurar millorar els canals d'informació municipals. Es tractava, en definitiva, de construir les noves ciutats "amb respecte".⁵⁹

Però l'antagonisme que esmentàvem entre Maragall i Pujol no va produir-se només per l'acció de l'alcalde de Barcelona a la seva ciutat, ni va limitar-se només a la relació del president de la Generalitat amb la capital catalana. I és que si la dinàmica que es va crear entre el Govern català i el món municipal va estar marcada per la "desconfiança i el recel"⁶⁰ durant els anys del *pujolisme* no va ser principalment per motius de personalismes, sinó pel gran xoc ideològic sobre la qüestió territorial que ben aviat es va fer palès entre el PSC i CiU. Com reflexionava anys més tard el mateix Maragall,

la teoria de Pujol és que un país amb ciutats fortes és un país feble [...]. I [això] era el contrari del que jo havia mamat. Això era estratègicament no defensable però sí comprensible al principi, per tal de potenciar una sola marca, Catalunya, un sol nom, una sola realitat, una sola identitat, perquè encara teníem un país massa confús. Però no s'unificava a la manera de Tarradellas, en base a la unitat d'acció, sinó en base a la identitat excoent. La teorització de Pujol és a la carta que em va enviar el gener del 1987, [sobre la supressió de la Corporació Metropolitana de Barcelona] amb dos "nos". Un no a la Catalunya hanseàtica i un altre no a la fragmentació de Catalunya. // [Entre Maragall i Pujol hi havia] Dues teories amb una concepció del territori radicalment oposades: una Barcelona gran per a mi [...] era un punt de vista doctrinal, no només sentimental [...]. La idea de ciutat que jo havia estudiat i que explicava a classe equivalia a una concepció diferent del món. Era una comprensió diferent de l'estrictament romàntica del nacionalisme [...]. Són teories alemanyes, de país federal, distribuït. Mentre que el nacionalisme tendeix a identificar la nació amb la capital, i la capital amb l'esperit.⁶¹

De Barcelona estant, doncs, Pasqual Maragall va intentar posar en marxa des del seu accés a l'alcaldia el seu projecte de Catalunya,⁶² engegant diverses xarxes de ciutats i intentant exprimir al màxim la dimensió metropolitana de la ciutat (és a dir, la implementació del principi de subsidiarietat a més gran escala) –un seguit d'iniciatives que van marcar la vida política catalana durant quinze anys per les diverses controvèrsies que van anar generant.

3.2 Tots units fem força: les diverses iniciatives intermunicipals i el fals mite del contrapoder socialista

Un cop establert el joc de minories i majories institucionals que van definir la política catalana durant gairebé un quart de segle, una de les primeres polèmiques que va esclatar entre socialistes i convergents va ser la de l'organització territorial. El 1985 el conseller de Governació, Macià Alavedra, anunciava públicament que el Govern català apostava per la supressió de les entitats metropolitanes i era partidari de recuperar la divisió comarcal de 1936, esdevenint les comarques

⁵⁹ Maragall: *Per una Barcelona olímpica i metropolitana*, p. 8-9, 15.

⁶⁰ Entrevista a José Montilla (24 de març del 2020). A tall d'exemple, mentre Tarradellas va ser president, organitzava un dinar al mes amb els alcaldes democràtics de les capitals de províncies catalanes a la Casa dels Canonges. Un cop Pujol va guanyar les eleccions, Joaquim Nadal, alcalde de Girona duran tot aquest temps, va haver d'esperar vint-i-tres anys a tornar a trepitjar aquest espai de la Generalitat. Entrevista a Joaquim Nadal (23 de març del 2020).

⁶¹ Fragment de l'entrevista de Josep Maria Muñoz Lloret a Pasqual Maragall publicada a *L'Avenç*, 324 (maig del 2007).

⁶² Tal com recorda Antoni Castells, el projecte polític de Maragall ja era de caràcter nacional quan era alcalde de Barcelona. Entrevista a Narcís Serra de l'11 d'abril del 2016 dins del programa "Testimonis" de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/214999713>. Data de la darrera consulta: 12 de maig de 2020.

un segon nivell de govern local de perfil funcional (mancomunació de serveis entre municipis), amb uns consells rectors elegits en segon grau pels membres dels consistoris integrats. El PSC, en canvi, apostava per un govern territorial centrat en municipis, vegueries (que substituirien les diputacions) i un instrument específic a l'àrea de Barcelona –és a dir, la Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB)– en la qual les comarques (com demanava el PSUC) es constituïrien a partir d'una lliure elecció dels ajuntaments i serien un ens de suport als municipis. Aquests punts van ser la base de la proposició de llei d'organització territorial i govern de Catalunya presentada pel PSC al Parlament de Catalunya el 23 de juliol de 1986, però CiU va fer servir la seva majoria absoluta per imposar la seva proposta, amb l'aprovació de quatre lleis territorials l'any 1987,⁶³ buscant acabar amb una situació que Jordi Pujol entenia que generava una situació de “diarquia” entre la Generalitat i els ajuntaments –tament, especialment, pel paper que podia jugar la CMB.⁶⁴

La Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB) havia sigut creada per decret el 24 d'agost de 1974 com una nova institució que, a més de tenir competències urbanístiques sobre 27 municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona, tenia la possibilitat de prestar serveis a les localitats. Fins la constitució dels primers ajuntaments democràtics, aquest organisme estava presidit per un alt funcionari nomenat pel Consell de Ministres i havia tingut un rol discret, però entre 1979 i 1982, essent dirigida per una comissió de govern integrada per representants del PSC, PSUC i CiU (que havien estès així els *Pactes de Progrés* a una dimensió metropolitana), va consolidar la seva presència al territori, ampliant el seu àmbit d'actuació i de serveis prestats gràcies a gaudir de finançament directe de l'Estat i una notable autonomia en la gestió. A partir de 1982, la CMB va passar a estar presidida en solitari per Pasqual Maragall, que va aconseguir augmentar-ne el pressupost i les competències, fins al punt que, com explica Paola Lo Cascio,

gairebé a la meitat dels anys vuitanta, la CMB no només proporcionava un ventall de serveis essencials pràcticament a la meitat de la població de Catalunya, sinó que aspirava també a esdevenir integralment una veritable institució que, com a tal, actuava en representació dels ciutadans i amb la qual aquests últims podien sentir-se identificats. El creixent protagonisme polític de la CMB, que va trobar el seu punt àlgid en l'organització de la Conferència Mundial de la Població el 1984, el seu reconeixement institucional per part de les autoritats centrals, la promoció de projectes de caràcter estratègic i l'assumpció de nous serveis –Parc Tecnològic del Vallès, Pla de Costes, empreses de transport públic, Mercabarna– i la constant elaboració de propostes que superaven el seu inicial àmbit competencial (s'hi va arribar a proposar des d'una xarxa d'emissores radiofòniques fins a la institució d'una policia metropolitana integrada) van afavorir en les files de CiU la sensació que la CMB s'estava convertint en un perillós contrapoder per a la Generalitat.⁶⁵

El cert és que la capacitat d'incidència de la CMB va ser més que notable. Maragall pensava que Barcelona no podia dissenyar la seva transformació sense considerar la dimensió metropolitana, la *ciutat real* a què pertanyia –perquè, segons el seu punt de vista, la Ciutat Comtal era part d'un tot que anava més enllà de les fronteres administratives, i la CMB no havia de ser una eina al seu servei particular, sinó al servei de tothom.⁶⁶ El fet, però, és que l'entusiasme de Maragall per la Corporació no era compartit per la resta d'alcaldes metropolitans, que tot i veure molts dels avantatges de pertànyer-hi, observaven també amb recel com les particularitats dels seus municipis quedaven amenaçades, sense arribar-se a establir un diàleg franc entre tots els implicats

63 Lo Cascio, Paola: *Nacionalisme i autogovern. Catalunya, 1980-2003*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers, 2008, p. 258-259.

64 Per a una explicació en primera persona d'aquesta confrontació de projectes, consulteu OBIOLS: *El mínim que es pot dir*, p. 245-249.

65 Lo Cascio, Paola: *Nacionalisme i autogovern*, p. 257-258.

66 Per a un estudi aprofundit de la temàtica, consulteu Tomàs Fornés, Mariona: *Governar la Barcelona real. Pasqual Maragall i el dret a la ciutat metropolitana*. Barcelona: Fundació Catalunya Europa, 2017.

per establir quin havia de ser el rumb d'aquest ens.⁶⁷ Tot plegat va generar que quan Jordi Pujol impulsés l'abolició de la Corporació Metropolitana de Barcelona l'any 1987, Pasqual Maragall es quedés gairebé sol defensant la necessitat de recórrer davant el Tribunal Constitucional aquesta decisió, en argumentar Raimon Obiols davant la Comissió Executiva del PSC que presentar un recurs per aquest tema era inconvenient políticament, invocant la polseguera que havia generat l'anul·lació de la Llei de Contracte de Conreu l'any 1934 –antecedent de l'esclat dels *Fets d'octubre* d'aquell any– i tement afegir més llenya al foc en un clima polític, el català, especialment crispat des de l'esclat del *cas Banca Catalana*, com veurem més endavant.⁶⁸

El nivell de confrontació entre l'alcalde de Barcelona i el president de la Generalitat no va ser –malgrat la desconfiança de Jordi Pujol cap al món municipal que no fos del seu partit– la tònica general de les relacions entre consistoris i Govern català, ja que mentre Maragall feia de “parallamps” per a la resta d'alcaldes, aquests buscaven individualment un mínim nivell d'entesa amb la Generalitat. A nivell col·legiat, però, els batlles socialistes sí que van actuar contra el que entenien com a polítiques “paternalistes” impulsades pel Govern català als barris més desafavorits de les seves localitats des de la Federació de Municipis de Catalunya (FMC),⁶⁹ creada el 1981 per cent setanta-set ajuntaments diferents i presidida per l'alcalde de Girona, Joaquim Nadal, des d'aleshores fins al 1995. Com a resposta a la creació de l'FMC, Pujol va impulsar el mateix 1981 el naixement de l'Associació de Municipis de Catalunya (AMC), que en un primer moment va reunir molts ajuntaments de l'àmbit convergent o d'ERC. Però el bon funcionament de totes dues entitats va fer que aviat transgredissin les fronteres partidistes, aconseguint una implantació notable arreu del territori i concentrant, de fet, un gruix important de municipis que formaven part de totes dues xarxes. La col·laboració i entesa entre totes dues entitats va acabar duent a diversos i reiterats intents de fusió, però tots ells van ser desactivats des de les secretaries d'organització del PSC i de CiU.⁷⁰

La CMB i l'FMC no van ser, però, les úniques plataformes de col·laboració intermunicipal impulsades o liderades des d'ajuntaments socialistes durant aquesta etapa. I és que, fruit de la convicció de l'alcalde de Barcelona que, en paraules del seu cap de gabinet,

per a determinats serveis no n'hi ha prou amb la capitalitat de Catalunya i els seus aleshores 6 milions d'habitants, sinó que s'havia de tenir una mena de capitalitat d'un territori més ampli, i no només per a la implantació de vols internacionals, sinó també per aconseguir la implantació de grans serveis culturals, que no són sostenibles si el nucli o la massa crítica no és prou gran.⁷¹

Pasqual Maragall va impulsar promoure diverses iniciatives de col·laboració transfronterera des de l'alcaldia barcelonina.⁷² Fent-ne un breu repàs cronològic, el 1984 naixia la Comissió Interpirinenca de Poders Locals, que per part catalana aplega Barcelona i La Seu d'Urgell (l'alcalde de la qual, Joan Ganyet, va presidir l'associació fins al 2003), per part francesa Tolosa de Llenguadoc i Foix i per part d'Andorra els seus set municipis (*comuns*). El 1986 es creava Eurocities, que

67 Entrevista a Jaume Badia (19 i 20 de març del 2020).

68 En la reunió de la Comissió Executiva del 2 de juliol de 1987, només Ernest Maragall i Joan Blanch, alcalde de Badalona, van votar a favor de presentar un recurs d'inconstitucionalitat al TC per l'abolició de la CMB. Maragall, Pasqual: *Oda inacabada. Memòries*. Barcelona: RBA, 2008, p. 123-124.

69 Entrevista a Joaquim Nadal Farreras del 6 de juliol del 2015 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/195449594>. Data de la darrera consulta: 7 de maig de 2020.

70 Entrevista a Joaquim Nadal (23 de març del 2020).

71 Entrevista a Xavier Roig de l'11 de juny del 2015 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/188120977>. Data de la darrera consulta: 12 de maig de 2020.

72 Per a un estudi complet sobre Pasqual Maragall com a dinamitzador de projectes entre ciutats europees, consulteu Aixalà i Blanch, Albert: *“Ciutadans d'Europa, unim-nos!”. La contribució de Pasqual Maragall a l'impuls i projecció d'un moviment europeu de ciutats*. Working paper núm. 2 de la Fundació Catalunya Europa, octubre del 2015.

tenia com a ciutats fundadores Barcelona, Birmingham, Frankfurt, Lió, Milà i Rotterdam que, partint de les seves característiques similars, buscaven solucions comunes en qüestions com la inclusió social, el desenvolupament sostenible o la governança urbana. El 1990 es fundava la xarxa C-6, de la qual formaven part Barcelona, Palma, Saragossa, València, Montpeller i Tolosa de Llenguadoc, i que va ser l'embrió de l'Euroregió Pirineus Mediterrània, creada oficialment el 2004, quan Maragall ja era president de la Generalitat de Catalunya.⁷³ Complementàriament a les motivacions que exposava Roig, resulta interessant llegir les valoracions del mateix Maragall sobre les motivacions que hi havia darrere la creació de la C-6:

en la competència internacional dels mercats econòmics cal posseir una certa dimensió regional que Barcelona només podia imaginar en coordinació amb una àmplia àrea d'influència, al llarg del territori que vaig anomenar el nord del sud europeu, l'arc mediterrani de Tolosa de Llenguadoc fins a València, amb la inclusió de ciutats com Palma, Saragossa, Montpeller i Perpinyà. [...] La xarxa C-6 englobava aleshores 17 milions d'habitants en un radi de 350 quilòmetres al voltant de Barcelona. Aquesta és la regió macroeconòmica que envolta la capital de Catalunya, és una unitat de mercat en termes internacionals. Ens hem de mentalitzar que som 17 milions si volem arribar a tenir capacitat tecnològica competitiva, indústria aeronàutica de pes, aeroports internacionals amb connexions transoceàniques, sistema universitari complet, etcètera. // Aquesta Euroregió té la talla indispensable per ser algú a Europa, per tenir possibilitat de figurar al mercat de nacions.⁷⁴

La projecció internacional de Pasqual Maragall no va poder esquivar, tanmateix, la polèmica amb Jordi Pujol també a aquesta escala. Concretament la disputa entre tots dos va començar després que l'any 1991 l'alcalde de Barcelona es fes amb la presidència del Consell dels Municipis i Regions d'Europa,⁷⁵ mentre el 1992 el president de la Generalitat de Catalunya era escollit màxima autoritat de l'Assemblea de Regions d'Europa. El motiu de controvèrsia va ser, en aquesta ocasió, la previsió al Tractat de Maastricht (1992) de la creació d'un Comitè de les Regions europeu, que Maragall demanava que tingués una composició paritària entre regions i municipis, mentre Pujol era absolutament refractari a la possibilitat d'incloure-hi les localitats. Va haver de ser un tercer polític català, l'històric dirigent comunista Antoni Gutiérrez Díaz, que –en condició de president de la Comissió de Política Territorial del Parlament Europeu– fes de desllorigador, establint que entre 1993 i 1996 s'obria un període de “diàleg constituent” en què s'havia de desencallar la situació. Finalment es va arribar a un acord entre les parts, i el Comitè de les Regions va incorporar noranta-nou regions i noranta municipis i la seva presidència va quedar distribuïda entre Pasqual Maragall (1996-1998) i Jacques Blanc (1998-2000), el candidat apadrinat per Pujol. L'organisme que va resultar de tot aquest procés no va ser, però, el projectat ens a través del qual les regions havien de jugar el seu paper en la construcció d'Europa, sinó que, aprofitant les eines de reforç als estats que preveia Maastricht i a través de la rebaixa de la càrrega de representativitat que havia de tenir el Comitè de les Regions decidida al Consell d'Amsterdam del juny de 1997, aquest organisme va quedar reduït a ser un òrgan consultiu de poders escassos i confusos.⁷⁶

73 Per a un estudi en profunditat de totes aquestes iniciatives, consulteu Martín i Uceda, Javier: *Europa en l'horitzó: Barcelona i Catalunya en l'articulació i la construcció europea. Les relacions transfrontereres en el pensament i acció de govern de Pasqual Maragall*. Working paper núm. 5 de la Fundació Catalunya Europa, maig del 2018.

74 MARAGALL: *Oda inacabada*, p. 199

75 Organisme que representava cent mil alcaldes europeus agrupats en trenta-vuit associacions nacionals de vint-i-cinc països, tots ells disposats a reclamar un paper més ampli dels poders territorials de ciutats i regions en la construcció europea, segons Pasqual Maragall. MARAGALL: *Oda inacabada*, p. 205

76 En tot plegat també va ajudar-hi que el Tractat de Maastricht preveïés altres canals pels quals les regions poguessin ser influents, pel que molts territoris d'Alemanya, Àustria i Bèlgica van acabar perdent el seu interès en un Comitè de les Regions que tants problemes estava tenint per poder-se posar en funcionament. LO CASCIO: *Nacionalisme i autogovern*, p. 243-249

Tot aquest bagatge internacional –a què se sumarien altres punts destacats com la firma de la fallida Declaració de Barcelona per a la pau al Mediterrani, l’any 1995– no va suposar en cap cas el punt àlgid de la projecció exterior de Barcelona i del seu alcalde. El moment culminant de la carrera municipal de Maragall i del projecte amb què els socialistes havien arribat a l’alcaldia barcelonina va ser, sense dubte, la celebració del Jocs Olímpics de 1992 a la Ciutat Comtal, que van permetre la transformació de la ciutat grisa que havia deixat el franquisme en una capital moderna, on s’havien corregit moltes de les desigualtats en molt poc temps, alhora que situava la ciutat al món. *Posar Barcelona al mapa* va ser un procés llarg i que va esdevenir modèlic, però també va ser la demostració paradigmàtica de com de complexes van arribar a ser les relacions entre els ajuntaments socialistes i la Generalitat, entre el Govern català i el Govern espanyol, i entre el PSC i el PSOE.

3.3 La Barcelona olímpica o la difícil materialització de la idea que “allò que és bo per a Barcelona és bo per a Catalunya, allò que és bo per a Catalunya és bo per a Espanya”

L’any 1992 Barcelona va organitzar uns dels Jocs Olímpics més exitosos que es recordaven, gràcies a la bona feina per part de l’organització i la massiva implicació ciutadana,⁷⁷ però el camí per arribar als bons resultats finals va estar ple de dificultats. Tot i que el seu cap visible va ser Pasqual Maragall, el projecte olímpic no va arrencar sota el seu mandat a l’alcaldia, sinó que va ser Narcís Serra –que, posteriorment, des de la seva posició de ministre, va seguir sent un actor imprescindible perquè la iniciativa arribés a bon port–⁷⁸ qui en va iniciar la gestació. Concretament, l’any 1979 el flamant alcalde barceloní va mantenir les primeres converses exploratòries sobre aquesta possibilitat amb el tercer agent clau en l’èxit de la iniciativa, l’expolític franquista Joan Antoni Samaranch, que aleshores ocupava la vicepresidència del Comitè Olímpic Internacional (COI) i que l’any següent en va esdevenir president. Segons va explicar deu anys més tard el mateix Serra, la formulació del projecte olímpic buscava donar un element a la ciutadania perquè es tornés a fer seva la ciutat, de “recosir-la” social i urbanísticament, tot reforçant-ne alhora el seu paper de capitalitat,⁷⁹ però durant les seves primeres fases no comptava amb el recolzament ni del Govern espanyol de la UCD, ni del Comitè Olímpic Espanyol ni, tal com confessa Pasqual Maragall, del mateix PSOE⁸⁰ –una actitud generalitzada que contrastava amb la del rei Joan Carles I, que sí que es va involucrar des del principi en la iniciativa i va desactivar el boicot que s’anava a fer des de Madrid, on es volia dedicar en exclusiva l’any 1992 a la commemoració del cinquè centenari del *descobrimet* d’Amèrica.⁸¹ Gràcies, en part, al paper del monarca, molts dels actors que en un primer moment van observar amb reticència les olimpíades de Barcelona van anar canviant progressivament el seu posicionament, quedant al final la Generalitat de Catalunya com l’únic estament que no va voler ser part del projecte olímpic.

L’organització dels Jocs, després de la designació oficial de Barcelona com a seu olímpica el 17 d’octubre de 1986, va ser liderada pel Comitè Organitzador dels Jocs Olímpics de Barcelona 1992 (COOB), que, creat a aquests efectes el 12 de març de 1987, va ser presidit per Josep Miquel Abad, nomenat a proposta de Maragall. Com hem vist en les paraules de Serra, aquest Comitè tenia la missió de fer que els Jocs Olímpics fossin els de tots, i per això calia implicar-hi tothom

77 Els Jocs Olímpics de Barcelona van celebrar-se entre el 25 de juliol i el 9 d’agost de 1992. Hi van competir gairebé 10.000 esportistes, repartits entre 36 instal·lacions esportives, de les quals 15 situades a les subseus olímpiques. Per a la seva realització es van mobilitzar 35.000 voluntaris –escollits d’entre les 102.000 inscripcions per a ser-ho que es van registrar. Entre el 4 i el 15 de setembre del mateix es van disputar els Jocs Paralímpics, que també van tenir un gran èxit esportiu i de mobilització ciutadana, aplegant fins a 15.000 voluntaris per fer-los possibles. 78 Maragall així li va reconèixer en el discurs inaugural dels JJOO. Per a una intel·ligent anàlisi d’aquest discurs consultar BADIA, Jaume: “La treva olímpica”, dins CLARET, Jaume (coord.): *Pasqual Maragall. Pensament i acció*. Barcelona: La Magrana, 2017, p.425-454

79 Febrés, Xavier i Rivièra, Margarita: *Pasqual Maragall: un rebelde en el poder*. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1991, p. 78.

80 Maragall: *Oda inacabada*, p. 133-136.

81 Entrevista a Narcís Serra del 30 de juny del 2014 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa.

–també a nivell financer. Així, i amb l’ajuda clau de Joan Antoni Samaranch –ben secundat per l’exesportista i empresari Carles Ferrer Salat– l’Ajuntament de Barcelona va aconseguir implicar l’empresariat de la ciutat perquè invertís a fer les Olimpíades possibles, aconseguint mil milions de pessetes només a la primera ronda de finançament,⁸² fent part d’aquesta aventura un sector fins aleshores mal predisposat cap al govern d’esquerres de la ciutat. La implicació del sector privat, que va acabar finançant el 30% del cost dels Jocs –el 70% restant el van aportar a parts iguals l’Ajuntament de Barcelona i el Govern d’Espanya– va ser essencial, doncs, per poder tirar endavant el projecte. Gràcies a la implicació de tots aquests agents, a partir de la seva creació el 22 de maig de 1989, un hòlding anomenat HOLSA⁸³ –presidit per Santiago Roldán, nomenat pel govern central– va poder encarregar-se de la construcció de tota l’estructura associada als Jocs, que no només era d’equipaments esportius. Així, a banda de les instal·lacions esportives i de la construcció de la Vila Olímpica, es van construir unes noves rondes viàries de trenta-cinc quilòmetres de circumval·lació de la ciutat, es va ampliar l’aeroport, es va implantar un pla de nous hotels, es van renovar les infraestructures de telecomunicacions –com ara els col·lectors d’aigües de pluja– i es va estendre la xarxa d’instal·lacions esportives. D’aquesta manera, segons els càlculs de l’alcalde, en el moment àlgid dels preparatius olímpics van arribar-se a sumar al mateix temps tres-centes obres de construcció oberta a Barcelona, contribuint a generar un dinamisme econòmic que va fer baixar l’atur d’un 20% a un 9% a la Ciutat Comtal.⁸⁴

Però els Jocs Olímpics de 1992 no només van servir per canviar la fisonomia de la ciutat –que, entre els canvis més evidents, va guanyar 4’5 km de façana marítima–, sinó que també va servir per impulsar-hi un ambiciós pla d’equipaments culturals, en consonància amb un dels programes associats als Jocs –l’Olimpíada Cultural que, entre 1988 i 1992, va desplegar un ampli programa d’activitats culturals a la ciutat. Així, es va impulsar la reforma del Museu Nacional d’Art de Catalunya (MNAC) i es van construir, entre d’altres, el Museu d’Art Contemporani de Barcelona (MACBA), una nova seu per a l’Arxiu de la Corona d’Aragó, L’Auditori i el Teatre Nacional de Catalunya (TNC). Igualment, la xarxa de biblioteques municipals va poder fer un salt qualitatiu i quantitatiu important. Amb la intenció de fer de Barcelona una capital cultural de primer ordre, per al disseny de tots aquests edificis es van contractar arquitectes d’anomenada internacional –com Richard Meier, Richard Rogers, Frank Gehry, Vittorio Gregotti, Ricardo Bofill, Rafael Moneo–, així com es va encarregar escultura pública de gran format als principals escultors del moment –com Richard Serra, Beverly Pepper, Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg, Rebecca Horn o Bryan Hunt.

Com podem veure, a diferència, per exemple, de l’Exposició Universal que es va celebrar a Sevilla aquell mateix any o del Fòrum de les Cultures que va tenir lloc a Barcelona el 2004, les Olimpíades de 1992 van ser planificades des d’un primer moment amb la voluntat de deixar un llegat que fos de profit per a la vida quotidiana barcelonina més enllà del 1992. Amb aquest objectiu, des de l’Ajuntament de la capital catalana l’any 1987 s’havia posat en marxa el Pla Estratègic de Barcelona, que tenia la voluntat de pensar la ciutat postolímpica i com fer realitat el propòsit transformador i de mobilització ciutadana amb què havien estat ideats els Jocs Olímpics.

82 Febrés, Xavier i Rivière, Margarita: *Pasqual Maragall. Un rebelde en el poder*, p. 81.

83 Que aplegava Anella Olímpica, SA, Vila Olímpica, SA i l’Institut Municipal de Promoció Urbanística. Les accions del hòlding van quedar repartides al 51% per l’Estat i el 49% per l’Ajuntament de Barcelona després de la negativa de la Generalitat de Catalunya a integrar-s’hi. HOLSA va acabar invertint 174.000 milions de pessetes –interessos financers a banda. Maragall: *Oda inacabada*, p. 151-152.

84 Maragall: *Oda inacabada*, p. 149-176.

I és que la inhibició de la Generalitat de Catalunya⁸⁵ i la distància amb el Govern espanyol⁸⁶ van fer que l'Ajuntament de la ciutat tingués un protagonisme inusitat en l'organització d'un esdeveniment d'aquestes característiques.

De fet, si els Jocs van ser un èxit i van esdevenir un model d'organització i de la col·laboració público-privada no va ser perquè el camí per arribar-hi fos fàcil. I és que si durant el discurs de celebració de la designació olímpica Pasqual Maragall va pronunciar una frase que definia perfectament –més enllà de la idea que hi havia darrere aquest projecte concret– la seva filosofia política (“allò que és bo per a Barcelona és bo per a Catalunya. Allò que és bo per a Catalunya és bo per a Espanya”), la marxa dels esdeveniments va encarregar-se de demostrar que l'alcalde estava bastant sol en aquesta visió. Per una banda van haver-se de superar els recels de moltes altres regions d'Espanya cap al *favoritisme* que, al seu parer, suposava la gran inversió que l'Estat va haver de fer-hi⁸⁷ per fer realitat els Jocs –imatge que va fer que Sevilla rebés, gairebé com a desgreuge, la connexió dels primers trens d'alta velocitat (AVE) que hi va haver a Espanya aquell 1992, mentre Barcelona hauria d'esperar setze anys més per a disposar-ne. Per l'altra banda, la nul·la predisposició del govern de Jordi Pujol a contribuir –econòmicament i a nivell organitzatiu– en la iniciativa posava de manifest fins a quin punt estaven allunyats el projecte nacional socialista i el convergent. En qualsevol cas, la incidència positiva de Barcelona '92 en la ciutat, el país i l'estat va acabar sent incontestable. Però, com veurem tot seguit, el següent gran projecte de transformació que va impulsar Pasqual Maragall vint anys més tard des de la Generalitat de Catalunya no va córrer la mateixa sort.

---

85 Un cop passats els Jocs Olímpics, Pasqual Maragall enumerava en un article la trentena de negatives que havia rebut del govern de Jordi Pujol en els últims anys, que es resumeixen en la negativa a col·laborar en els projectes de 1992, en matèria d'educació i cultura, en promoció econòmica, en benestar social, en transports i altres. “La deuda municipal de CiU”, *La Vanguardia* del 20 de desembre de 1992.

86 En un primer moment, el govern central va estudiar crear un ministeri per coordinar els quatre grans esdeveniments de 1992 a Espanya –és a dir, els Jocs Olímpics de Barcelona, l'Expo de Sevilla, la commemoració del 500 aniversari del *descobriment* d'Amèrica i la Capitalitat Europea de Cultura de Madrid–, però aquesta possibilitat es va descartar aviat per l'oposició, entre d'altres, de Barcelona. De fet, Pasqual Maragall i Felipe González no van tenir mai una gran entesa degut al caràcter discolor de l'alcalde barceloní. En aquest sentit, la intermediació de Narcís Serra, que s'entenia bé amb tots dos, va ser fonamental per fer funcionar les relacions entre totes dues administracions. Entrevista a Joan Clos del 18 de juliol del 2018 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/334866452>. Data de la darrera consulta: 15 de maig de 2020.

87 L'Estat va acabar invertint un agregat de 230.000 milions de pessetes, i una empresa pública com Telefónica, 100.000 més, per a la celebració dels Jocs i perquè la transformació de Barcelona fos possible. Però, segons va confessar el ministre d'Hisenda Josep Borrell a Pasqual Maragall, el 1991 va ser l'únic any de tot aquell període en què la inversió feta a Barcelona va igualar la que rebia Madrid. Maragall: *Oda inacabada*, p. 138-139.

4. Vint-i-tres anys a l'oposició, set anys de governs de progrés

4.1 El llarg camí fins a la Generalitat

Després de guanyar les eleccions legislatives el 1977 i 1979 a Catalunya, el PSC va afrontar amb un optimisme desbordat les primeres eleccions autonòmiques, que es van celebrar el 20 de març de 1980. Malgrat no haver pogut tenir la visibilitat desitjada com a principal força de la restauració democràtica al Principat per mor del retorn i del caràcter del president a l'exili, Josep Tarradellas, els socialistes catalans esperaven que el seu líder, Joan Reventós, pogués obtenir la presidència de la Generalitat sense gaires dificultats. La victòria contra pronòstic de la coalició nacionalista Convergència i Unió, liderada per Jordi Pujol, va sumir el PSC en una profunda depressió i va condicionar l'evolució política a partir d'aleshores, deixant-lo sense una posició de força que hauria sigut clau davant el PSOE i en la pròpia política catalana durant els següents vint anys.⁸⁸

Malgrat la duresa de la derrota a les primeres eleccions autonòmiques i d'haver optat per entrar a l'oposició, en rebutjar l'oferta de Jordi Pujol per formar un govern de coalició amb CiU,⁸⁹ el PSC va participar del clima d'entesa general que va caracteritzar la legislatura 1980-1984 –que, en paraules de Paola Lo Cascio, va tenir un caràcter “substancialment constituent”.⁹⁰ Així, es van establir les bases estructurals de l'autogovern català (desplegament estatutari; creació del Síndic de Greuges i la Sindicatura de Comptes; creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió; Llei Normalització Lingüística; etc.) amb un paper notable dels socialistes en molts casos. De tots ells, potser el més destacable és la Llei de Normalització Lingüística, en què la figura de la diputada Marta Mata va ser clau per a la seva elaboració i aprovació, per unanimitat, l'any 1983. Tal com es recollia a la seva proposta *Bases per a una política lingüística*, aprovada pel Consell Nacional de 1981, per al PSC, el català havia de ser “instrument d'unificació del poble treballador de Catalunya” –dit d'altra manera, com recollia un dels esborranys del document, un autèntic “instrument de reconstrucció nacional”.⁹¹ Per això, els socialistes catalans rebutjaven frontalment la possibilitat de crear dues xarxes escolars segregades per raó de llengua –com pretenien CiU, ERC i Centristes de Catalunya–, així com dotar la Llei de Normalització Lingüística de caràcter sancionador –un doble rebuig similar al formulat pel PSUC. La llei havia de servir per fer del català la llengua predominant a Catalunya en l'àmbit públic i privat, i el plantejament socialista de fer-ho exclusivament per la via de garantir-ne la cooficialitat efectiva (relació amb l'Administració en l'àmbit municipal i autonòmic) i el coneixement per part de tota la població escolaritzada va acabar sent acceptada per tots els grups.

El relatiu clima de consens amb què es va viure durant gairebé tota la primera legislatura va permetre que CiU capitalitzés com a pròpia la transformació de la Generalitat en quatre anys, que partint dels pocs recursos d'una diputació provincial molt infradotada va aconseguir passar a ser un conjunt institucional que afectava el conjunt de la ciutadania, gràcies als seus més de vuitanta mil funcionaris i les setanta-vuit lleis aprovades pel Parlament autonòmic. Essent així, a l'hora d'afrontar la campanya electoral de les segones eleccions autonòmiques, que van tenir lloc el 29 d'abril de 1984, el PSC va trobar-se que, per una banda, el seu rebuig a formar part d'un govern de coalició li havia impedit tenir la visibilitat que el seu paper en el desenvolupament de

88 Per a una visió en profunditat de les eleccions de 1980 i els seus efectes sobre el PSC, consulteu Muñoz Jofre, Jaume: *Perseguint la llibertat*, p. 157-163.

89 Decisió en la qual, al marge de l'intens debat que hi va haver dins del partit, les pressions del PSOE havien tingut una importància “decisiva”, segons Borja de Riquer. Riquer: *La Catalunya autonòmica*, p. 321.

90 Lo Cascio, Paola: *Nacionalisme i autogovern*, p. 109.

91 Recollit a Lo Cascio: *op. cit.*, p. 115-117.

moltes de les iniciatives clau de la legislatura li hauria pogut atorgar i, per l'altra, que no podia criticar el gruix de l'obra de govern de la primera Generalitat, atès que n'havien estat participants. Davant d'aquesta situació, els socialistes van optar per centrar la seva campanya a denunciar el *sectarisme* que havia imprès Jordi Pujol a la Generalitat, demanant més transparència en la seva gestió, alhora que –en lloc d'apostar per fer una campanya centrada en el territori (com sí que va fer CiU) on es poguessin treure a lluir els excel·lents resultats obtinguts a les municipals de 1983 i la connexió del partit amb la realitat catalana– es va decidir donar un gran protagonisme al PSOE i a les principals figures del Govern espanyol, esperant generar una mobilització similar a l'obtinguda a les eleccions estatals de 1982 i treure rèdits de la popularitat de què gaudia Felipe González. D'aquesta manera, el nou candidat, Raimon Obiols, quedava eclipsat pels líders del partit estatal i el projecte autònom del PSC resultava empetitit davant una obra de govern –la del PSOE, molt condicionada, com hem pogut veure, per la situació de crisi econòmica en què es vivia– que es posava més en relleu –i, per tant, a judici– que el propi programa per a Catalunya dels socialistes catalans. Tot plegat, de retruc, no feia més que donar munició a l'aparell propagandístic del pujolisme, que des de l'afer de la LOAPA havia anat augmentant exponencialment les acusacions de *sucursalisme* cap al PSC. En efecte, els socialistes catalans no van formar part de les mobilitzacions contra la LOAPA que la resta de partits catalans van seguir promovent un cop aprovada aquesta llei. Aquest fet, sumat a la desaparició del grup propi al Congrés dels Diputats i a l'alineament progressiu amb les tesis del PSOE va fer que s'estengués la sensació –certament exagerada– d'una espècie d'*abdicació catalanista* per part del PSC al llarg de l'any 1982.⁹² La suma de tots aquests factors va acabar influint en els resultats electorals dels socialistes catalans en les autonòmiques de 1984, en què van quedar segons, amb un 30'11% dels vots i 41 diputats, mentre que CiU obtenia la majoria absoluta amb 72 diputats (46'80% dels sufragis).⁹³

En produir-se la derrota de 1984, Raimon Obiols va fer autocrítica dient que el PSC havia perdut vot catalanista i, sobretot, no havia aconseguit mobilitzar i motivar el seu electorat perquè fos conscient de la importància de les decisions que es prenen al Parlament de Catalunya.⁹⁴ El que no podia intuir el primer secretari del PSC és que s'acabava d'iniciar una tendència que encara es trigaria gairebé vint anys a revertir, que es va conèixer com el fenomen del *vot dual*. En efecte, fins a les eleccions autonòmiques de 1999 es va registrar una fluctuació de suports i de percentatges d'abstenció força sorprenent, però que seguia una lògica: a les eleccions generals, en les quals el carisma del president Felipe González tenia un indubtable efecte mobilitzador entre l'electorat socialista, es produïa una participació global molt més elevada que a les autonòmiques, on es registraven percentatges d'abstenció més alts fins i tot que a les municipals. La principal *víctima* d'aquestes oscil·lacions va ser el PSC, que va arribar a perdre fins al 40% dels suports entre dues eleccions separades només per mesos, ja que l'electorat que més acusava aquest comportament diferencial era el d'esquerres, concentrat principalment a l'àrea metropolitana de Barcelona i a la circumscripció de Barcelona.⁹⁵

La dinàmica del *vot dual* –comportament de l'electorat socialista a banda– va estar molt condicionada durant tota aquesta etapa per les tibants relacions entre els socialistes (catalans i espanyols) amb el carismàtic president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, molt dolentes a partir del maig de 1984 quan, tres setmanes després de les eleccions catalanes, el Fiscal general de l'Estat presentava una querrel·la contra Jordi Pujol, conjuntament amb vint-i-cinc antics dirigents més de Banca Catalana pels presumptes delictes d'apropiació indeguda i falsedat documental. Esclatava, d'aquesta manera, el *cas Banca Catalana*, que va dinamitar la política catalana (que

⁹² Lo Cascio, *op. cit.*, p. 345.

⁹³ El canvi d'escenari del Parlament català va ser radical després d'aquests comicis. Alianza Popular, amb 11 diputats (7'7% vots), esdevenia la tercera força parlamentària, mentre el PSUC baixava de 25 a 6 escons (5'58%) i ERC de 14 a 5 (4'41%).

⁹⁴ "La pèrdua de voto catalanista preocupa al PSC", *La Vanguardia*, 30 de maig de 1984.

⁹⁵ Riquer, Borja de: *La Catalunya autonòmica*, p. 246-255, 321.

ja acabava de sofrir una sacsejada important atesos els resultats de les autonòmiques) i va convertir al PSC en l'ase dels cops de CiU, des d'on Jordi Pujol va provar de fer passar els seus problemes amb la justícia com un atac orquestrat pel Govern espanyol –que, de fet, desconeixia les intencions de la Fiscalia de presentar la querrela⁹⁶ contra Catalunya, iniciant així el seu intent de patrimonialització de l'autogovern català.⁹⁷ Una primera demostració de la tensió generada per aquest cas es va poder viure durant el ple d'investidura de Pujol, quan Raimon Obiols va ser agredit i alguns dels diputats del PSC van ser escridassats a la sortida del Parlament per part de centenars de simpatitzants convergents,⁹⁸ o en la moció aprovada el 24 de maig de 1984 per l'Ajuntament de Berga, on CiU governava per majoria absoluta, en què s'assenyalava Narcís Serra i Ernest Lluch “coresponsables” de promoure la querrela contra Pujol i, conseqüentment, se'ls declarava “infidels a Catalunya”. S'instaurava així un clima de confrontació i de projectes polítics oposats, en què l'únic dels “acords nacionals” plantejats per Raimon Obiols al Parlament català el 1984 a què va arribar-se, el Pacte Cultural de 1985, va quedar en paper mullat i va suposar la caiguda en desgràcia del conseller de Cultura, Joan Rigol, que es va veure forçat a dimitir després que la resta del Govern català i de la seva formació li fes evident la seva manca de suport –fins al punt que el president de la Diputació de Tarragona, Josep Gomis, de CDC, es va negar a signar-lo en la cerimònia solemne en què es va oficialitzar l'acord. Aquest pacte tenia com a primera referència el document inspirat pel PSC *Per un marc de col·laboració en la política cultural*, fet públic el desembre de 1981⁹⁹ per un centenar de regidors de Cultura d'ajuntaments de tot Catalunya, on es formulava una oferta per a l'entesa entre les administracions locals i la Generalitat. El seu contingut, ambicions, establia l'elaboració d'un pla d'equipaments que abordés els dèficits locals i comarcals en infraestructures culturals, la coordinació i transparència en l'atorgament de subvencions que la Generalitat i les Diputacions donaven als municipis, el treball conjunt per a la normalització lingüística, l'establiment o agilització d'acords sobre les grans institucions de caràcter nacional i la configuració de canals estables per al diàleg interadministratiu, entre d'altres mesures. La dimissió de Rigol va fer que de tot plegat, però, només se'n fes efectiva la creació dels consorcis de la Biblioteca de Catalunya i el Museu d'Art Contemporani de Barcelona, l'any 1986, i –posteriorment, ja que la mesa del pacte es va deixar de reunir el gener de 1987–, els acords de creació del MNAC i el traspàs a la Generalitat del Museu Arqueològic i el Jaciment d'Empúries.

A partir de 1984, doncs, el paper del PSC en la política autonòmica va quedar reduït al d'exercir d'oposició, amb tots els ponts volats cap al Govern català i molt condicionats per les necessitats del PSOE en política estatal. I és que l'exculpació de Jordi Pujol del cas Banca Catalana el novembre de 1986 per manca d'indícis contra ell va començar a aplanar un cert camí cap a la represa de relacions entre CiU i el PSOE, iniciant-se un intercanvi de contrapartides que va tenir com a primer efecte el cessament de la interposició de recursos d'inconstitucionalitat creuats davant del Tribunal Constitucional, en una pugna legal que dona una bona idea de les dificultats que va suposar el desplegament autonòmic.¹⁰⁰ La relaxació de les tensions entre PSOE i CiU va

96 Riquer, Borja de: *La Catalunya autonòmica*, p. 167.

97 Una tendència reforçada a partir de 1986 quan, després del fracàs de la candidatura del Partit Reformista Democràtic (en la també coneguda com a “Operació Roca”), com que no va obtenir cap escó a les eleccions estatals, Pujol va decidir fer de la política del “peix al cove” la seva principal eina d'influència política a Espanya.

98 En finalitzar una manifestació de suport a Pujol en què van participar 75.000 manifestants –segons dades de la Guàrdia Urbana– un nombrós grup va dirigir-se cap al Parlament català. Tot i que es va tractar sobretot d'una mostra d'adhesió a la figura del president català, en sortir de la cambra Pasqual Maragall i altres polítics socialistes van ser escridassats amb contundència, sent el crit de “botifler” el predominant. Raimon Obiols, que en sessió parlamentària havia dit que no dubtava de l'honorabilitat de Jordi Pujol, va haver de sortir escortat pels Mossos d'Esquadra, i segons va recollir la premsa es van sentir crits de “mateu-lo!”. “Pujol valoró la manifestación como un aviso de que con Cataluña no se juega”, *La Vanguardia* (31 de maig de 1984); “El calvario socialista” (*El País*, 31 de maig de 1984).

99 Basat en gran part en el programa electoral del PSC de 1980, amb un apartat de Cultura elaborat en col·laboració amb Maria Aurèlia Capmany, Josep Maria Castellet, Alexandre Cirici Pellicer, Xavier Rubert de Ventós, Carlos Barral i altres. Obiols, Raimon: *El mínim que es pot dir*, p. 262.

100 Només entre 1984 i 1987 van interposar-se 429 recursos creuats d'inconstitucionalitat davant del TC per part dels governs espanyol, basc i català. Soto: *Transición y cambio en España*, p. 242.

arribar al seu punt culminant durant el període 1993-1996, quan, després de perdre la majoria absoluta a les eleccions de 1993, Felipe González va fer de la coalició nacionalista catalana els seus socis parlamentaris al Congrés dels Diputats¹⁰¹ –una col·laboració que, si Pujol hagués acceptat l’oferta del líder socialista, hauria arribat fins al punt d’esdevenir socis de govern.¹⁰² Durant tot aquest temps, el PSC va quedar totalment a la mercè de l’entesa entre PSOE i CiU,¹⁰³ quedant-se a la pràctica sense poder desenvolupar una proposta política pròpia per a Catalunya. Com hem vist en l’apartat sobre la política municipal, va ser sobretot des d’allí que els socialistes catalans van poder enfrontar-se a la figura de Jordi Pujol, i precisament van ser dos alcaldes els que trencarien la dinàmica en què s’havia instal·lat la política catalana, primer amb la candidatura de Joaquim Nadal el 1995 i, sobretot, amb la de Pasqual Maragall el 1999.

4.2 La crisi dels noranta

Malgrat l’èxit olímpic i la bona salut del partit als municipis,¹⁰⁴ el PSC va entrar en una important crisi a partir de la tercera derrota consecutiva de Raimon Obiols davant Jordi Pujol per majoria absoluta en les eleccions autonòmiques de 1992, quan l’evident incapacitat del primer secretari per guanyar uns comicis va fer que es posés en qüestió a molts nivells del partit el seu projecte i lideratge. A més a més, el socialisme català veia com el profundíssim desgast del govern de Felipe González –molt afectat pels casos de corrupció¹⁰⁵ que anaven multiplicant-se i per les polèmiques entorn dels GAL– li afegia un element d’instabilitat, recuperant-se un grau de fragilitat que no es vivia amb tanta intensitat des de feia una dècada. I és que a partir del IV^t Congrés (1984) –on, malgrat la polèmica viscuda, l’ampliació decidida de l’Executiva a quaranta-dos membres va permetre calmar les aigües dins del partit, atès que es passava a recollir millor les diverses sensibilitats que hi existien i a promoure-hi els aspectes de coordinació institucional– va obrir-se un període “d’assossec i calma més aparent que real”, en paraules de Josep Maria Sala.¹⁰⁶ Així, si bé al VIe Congrés (Girona, 12-14 d’octubre de 1990) s’havia aprovat la gestió de l’Executiva amb el suport d’un 98% dels delegats, el cert és que –segons el diagnòstic de Raimon Obiols– dins del partit s’havia anat produint la creació d’uns subgrups amb unes dinàmiques pròpies cada cop més consolidades. Concretament, hi havia un primer grup lligat a l’àmbit de política autonòmica; un segon integrat al Govern i al *sottogoverno* d’Espanya; un tercer dedicat als governs municipals i un quart dedicat a l’organització interna del partit –és a dir, l’*aparell*. Segons l’aleshores primer secretari del PSC, tots aquests grups estaven condicionats també per la seva procedència de classe social, les seves militàncies prèvies i la seva visió sobre el catalanisme.¹⁰⁷ Aquest aiguabarreig, segons testimonia Joaquim Nadal, preocupava Obiols a l’alçada de 1993, quan el líder del partit va

101 Malgrat que aquesta aliança pugui semblar contra-natura, segons Álvaro Soto l’any 1993 el programa de govern del PSOE estava més a prop de CiU que del d’Izquierda Unida. De fet, si haguessin pactat amb la coalició comunista, el govern González hauria tingut el suport d’un diputat més que fent-ho amb la coalició nacionalista. Soto: *Transición y cambio en España*, p. 315.

102 Concretament, Felipe González havia ofert a Miquel Roca, secretari general de CDC i partidari de fer aquest pas, incorporar-se com a ministre al seu govern, possibilitat que Pujol va vetar i que va agreujar de manera decisiva la crisi de confiança entre tots dos polítics, que va acabar amb la retirada de Roca de la política professional poc temps després. Riquer: *La Catalunya autonòmica*, p. 300.

103 I jugant un paper marginal en la configuració de l’entesa entre totes dues formacions. A la comissió negociadora per la investidura de González entre CiU i PSOE no s’hi va incorporar un membre del PSC –Josep Borrell a banda, que com hem vist actuava en qualitat de ministre amb una lògica absolutament alineada amb el partit estatal– fins a mitja negociació, quan Joan Marcet va substituir José María Mohedano després que aquest hagués de ser apartat en trobar-se esquitxat per un cas de corrupció. Sánchez Libre, Josep: *Les veritats de l’Estatut. Allò que no s’ha publicat al diari de sessions*. Barcelona: La Esfera de los Libros, 2006, p. 28.

104 A les eleccions municipals del 26 de maig de 1991, el PSC va obtenir 1.924 regidors, pujant-ne 200 respecte les anteriors eleccions i sumant 7 noves alcaldies De Madre, Manuela: “Tot preparant les eleccions al Parlament de 1992”, dins DDAA: *PSC. 30 anys de socialisme català*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 2008, p. 102.

105 El PSC també va veure’s esquitxat per alguns casos de corrupció del període, especialment pel cas *Filesa*, de finançament il·legal a través del cobrament de comissions mitjançant una empresa-pantalla. Josep Maria Sala, senador i secretari d’Organització dels socialistes catalans mentre van durar aquestes pràctiques delictives, i el diputat català Carles Navarro van ser condemnats com a responsables de l’entramat el 1995 –sentència confirmada pel Tribunal Suprem el 1997– a tres anys de presó, dels quals Sala no va complir ni un mes.

106 Sala, Josep Maria: “Unanimitat, descentralització i renovació”, dins DDAA: *PSC. 30 anys de socialisme català*, p. 94.

107 Obiols: *El mínim que es pot dir*, p. 348-349.

comentar a l'alcalde de Girona la seva inquietud per la separació de l'aparell del partit de la direcció política del PSC, "tot plegat amb el risc d'una encara poc perceptible però creixent sucursalització i subordinació al PSOE. La força de Narcís [Serra] a Madrid produeix inevitablement noves fidelitats, curtcircuits, i de fet posicions disperses al si del PSC". Les conclusions d'Obiols eren que hi havia massa poca visió del partit català, amb una atenció desviada en les figures estatals (Felipe González, sobretot) i municipals (Maragall, principalment).¹⁰⁸ Uns mesos més tard, al famós Congrés de Sitges (VIIe Congrés del PSC, 4-6 de febrer de 1994), tots aquests sectors van protagonitzar un enfrontament els resultats del qual van canviar per sempre el partit.

Un element clau per entendre l'esclat de la crisi que es va produir a Sitges, tal com expressava Jordi Solé Tura pocs dies després, va ser la renúncia que Obiols havia expressat en declaracions a diversos mitjans de comunicació a encapçalar de nou la candidatura del PSC a la presidència de la Generalitat, després de la derrota de 1992.¹⁰⁹ Aquest gest públic havia capgirat l'ambient al partit, donant ales a diversos moviments renovadors d'interessos contraposats entre ells. Així, es filtrava la intenció de plantejar canvis organitzatius –principalment, la creació d'una direcció col·legiada proposada per Pasqual Maragall i ben vista per l'*aparell*, que llimaria el poder d'Obiols sense defenestrar-lo del tot– i de línia política. Per una banda, un sector encapçalat per Narcís Serra, observant les diferències entre els suports que s'obtenien a les eleccions legislatives i autonòmiques, era partidari d'augmentar la dimensió metropolitana del PSC –de fort component obrer i immigrant–, i potenciar el lligam del partit amb el projecte de Felipe González. Per l'altra, Pasqual Maragall, en canvi, pensava que la clau per fer fora Jordi Pujol de la Generalitat era apropar-se cap a sectors de la burgesia catalana i l'esquerra nacionalista, atraient-los cap a un projecte socialista comú que ell ja havia començat a assajar sota el nom de Catalunya Segle XXI.¹¹⁰ En qualsevol cas, totes les *famílies* del partit implicades sabien perfectament que, amb el Congrés de Sitges, s'encaminaven cap a un procés de renovació.¹¹¹ El cert és que l'arrencada del congrés va ser d'allò més accidentada, amb un vot de càstig massiu cap a l'informe de gestió d'Obiols (amb un 23'7% d'abstencions i un 28'6% de vots negatius, només va ser aprovat pel 47% dels delegats –que per primera vegada votaven de forma individual i secreta) que va empènyer-lo a plantejar la seva dimissió o, en cas de continuar, fer-ho només sense la presència a l'Executiva de Josep Maria Sala, el secretari d'Organització del partit, a qui Obiols feia responsable del vot de càstig que havia rebut.¹¹² Gràcies a la mediació de Pasqual Maragall,¹¹³ Narcís Serra (tots dos van rebutjar de postular-se a la primera secretaria)¹¹⁴ i Joan Reventós, es va arribar a una solució de compromís que consistia en el fet que Raimon Obiols acceptés seguir com a primer secretari, passant a estar acompanyat per un Comitè d'Acció Política integrat per Josep Maria Sala, Joan Reventós, Narcís Serra, Pasqual Maragall i Josep Borrell. La secretaria d'Organització passava a estar ocupada per l'aleshores alcalde de Cornellà de Llobregat, José Montilla, home proper a Sala.

Durant els dies posteriors al congrés, Obiols va atribuir-ne els resultats al malestar entre els delegats per la creixent desconexió entre la base del partit i la seva cúpula, evidenciada per casos com la filtració durant els dies previs a la seva votació d'un llistat ja gairebé tancat sobre la

108 Nadal, Joaquim: *Testimoni de càrrec. Vint anys al servei de Catalunya (1993-2012)*. Barcelona: Proa, 2014, p. 59.

109 Solé Tura, Jordi: "El congreso del PSC", *El País*, 11 de febrer de 1994.

110 "Maragall y otros "barones" del PSC proponen limitar el poder de Obiols al frente del partido", *El País*, 8 de desembre de 1993.

111 Raimon Obiols ho resumia així en una entrevista a *La Vanguardia* del 4 de febrer de 1994: "el VIIe Congrés del PSC no era "un punt d'arribada, sinó de partida". El congrés, significativament, se celebrava sota el títol "Noves respostes per a una nova època".

112 "Raimon Obiols pone condiciones para continuar como primer secretario del partido". *La Vanguardia*, 5 de febrer de 1994.

113 Que, segons testimonia Joaquim Nadal, havia intentat, infructuosament, parar el cop just abans que es produís adreçant una nota a Antoni Santiburcio, primer secretari de la Federació socialista de Barcelona, en què li deia que "una votació negativa de l'informe de gestió seria avortar el Congrés abans de començar", fent notar que Narcís Serra compartia la mateixa opinió. Nadal Farreras, Joaquim: "Renovació i canvi", dins DDAA: *30 anys de socialisme català*, p. 112.

114 Responent així a la petició de 12 *capitans* territorials del partit, entre els quals Maragall situa José Montilla al capdavant. Maragall, Pasqual: *Oda inacabada. Memòries*. Barcelona: RBA, 2008, p. 219.

composició definitiva de l'Executiva.¹¹⁵ El fet és que no es pot dir que aquesta circumstància agafés el primer secretari per sorpresa, perquè ja durant el seu informe de gestió havia assenyalat la importància de promoure la participació de la militància (enllaçant, així, amb diverses iniciatives de debat intern impulsades pel partit durant el 1993), i entre les mocions aprovades pel congrés hi va haver la creació de la figura de la Defensora del Militant, càrrec que va estrenar Pilar Ferran, exdiputada del Parlament de Catalunya. Però la distància d'Obiols no era només amb la militància de base, sinó també –i de manera cada cop més important– amb els quadres mitjos del partit, molts dels quals, sota el sobrenom de *capitans*,¹¹⁶ van erigir-se en els autèntics protagonistes de la rebel·lió viscuda.¹¹⁷ El cert és que entre aquests quadres hi havia la sensació estesa de ser víctimes d'un cert desplaçament, de classe i generacional, davant d'unes “famílies fundadores” que seguien mantenint majoritàriament el control del partit.¹¹⁸ Va caldre, per tant, més enllà de la intermediació de Maragall, Serra i Reventós, l'actuació dels alcaldes de la resta del territori, erigits com a “contrapès” entre l'*obiolisme* històric i els *capitans* del Baix Llobregat, per tal d'evitar un terrabastall encara major i pactar una via intermèdia que permetés sortir del Congrés de Sitges amb un partit amb possibilitats de recompondre's.¹¹⁹ En qualsevol cas, tot i que tinguessin molts elements en comú –esgotament de projecte, pugnes personalistes i coincidència temporal– la crisi viscuda al PSC durant aquell període no era una reproducció a petita escala de la que es vivia al PSOE –com sí que ho van ser moltes de les polèmiques que es van viure en el si de moltes federacions territorials a la resta de l'Estat–, sinó que amb independència de la *família* política a què es pertanyés, la immensa majoria dels socialistes catalans donaven suport al sector *renovador* en la seva disputa amb els *guerristes*, com hem vist abans.

Fos com fos, el cert és que el Congrés de Sitges de 1994 havia suposat un punt de no-retorn per al PSC, obrint-se un procés de transformació¹²⁰ que es veuria en gran part culminat al VIIIè Congrés del partit, celebrat a L'Hospitalet de Llobregat entre l'11 i el 13 d'octubre de 1996. Com a símptoma més evident de l'obertura d'una nova etapa, en aquest congrés va produir-se el relleu a la primera secretaria, que passava a ocupar Narcís Serra, mentre Raimon Obiols era elegit per al càrrec simbòlic de la presidència de la formació. Igualment es satisfien les demandes

115 La premsa del dia d'obertura del congrés informava, nom per nom i àrea per àrea, de la composició que es preveia que tindria l'Executiva: una cúpula formada per Joan Reventós, Raimon Obiols, Narcís Serra, Pasqual Maragall, Joaquim Nadal, Josep Maria Sala, Lluís Armet, Higin Clotas, Antoni Dalmau, Manel Royes, Antoni Siurana i Josep Borrell (una executiva amb només tres cares noves –Nadal, Borrell i Dalmau– respecte l'anterior). Completaven l'esborrany de direcció Ernest Lluch (estudis i programació), Joaquim Llach (finances), Joan Marcet (coordinació amb les Corts), Anna Terrón (afers internacionals), Jordi Font (cultura), Arseni Gibert (acció sectorial), Mercedes Aroz (gestions administratives), Francesca Martín (dona), Rosa Martí (coordinació i possible portaveu), Xavier Soto (formació) i Ernest Maragall (acció electoral). “La nueva ejecutiva se reducirá y estará marcada por la continuidad”, *La Vanguardia* del 4 de febrer de 1994.

116 El moviment dels *capitans* estava encapçalat, entre d'altres, per Antoni Santiburcio (primer secretari de la Federació de Barcelona) i Joan Ferran (secretari d'Organització de la Federació de Barcelona); José Zaragoza (primer secretari de la Federació del Baix Llobregat); Manel Nadal (primer secretari de la Federació de Girona); Ramon Vilalta (primer secretari de la Federació de Terres de Lleida); Jordi Terrades (primer secretari de la Federació del Vallès Oriental); Manuel Bustos (aleshores regidor a l'Ajuntament de Sabadell); Joan Vich (alcalde de Vilanova del Camí, Anoia); Josep Corominas (regidor de l'Ajuntament de Terrassa); Bartomeu Muñoz (primer secretari de la Federació Barcelona Nord i regidor de l'Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet); Toni Gómez; Pep Clofent (primer secretari de la Federació del Maresme); Toni Nogué; Xavier Robert (alcalde de Canyelles, Garraf); Xavier Sabaté (diputat per Tarragona al Congrés dels Diputats); Lluís Pérez (diputat per Tarragona al Congrés dels Diputats i regidor de l'Ajuntament de Reus); Joan Canongia (federació Vallès Oest), entre d'altres. Sala, Josep Maria: *Moments del socialisme català*. Barcelona: Fund. Rafael Campalans, 2020, p. 108.

117 Com explicava José Montilla anys més tard en un llibre-entrevista, quan els quadres mitjos del partit van assabentar-se de la composició de la nova executiva ja el dia abans que comencés el congrés, s'havia estès la pregunta sobre quin era el paper que jugaven ells en tot plegat, fet que va donar lloc a situacions “molt tenses”. Segons el testimoni de Joan Ferran, Montilla va començar a tenir un tracte intens amb el grup dels *capitans* a partir de la finalització del Congrés de Sitges. Iborra, Juan Ramón: *José Montilla. Radiografía de la calma*. Barcelona: Planeta, 2006, p. 101 i 259.

118 Entrevista a José Montilla (24 de març del 2020).

119 Entrevista a Joaquim Nadal dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa.

120 Mal paït pels cercles de l'*obiolisme*, des d'on es va llançar, el 1995, un document analitzant aquesta evolució, titulat “Temps de canvis”, on s'assenyalava que el PSC havia menystingut la política catalana en benefici de l'estatal i la municipal; la compartimentació de dirigents i sectors en funció de l'àmbit polític; la formació d'un aparell i de control territorial; el sorgiment de lideratges desconnectats del partit (només vinculats a l'aparell per pactes). Com havia acabat passant en d'altres formacions polítiques a escala planetària, el sorgiment d'un *aparell* dins el PSC havia generat una “oligarquia centralista i autoritària”, que ideològicament s'acabava afirmant al voltant d'uns quants “tòpics doctrinaris obsolets”, deixant de banda el món real, amb una “endogàmia malaltissa”, i tot plegat acabant “reduït a un cercle vicios d'autoafirmació”. Aquest document, entre d'altres, estava signat per Martí Carnicer, Francesc Colomé, Joan Fuster, Arseni Gibert, Rosa Martí, Marta Mata, Joan Manuel del Pozo i Anna Terrón. Document recollit a Obiols: *El mínim que es pot dir*, p. 361.

dels *capitans* i de molts dels quadres territorials del PSC, en dotar-se de més múscul la xarxa territorial del partit, fomentant l'autonomia de les Agrupacions i Federacions i dotant-les de més recursos –ahora que es decidia reorganitzar les comissions sectorials del partit, per apropar-les a les noves realitats socials. Dins aquell congrés també va actualitzar-se la proposta federal del PSC, però d'aquests aspectes ens n'ocuparem més endavant. Abans d'això, farem esment a l'altra gran evidència del procés de renovació que estava vivint el PSC –és a dir, als seus nous candidats a la presidència de la Generalitat i en les seves noves propostes per a la política catalana.

4.3 La candidatura de Joaquim Nadal i la necessitat de reformar l'Estatut

Amb un ambient tan enrarit dins del partit com el que havia deixat el Congrés de Sitges, la configuració de la candidatura a la presidència de la Generalitat per a les eleccions de 1995 no va ser fàcil. Tot i que des de l'anunci de la no-continuïtat de Raimon Obiols com a cap de llista el nom de l'alcalde de Girona Joaquim Nadal va començar a sonar amb força, durant uns mesos també van sospesar-se els perfils de Pasqual Maragall, Narcís Serra, Joan Majó, Jordi Solé Tura, Josep Borrell, Mercè Sala i Higiní Clotas com a possibles candidats.¹²¹ Finalment, l'elecció de Joaquim Nadal com a candidat de consens no va evitar ni que el sector més catalanista (*obiolista*) del PSC es lamentés de la seva poca presència a les llistes ni que Nadal fos assenyalat en un acte públic del partit com a “més catalanista que socialista” per un personatge de l'àmbit socialista com era el president de l'Hogar Extremeño de Barcelona, Antonio Lorences, que va elogiar, en contraposició, les posicions ideològiques de Josep Maria Sala, també present a l'acte.¹²²

El cert és que el perfil de Joaquim Nadal va suposar l'elecció d'un personatge allunyat de l'*aparell* del partit, de discurs catalanista i amb connexió amb el territori. Lluny de cofoïsmes, l'alcalde gironí havia formulat durant els mesos previs a la seva designació un missatge renovador, tan en clau de partit com pel que feia a Catalunya. En relació amb el PSC, el precandidat havia lamentat el gener de 1994 que, a nivell català, el partit semblava que s'havia de fer perdonar la seva participació al Govern d'Espanya, mentre a nivell espanyol (i, a vegades, en el mateix àmbit socialista), el PSC s'havia de fer perdonar la seva catalanitat. Segons el seu diagnòstic, això feia que la formació estigués acomplexada, patint “la síndrome d'actuar com una ideologia i una organització subordinada”. Per tot plegat, Nadal feia una crida a abandonar tot estigma i adquirir una visibilitat que permetés valorar en la justa mesura l'aportació dels socialistes catalans al Govern d'Espanya, tant a nivell estatal com català.¹²³

A l'hora de postular-se com a candidat, Nadal enumerava com a “ingredients bàsics i prioritaris” de la seva acció política el catalanisme, el municipalisme i el socialisme –és a dir, “la construcció de la nació catalana (catalanisme), des de baix en el territori (municipalisme) i amb la gent (socialisme)”. El candidat, que –en consonància amb el que havia defensat el PSC fins aleshores– entenia el fet nacional català com a “síntesi entre un fort component històric i una nova realitat social”, explicava en el seu discurs de proclamació com a candidat, el 22 de juliol de 1995, que el seu era un projecte arrelat en les tradicions del federalisme, del moviment obrer, del catalanisme polític progressista i del socialisme democràtic, orientat també cap a Europa. Durant la precampanya, Nadal ja havia aprofundit en la seva aposta per una administració que

121 En el cas de l'alcalde de Barcelona, Maragall “volia i dolia” davant la perspectiva de la candidatura a la Generalitat –un escenari que des de la Federació de Barcelona, malgrat la seva “molt mala relació” amb Maragall, no es veia amb bons ulls. Com a possible solució, Maragall va oferir a Joaquim Nadal fer un tàndem electoral pel qual Maragall seria president i Nadal conseller en cap –possibilitat que va quedar descartada després d'una filtració a la premsa. Nadal, Joaquim: *Testimoni de càrrec*, p. 28-30.

122 Joaquim Nadal defineix la seva candidatura com a “mal menor” per al PSC (entrevista del 23 de març de 2020). Les queixes del sector obiolista i les acusacions de Lorences van ser publicades al diari *Avui* els dies 16 i 8 de novembre de 1995, respectivament, i són recollides a Lo Cascio, *Nacionalisme i autogovern*, p. 297.

123 Així ho formulava a l'article “La renovació del socialisme català”, publicat pel diari *El Punt* el 29 de gener de 1994. Text recollit dins Nadal Farreras, Joaquim: *Catalunya: catalanisme i socialisme*, Barcelona, Ed. Mediterrània, 2003, p. 118.

respongués al principi de subsidiarietat –és a dir, una Generalitat descentralitzada, que potenciés els ajuntaments, dotant-los d'eines per donar el millor servei possible a la ciutadania. A nivell econòmic, el candidat socialista apostava per la creació de riquesa a través de la col·laboració entre el sector públic i privat, així com per impulsar l'accés universal a l'educació, a la cultura, al treball, a la sanitat i a l'habitatge. Aquesta combinació havia de refermar la “salut democràtica” de la societat catalana. Per fer possible tot plegat –i aquest va ser el principal element diferencial de la candidatura de Joaquim Nadal– calia impulsar la reforma de l'Estatut d'autonomia. Aquesta reforma naixia de la necessitat, tal com havia plantejat ja a la conferència del PSC celebrada a Manresa el desembre de 1993 de fer un nou pacte amb l'Estat, per encaminar-se cap a una articulació federal “des de la lleialtat i la confiança”, feta des de la “diferència”, on es reconeguessin els aspectes bàsics de la identitat catalana –del fet nacional. Així, calia reduir la presència de l'Estat a Catalunya a només els àmbits imprescindibles per a la seva funció constitucional, dotant la Generalitat de totes les competències possibles per fer que es pogués identificar com l'administració “ordinària única de l'Estat a Catalunya”; alhora que impulsant un model territorial “simplificat”, sense burocràcies afegides i amb un paper clau per part dels municipis. Aquest augment competencial havia d'anar acompanyat d'un nou model de finançament que s'adaptés a la realitat social i econòmica catalana i per permetre'n el seu desenvolupament i creixement.¹²⁴

Amb el lema “Fem que guanyi l'esquerra”, el PSC va encarar les eleccions autonòmiques del 19 novembre de 1995 amb molt males previsions a les enquestes. Tot i perdre sis diputats respecte a les eleccions de 1992 –es va passar de quaranta a trenta-quatre escons, amb un descens del total dels vots del 27'55 al 24'9%–, la valoració que va fer-se dels resultats en un primer moment va ser positiva, pel fet que CiU havia perdut la majoria absoluta.¹²⁵ Una primera mostra del canvi d'escenari que s'acabava de produir va ser l'acord entre totes les forces de l'oposició de l'elecció de l'històric líder socialista Joan Reventós com a president del Parlament de Catalunya, realitzada com a gest de desgreu davant la “prepotència” amb què CiU havia manegat la vida parlamentària durant els seus onze anys de majoria absoluta.¹²⁶ Per tal d'afrontar la legislatura, Pujol va pactar amb el PP com a soci preferencial –fet que tindria com a torna la no aprovació dels pressupostos estatals del govern del PSOE l'any següent, generant la caiguda del govern González i passant a pactar per fer president Aznar després de les eleccions de 1996, en el famós *Pacte del Majestic*–, però tot i així es va establir una certa col·laboració entre el Govern català i el PSC, que va donar fruit, entre d'altres acords, a un nou Pacte de Política Lingüística (que no va gaudir, tot i així, del consens que havia envoltat la normativa anterior).

Malgrat el seu bon paper com a cap de l'oposició, Joaquim Nadal no va repetir com a candidat a les presidència de la Generalitat el 1999, sinó que va esdevenir un dels grans suports de Pasqual Maragall per a intentar desbancar el pujolisme del Govern català i, en els anys següents, va jugar un paper crucial dins dels governs de progrés que podrien tirar endavant, finalment, un projecte diferent per a Catalunya.

4.4 Un primer intent fallit però profitós: els comicis de 1999 i el govern a l'ombra de Pasqual Maragall

Malgrat el progressiu debilitament de la figura de Jordi Pujol al capdavant de la Generalitat de Catalunya després de la pèrdua de la majoria absoluta el 1995 i del pacte amb el PP de 1996, l'espai socialista català va arribar aviat a la conclusió que només la figura de Pasqual Maragall, el seu gran antagonista durant tant de temps, seria l'únic capaç de desbancar-lo. Maragall, que havia

124 Totes les cites a Nadal Farreras, Joaquim: *Catalunya: catalanisme i socialisme*, p. 9, 17-18, 21, 41, 55, 114-115. Sobre la reforma de l'Estatut p. 21-14.

125 CiU va guanyar les eleccions en obtenir 60 escons (10 menys que el 1992), i el PP va pujar fins al tercer lloc en pujar de 7 a 17 diputats. També van augmentar la seva representació les altres dues forces parlamentàries, ERC –d'11 va passar a 13– i Iniciativa per Catalunya –de 7 a 11.

126 Riquer, Borja de: *La Catalunya autonòmica*, p. 277-278.

deixat l'alcaldia de Barcelona el setembre del 1997 després d'una disputa amb la Federació del seu partit a la capital catalana l'any anterior, s'havia traslladat a Roma, des d'on es va deixar estimar i va poder preparar un retorn a Catalunya amb una posició de força que difícilment hauria pogut aconseguir dins dels canals orgànics convencionals. D'entre tot el reguitzell de visites que va rebre durant la seva estada a Itàlia demanant-li que fes el pas a postular-se públicament per presidir la Generalitat,¹²⁷ n'hi va haver dues de decisives. La primera, la del seu amic i primer secretari del PSC, Narcís Serra, que va aplanar el camí per a una candidatura adaptada als criteris poc ortodoxes del candidat. La segona, la de l'expresident espanyol Felipe González, que va haver d'acceptar tolerar que Maragall tornés defensant un programa de canvi per a Catalunya i a Espanya que formulava una proposta de federalisme diferencial molt més radical que els plantejaments que el PSOE havia anat rebutjant prèviament al PSC, com veurem més endavant. Concretament, Maragall va plantejar a González el que ell va anomenar el *Decàleg federal*, que estava estructurat en cinc àmbits –fiscal, cultural, polític, judicial i institucional. Pel seu interès, el reproduïm a continuació:

Fiscal:

1. Igualar en vint anys els resultats del règim foral amb els del règim comú, a igualtat de competències.
2. Arribar al 2005 amb una distribució de la despesa pública en la proporció 40-30-30 per cent entre govern central, governs autonòmics i governs locals.
3. Igualar la inversió de l'Estat entre les àrees metropolitanes de més d'un milió d'habitants.
4. Pagar per renda i rebre per població (per exemple, Catalunya pagaria el 20 per cent dels impostos i rebria el 16 per cent de les despeses del govern central).
5. Concedir un període de deu anys a les comunitats autònomes amb endarreriments estructurals per resoldre'ls mitjançant despeses per habitant superiors a les restants.

Cultural:

6. Enfocar l'ensenyament de les humanitats al voltant de la història comuna dels pobles d'Espanya, no la història única o les disset versions autonòmiques de la mateixa.
7. Protegir les quatre llengües oficials (la comuna –el castellà–, el català, l'euskera i el gallec) des de l'Estat i protegir el castellà des de les comunitats autònomes.

Judicial:

8. Casar les sentències als Tribunals Superiors de Justícia de les comunitats autònomes amb una sola excepció: el recurs d'unificació de doctrina davant del Tribunal Suprem d'Espanya, a l'abast d'aquells ciutadans que considerin que la jurisprudència d'un o diversos dels tribunals superiors d'altres comunitats els és més favorable. Amb això es garanteix l'homogeneïtzació en última instància de la jurisprudència sense renunciar a la proximitat i la diligència de la justícia.

Polític:

9. Reformar el Senat per convertir-lo en la cambra territorial de les comunitats autònomes, tal com preveu l'article 69.1 de la Constitució, i integrar els municipis a la representació senatorial de cadascuna de les autonomies.

Institucional:

10. Ubicar les seus de les institucions i òrgans de l'Estat seguint el criteri que no s'han de circumscriure exclusivament a la capital de l'Estat.¹²⁸

Amb l'elecció de Maragall, el PSC escollia un candidat que, per més conegut que fos –era, sens dubte, la persona més carismàtica entre les seves files– no deixava de ser una figura atípica en

¹²⁷ Fins al punt que, segons el mateix Maragall, hom va passar a conèixer el seu domicili romà com a *San Martino-le-Beau*, en referència a la residència a l'exili del president Tarradellas. Maragall: *Oda inacabada*, p. 228.

¹²⁸ Maragall: *Oda inacabada*, p. 229-230.

l'escena política catalana. Com hem vist en el cas de les iniciatives empreses des de l'Ajuntament de Barcelona, el pensament polític de Pasqual Maragall passava per la convicció que desbordant el marc institucional per al qual treballés aconseguiria fer-lo més fort, així com els seus col·laboradors es veurien també beneficiats.¹²⁹ Sent així, a l'hora de plantejar la seva candidatura a la Generalitat de Catalunya –i davant el fet que fins aleshores el PSC no havia aconseguit per si sol vèncer en unes eleccions autonòmiques– Maragall va aplicar de nou aquest principi, tot promovent la creació de la plataforma Ciutadans pel Canvi¹³⁰ i l'aliança amb Iniciativa per Catalunya– Els Verds a les circumscripcions de Girona, Tarragona i Lleida,¹³¹ emulant a petita escala l'experiència de L'Ulivo a Itàlia, que havia dut a Romano Prodi a la presidència del consell de ministres italià l'any 1996.¹³²

La posada en òrbita de Ciutadans pel Canvi (CpC) responia al concepte de què havien de ser els espais polítics per a Pasqual Maragall. Si mentre era alcalde de Barcelona ja havia dit que el PSC havia de ser “el partit dels que no tenen partit”,¹³³ a l'hora de dissenyar el seu projecte per al Govern català es tractava d'aplicar el mateix esquema.¹³⁴ Així, durant aquells anys Maragall ja havia impulsat en clau de futur la creació d'un grup de debat que transcendia l'àmbit del seu partit sobre la realitat política, socioeconòmica i cultural del país, anomenat Catalunya Segle XXI, del qual CpC en va agafar el relleu, adoptant una estructura més estable. Però si bé el candidat veia aquest nou grup com la seva oportunitat per arribar a xarxes territorials i professionals on fins aleshores els socialistes havien tingut una incidència limitada, el PSC no va veure el naixement d'aquesta plataforma amb bons ulls, i menys un cop es van conèixer els plantejaments de la campanya electoral.

La campanya socialista per als comicis a la presidència de la Generalitat de Catalunya de 1999 va ser poc convencional des del primer moment. Amb la voluntat de replicar tècniques de campanya anglosaxones, donant un gran protagonisme a la ciutadania, la designació del candidat es va decidir per primera vegada a través d'unes eleccions primàries, en què, tot i que hi havia un únic candidat, van participar gairebé seixanta mil persones –més de la meitat de les quals no estaven ni afiliades ni registrades com a simpatitzants del partit.¹³⁵ Però si el sistema d'elecció del candidat va ser original (tot i que no exclusiu, ja que s'havien fet primàries també per decidir els candidats a les municipals d'aquell any i a la presidència del Govern espanyol l'any anterior), la direcció de la campanya –que va recaure en l'antic cap de gabinet de Maragall a l'Ajuntament de Barcelona, Xavier Roig– va ser, directament, inusual, atès que es van fer des de fora dels

129 Una convicció que Maragall havia conservat de la seva experiència militant al FOC. Entrevista a José Antonio González Casanova del 6 de març del 2015 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/160733139>. Data de la darrera consulta: 11 de maig de 2020.

130 El cert és que el PSC ja comptava amb experiències prèvies d'intents d'ampliació a altres sectors d'esquerres, com per exemple van ser l'organització de la Conferència d'Homages i Dones d'Esquerra (17 gener 1986, 1.300 participants) i la Convenció per una Majoria Nacional i de Progrés (març-maig 1988), que segons Raimon Obiols havien tingut el doble objectiu d'obrir i fer respirar el debat polític en el PSC, perquè consideràvem que el nostre partit començava a mostrar un pes excessiu dels sectors i persones més lligats a les institucions de govern i a l'aparell d'organització interna”, la qual cosa limitava la capacitat d'acció col·lectiva i individual en els camps social, associatiu i cultural. Igualment, aquestes iniciatives buscaven obrir el PSC a gent que fins aleshores no se sentís identificada amb cap partit però busqués els mateixos objectius polítics que els socialistes. Totes dues iniciatives van servir a la pràctica de passarel·la perquè membres del PSUC s'incorporessin al PSC (entre ells, Jordi Solé Tura), però en cap cas es van organitzar intencionadament –segons Obiols– com a plataformes de cooptació de comunistes que abandonaven la que havia estat la seva formació. Obiols: *El mínim que es pot dir*, p. 275.

131 Segons explica Joan Saura, abans de la creació de la plataforma Ciutadans pel Canvi s'havien fet contactes per explorar la creació d'un partit que superés el PSC i integrés Iniciativa per Catalunya per tal de formar un nou projecte. Aquesta opció va ser desestimada per totes dues formacions i es va descartar aviat. Entrevista a Joan Saura del 12 de juliol del 2016 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/218936405>. Data de la darrera consulta: 15 de maig de 2020.

132 A la vista dels bons resultats obtinguts a les autonòmiques de 1999, PSC, ICV van renovar l'aliança electoral l'any 2000, incorporant-hi ERC, per a les eleccions al Senat espanyol. La candidatura es va conèixer com Entesa Catalana de Progrés i va resultar guanyadora a Catalunya dels comicis del 2000, el 2004 i el 2008 –últim any en què va presentar-se.

133 Febrés i Rivière: *Pasqual Maragall. Un rebelde en el poder*, p. 109.

134 Per a un testimoni personal i analític del projecte de Ciutadans pel Canvi i la seva experiència de govern, consulteu Vallès, Josep Maria: *Una agenda imperfecta. Amb Maragall i el projecte de canvi*. Barcelona: Edicions 62, 2008.

135 Mentre que a les primàries per elegir entre Almunia i Borrell l'any anterior només hi havien participat un total de 18.000 militants del PSC. “Casi 60.000 ciudadanos acuden a las primarias del PSC para refrendar el proyecto de Maragall”, *El País*, 7 de març de 1999.

quartiers generals del PSC, al carrer Nicaragua de Barcelona, i no sempre seguint els criteris del partit, sinó sempre els d'un expert en comunicació política que no en formava part. Essent així, i davant protagonisme donat a la plataforma CpC tot esperant arribar a segments de la població que fins aleshores no s'havien sentit interpel·lats pel projecte socialista, Maragall i el seu equip de campanya van acabar creant una certa sensació de greuge dins del PSC,¹³⁶ generant-se un efecte pel qual una part notable de la militància i de l'electorat tradicional del partit no es va mobilitzar com en eleccions anteriors.¹³⁷ Malgrat aquest fet, i sota el lema de "Canviar és guanyar", Maragall va presentar un programa polític basat en el *Decàleg federal*, que va tenir una amplíssima acceptació entre la ciutadania, tal com van demostrar els resultats electorals del 17 d'octubre de 1999, on la candidatura de PSC-CpC, tot i el descens global en la participació, va pujar en quatre-cents mil vots i divuit escons respecte els comicis anteriors –produint-se, en aquest punt, una situació paradoxal. I és que els excel·lents resultats de la candidatura de Maragall (52 diputats, 37'9% dels vots) van fer que per primera vegada la coalició governamental CiU fos superada en vots (concretament, 6.328) en unes eleccions autonòmiques, però la sobrerrepresentació que la llei electoral vigent dona a les àrees menys poblades del país van fer que la candidatura de Jordi Pujol fos la que més escons va obtenir al Parlament de Catalunya. D'aquesta manera, i malgrat que a la pràctica s'hagués produït un "empat tècnic" entre PSC-CpC (37'9%) i CiU (37'7%) pel que fa a vots, la coalició nacionalista va aconseguir quatre diputats més que la candidatura coalitzada socialista.¹³⁸

Malgrat l'evidència de la derrota (entre CiU i PP, que ja tenien un pacte de govern recíproc en marxa, sumaven seixanta-vuit escons pels seixanta set-de la resta de forces parlamentàries), Maragall va desubicar molta gent a l'hora de valorar els resultats durant la nit electoral, afirmant públicament que havia guanyat les eleccions i que esperava l'encàrrec per formar govern. Però quan Jordi Pujol va tornar a ser investit com a president de la Generalitat, l'impacte anímic d'haver-se quedat tan a prop del seu objectiu no va fer que l'antic alcalde de Barcelona amagués el cap sota l'ala, sinó tot el contrari. Així, si Maragall havia estat un candidat poc usual, també va ser un cap de l'oposició totalment atípic. En primer lloc, el líder socialista va aconseguir que l'oposició tingués despatxos de treball dins del Parlament de Catalunya, revitalitzant així la vida parlamentària i arrossegant al conjunt dels grups que no participaven del govern fora de la seva atonia habitual. En segon lloc, i més important, va crear un *govern a l'ombra*, a imitació del *shadow cabinet* britànic, en què els diputats que conformaven el seu grup van rebre atribucions sectorials i territorials, havent de realitzar un treball de camp i un seguit de propostes que serien clau per al desenvolupament del primer govern de progrés, a partir de l'any 2003. Per últim, Maragall –sense tenir el ple recolzament del seu partit per fer aquest pas–¹³⁹ va plantejar una moció de censura contra Jordi Pujol el 18 d'octubre del 2001, quan la majoria absoluta obtinguda pel PP l'any anterior a les eleccions generals havia deixat CiU en una posició de franca debilitat parlamentària, agreujada per la inestabilitat que el procés de successió de Pujol havia generat dins del seu partit i de la coalició. Segons va explicar Maragall a la premsa, la moció de censura es presentava davant l'evidència de l'esgotament polític del projecte de Pujol i per acabar amb la "lesiva" aliança que aquest havia teixit amb el PP.¹⁴⁰ En contrast, el líder socialista presentava una proposta de programa de govern basada en el seu programa electoral de 1999 i enriquida amb

136 Manuela de Madre explica que es va crear la falsa sensació dins del partit que Maragall estimava més a Ciutadans pel Canvi que al PSC, motiu pel qual es van generar moltes tensions internes. Entrevista a Manuela de Madre del 6 de març del 2015 dins del programa "Testimonis" de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/156578651>. Data de la darrera consulta: 15 de maig de 2020.

137 Motiu pel qual l'equip de Maragall va entendre que el PSC havia fet aquella campanya "a la contra" del candidat socialista. Entrevista a Jaume Badia (19 i 20 de març del 2020).

138 En tercera posició va quedar el Partit Popular (9'51% vots, 12 escons), en la quarta ERC (8'67%, 12) i en la cinquena Iniciativa per Catalunya – Verds (2'51% a Barcelona, 5 escons en total). RIQUER: *La Catalunya autonòmica*, p. 281.

139 Maragall: *Oda inacabada*, p. 256.

140 "Maragall presenta una moció de censura contra Pujol", *El País*, 4 d'octubre del 2001.

molts dels continguts treballats pel seu *govern a l'ombra*. Tot i que anava adreçada a ell, el debat parlamentari de la moció no es va produir entre el president Pujol i el cap de l'oposició, sinó que el líder nacionalista va decidir que fos el seu conseller en cap i successor, Artur Mas, l'encarregat de rebatre els arguments dels socialistes, anticipant així el que esdevindria la tònica habitual a partir del 2003. La manca de suports a Maragall fora dels del seu partit i d'ICV va fer que la moció no prosperés,¹⁴¹ però l'evidència que per primera vegada hi havia un projecte polític alternatiu per a Catalunya amb opcions de fer-se amb el govern va esdevenir més palpable que mai.

4.5 El govern Maragall i el nou Estatut

Després de quatre anys d'oposició productiva i gaudint d'un projecte polític consolidat, Pasqual Maragall encarava les eleccions autonòmiques del 16 de novembre del 2003 en una posició de força insòlita en un líder socialista català. Com apunta Borja de Riquer, la crisi de lideratge que seguia patint el socialisme espanyol des de la sortida de Felipe González de la secretaria general del PSOE el 1997 havia facilitat l'acceptació, en primera instància, del seu projecte federal,¹⁴² que es va veure molt més recolzat encara a partir del 22 de juliol del 2000, amb l'elecció del gairebé desconegut José Luis Rodríguez Zapatero com a secretari general del PSOE després de la dimissió de Joaquín Almunia pels desastrosos resultats a les generals de l'any 2000. En efecte, i malgrat que els delegats del PSC van repartir els seus vots entre Zapatero i les altres tres candidatures –José Bono, Rosa Díez i Matilde Fernández, de posicionaments molt més centralistes–,¹⁴³ el recolzament dels socialistes catalans va ser bàsic perquè el jove diputat de Lleó i líder del corrent renovador Nueva Vía sortís vencedor al XXXVe Congrés del PSOE,¹⁴⁴ amb només nou vots de marge sobre Bono.¹⁴⁵ La victòria de Zapatero va entusiasmar Pasqual Maragall, que veia com el seu projecte d'aprofundir en l'*Espanya plural, nació de nacions*, esdevenia una possibilitat factible gràcies al fet que el PSOE passés a estar dirigit per algú que també admirava les teories federalistes que de l'exili havia estant desenvolupat el veterà polític socialista lleonès Anselmo Carretero.¹⁴⁶

Comptant, doncs, amb una inèrcia favorable, la campanya socialista a la presidència de la Generalitat del 2003 va incorporar molts dels elements de la del 1999 –mateixes línies programàtiques, enriquides amb l'experiència del govern a l'ombra; aliança amb Ciutadans pel Canvi–, però també notables diferències –com la no renovació de la candidatura conjunta amb ICV-EUiA o el fet de tornar a ser dirigida des del partit, sota un control molt més estricte del seu *aparell*. Amb l'eslògan “Ara Maragall. Més ambició per a Catalunya”, els socialistes van tornar a guanyar les eleccions en vots, i tot i baixar fins als 1.031.454 (és a dir, un 31'16% del total), va continuar obtenint set mil suports més que CiU (1.024.425, 30'94%), on s'estrenava Artur Mas com a cap de llista. Tot i que per segona vegada consecutiva, i altre cop a causa de la sobrerrepresentació de les zones menys poblades que implica la manca d'una llei electoral catalana pròpia que ho corregeixi, CiU obtenia quatre diputats més (46) que el PSC (42), l'espectacular ascens de l'ERC (23 diputats, 16'44%) de Josep Lluís Carod-Rovira i els molt bons resultats de l'ICV-EUiA (9, 7'28%) de Joan Saura van fer que per primera vegada en més de vint anys la suma de les forces d'esquerres fos superior a la de les dretes al Parlament català, ja que els resultats del PP de Josep Piqué (15 escons, 11'89%) eren insuficients per a poder renovar un pacte de legislatura amb els

141 Maragall va obtenir 55 vots a favor, 68 en contra (PP i CiU) i 12 abstencions (ERC).

142 Malgrat rebre l'oposició de certs *barons* territorials del PSOE, com l'extremeny Juan Carlos Rodríguez Ibarra i el galleg Francisco Vázquez. Riquer: *La Catalunya autonòmica*, p. 326.

143 Sala: *Moments...*, p. 129.

144 Van treballar especialment en aquesta direcció els socialistes catalans Carme Chacón, Germà Bel, Anna Terrón i Xavier Roig. Mercader, Jordi: *Mil dies amb PM. Crònica viscuda de la presidència de Pasqual Maragall*. Barcelona: La Magrana, 2008, p. 28.

145 Concretament, Rodríguez Zapatero va rebre 414 vots a favor (41'7% suports), mentre el president de Castella-la Manxa va obtenir-ne 405 (40'8%). Les candidatures de la *guerrista* Matilde Fernández (109 vots, 10'95%) i la política basca Rosa Díez (65 vots, 6'53%) van rebre un suport molt menor. NÚÑEX SEIXAS: *Espanya en democràcia*, p. 323.

146 Del que Maragall destaca els seus llibres *La integración nacional de las Españas* (1962) i *Las nacionalidades españolas* (1967) com a principals influències en la seva concepció federal d'Espanya. Maragall: *Oda inacabada*, p. 40.

convergens. Però si quatre anys abans el candidat socialista s'havia mostrat eufòric tot i que els resultats no el permetessin governar i malgrat que durant els mesos previs a les eleccions ja hagués explorat personalment línies d'entesa amb els líders d'ERC i d'ICV, en la nit en què es materialitzava la possibilitat de bastir un govern de canvi liderat per ell, Maragall va anunciar portes endins que no veia clar l'horitzó que s'obria i que no volia fer efectiva la possibilitat d'accedir a la presidència de la Generalitat,¹⁴⁷ extrem que es va desactivar immediatament des del PSC.¹⁴⁸ Va ser per aquest motiu que Maragall, president del PSC des del seu IXe congrés (16-18 de juny del 2000) i candidat a la presidència del govern, no va conduir el pes de les negociacions que havien de dur al primer govern de progrés, sinó que per part dels socialistes catalans va ser el seu primer secretari, José Montilla –secundat pel viceprimer secretari Miquel Iceta, Ernest Maragall i Antoni Castells–, l'encarregat d'encapçalar les converses amb Joan Puigcercós (ERC), Joan Ridaó (ERC) i Joan Saura (ICV) per tancar el que seria conegut com el *Pacte del Tinell*, en què es posaven les bases del primer govern de progrés de la Generalitat, que ben aviat va passar a ser popularment conegut pel malnom de *tripartit*.

El *Pacte del Tinell* es va firmar el 14 de desembre del 2003 al Saló del Tinell de l'antic Palau Reial de Barcelona. El seu text recollia la intenció de les forces que formarien el futur *govern catalanista i d'esquerres* (com enuncitava l'eslògan que va presidir la cerimònia de firma) de promoure la construcció a Catalunya d'una societat democràtica avançada –basada en la igualtat entre ciutadans, la fiscalització dels poders públics i l'aplicació del principi de subsidiarietat, així com la lluita contra la corrupció i la col·laboració *lleial* entre tots els nivells administratius–; l'avenç en “l'expressió plena de la nació catalana”, entesa com la globalitat de la comunitat de la ciutadania de Catalunya, sense excepcions; l'extensió de la igualtat d'oportunitats a tota la ciutadania i territoris del país, per garantir-ne la cohesió social i territorial; i l'aposta per la innovació, l'educació i un model d'infraestructures adient a les necessitats del país per tal d'impulsar-ne la prosperitat. Al llarg de les gairebé vuitanta pàgines que conformaven l'acord es desglossaven punt per punt les principals línies polítiques i estratègiques que havien de guiar l'acció de govern. El text expressava que el gruix de la legislació aprovada des del 1978 no es corresponia amb els principis originaris de la Constitució espanyola –és a dir, que no s'havia efectuat un reconeixement de la plurinacionalitat de l'Estat ni a nivell conceptual ni a nivell pràctic, amb uns nivells d'autogovern disminuïts respecte les capacitats del text constitucional–, i que per tant calia rectificar aquesta realitat promovent la participació de la Generalitat en la designació de membres d'institucions generals de l'Estat (el Tribunal Constitucional, el Consell General del Poder Judicial, etc.) i d'altres agències i empreses estatals (Banc d'Espanya, Comissió Nacional dels Valors, etc.); revisar les competències, la composició i l'elecció del Senat per tal de convertir-lo en una cambra de representació *efectiva* de les comunitats autònomes, on es recollís la diversitat que integra Espanya; agilitzar la tramitació d'iniciatives legislatives a iniciativa de les autonomies, així com impulsar reformes legals per facilitar la col·laboració entre institucions; fer del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya l'organisme jurídic més elevat al Principat i fer de la Generalitat “l'única administració responsable de les competències autonòmiques i estatals” a Catalunya, mitjançant les reformes legals que procedissin. El pilar principal que havia de fer possible l'aplicació de tots aquests principis i polítiques federalitzants i d'aprofundiment democràtic havia de ser l'elaboració d'un nou Estatut, així com l'aprovació d'un nou sistema de finançament autonòmic, en resultar insuficient el que s'havia aprovat el 2001.¹⁴⁹

L'endemà de la firma del *Pacte del Tinell*, Maragall va exposar durant el debat d'investidura al Parlament de Catalunya el seu pla de govern, basat en una actitud “de propostes i no de protestes”,

147 Entrevista a Jaume Badia (19 i 20 de març del 2020).

148 Entrevista a José Montilla (24 de març del 2020).

149 “Acord per a un govern catalanista i d'esquerres a la Generalitat de Catalunya”, firmat el 14 de desembre del 2003 per Pasqual Maragall i Mira, Josep Lluís Carod-Rovira i Joan Saura. Consultable a http://www.ub.edu/OGC/Catalunya_VII_leg_Tinell.pdf. Data de la darrera consulta: 17 de maig del 2020.

aclarint que el seu projecte d'Estatut havia de ser entès com “la proposta catalana per a Espanya” i com a “una lliure declaració d'interdependència des de la llibertat de decisió”. Igualment, el líder socialista reclamava una reforma constitucional que, al seu entendre, ja no podia endarrerir-se més i advertia que s'estava entrant en un camí de no retorn on Catalunya ja “no es [deixaria] enganyar més”.¹⁵⁰ Per a fer-ho, Maragall es va envoltar d'un executiu –en què ell només va poder consensuar els noms dels consellers del PSC amb José Montilla, ja que cada formació va decidir qui serien els seus integrants, després d'haver consensuat el repartiment de competències–¹⁵¹ on quedaven en mans de la coalició PSC-CpC les conselleries amb més pes polític, com Economia i Finances (Antoni Castells), Interior (Monsterrat Tura) o Política Territorial i Obres Públiques (Joaquim Nadal). Igualment, els socialistes es feien càrrec d'àrees en què es preveien canvis significatius –Justícia (Josep Maria Vallès)–, essencials en la provisió d'oportunitat d'igualtat a la població –Salut (Marina Geli), Cultura (Catalina Mieres)– i de sectors essencials –Treball i Indústria (Josep Maria Rañé), Agricultura, Ramaderia i Pesca (Antoni Siurana). ERC assumia la conselleria de Presidència (Josep Lluís Carod-Rovira era nomenat conseller primer) i Governació (Joan Carretero), així com d'altres carteres clau per a l'estat del benestar –Benestar i Família (Anna Simó)– i per al canvi de model productiu –Educació (Josep Bargalló), Universitats, Recerca i Societat de la Informació (Carles Solà), Comerç, Turisme i Consum (Pere Esteve). Finalment, ICV-EUiA assumien la conselleria de Relacions Institucionals i Participació (Joan Saura) i Medi Ambient i Habitatge (Salvador Milà).

Malgrat la convincent posada en escena que havia suposat la firma del *Pacte del Tinell* i la potència simbòlica del discurs d'investidura de Pasqual Maragall, el primer govern de progrés va néixer amb força condicionants negatius. En primer lloc, com hem vist, el seu president havia intentat desestimar-ne la formació abans de començar, conscient, entre d'altres factors, d'una certa posició de fragilitat dels socialistes catalans després d'haver perdut deu escons respecte la legislatura anterior –mentre els seus socis de govern havien, respectivament, gairebé doblat el seu nombre de diputats– i d'haver-hi un ampli corrent d'opinió dins del PSOE favorable a pactar amb CiU per tal de poder intercanviar suports al Parlament de Catalunya i al Congrés dels Diputats a partir de la legislatura següent.¹⁵² Així mateix, segons confessa Josep Lluís Carod-Rovira, la vida del govern no es va desenvolupar en un clima d'unitat entre els partits, sinó que totes les formacions van dedicar-se a intentar marcar perfil propi “permanentment”, motiu pel qual no es va aconseguir acabar de generar mai un funcionament unitari.¹⁵³ Les primeres passes del nou govern no van poder ser, a més a més, més desafortunades, atès que, poques setmanes després de la seva conformació, es va destapar que el conseller primer, Josep Lluís Carod-Rovira, havia viatjat fins a Perpinyà a negociar amb ETA el seu abandonament de la lluita armada. L'escàndol estava servit, però es va agreujar en saber-se que en el moment de fer-ho el líder republicà era president en funcions, ja que Pasqual Maragall era fora del país en viatge oficial i que, a més, aquesta reunió s'havia produït d'amagat dels seus socis de govern. L'esclat d'aquest cas –que va acabar amb la sortida de l'executiu català de Carod-Rovira, essent substituït per Josep Bargalló com a conseller primer– va generar, a banda del rebombori intern dins del govern i a l'escena política catalana,

150 “Maragall anuncia un nuevo pacto con España desde la libre interdependencia”. *La Vanguardia*, 16 de desembre del 2003.

151 Entrevista a José Montilla de l'11 d'abril del 2016 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/224033479>. Data de la darrera consulta: 17 de maig de 2020.

152 Entrevista a Antoni Castells de l'11 d'abril del 2016 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/214999713>. Data de la darrera consulta: 17 de maig de 2020.

153 Entrevista a Josep Lluís Carod-Rovira del 12 de juliol del 2016 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/237046217>. Data de la darrera consulta: 17 de maig de 2020. Segons Marta Grabulosa, cap de gabinet de Pasqual Maragall a la Generalitat, aquest fet va ser resultat del clima de desconfiança d'ERC i ICV cap al PSC des d'un primer moment, que va anar matisant-se amb el temps, però mai no va acabar d'esvanir-se –especialment en el cas dels republicans. Entrevista a Marta Grabulosa del 18 de desembre del 2014 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/128575896>. Data de la darrera consulta: 17 de maig de 2020.

una primera i notable esclatxa de desconfiança entre Maragall i Rodríguez Zapatero pel fet de no haver volgut destituir el president de la Generalitat el seu conseller directament, sinó optar per forçar-ne la dimissió com a conseller primer mantenint-lo, però, com a “conseller sense cartera” gairebé un mes –fins que l’anunci, el febrer del 2004, d’una treva d’ETA només a Catalunya va enrarir encara més l’ambient i va fer insostenible la situació. Gran part del PSOE es va posar aleshores en contra de Maragall pel que s’entenia com una actitud de manca de fermesa que estava sent aprofitada pel Partit Popular en la precampanya de les eleccions del març següent, tot presentant els socialistes com a *aliats dels amics dels terroristes*. Però l’atemptat terrorista de l’11 de març a Madrid, que el govern Aznar va intentar manipular de manera grollera provant d’acusar ETA i deixant en segon pla la pista del terrorisme islamista (que havia actuat amb l’excusa de la participació espanyola en la impopular guerra de l’Iraq) va capgirar les coses, en produir-se la victòria contra-pronòstic de Rodríguez Zapatero a les eleccions el 14 de març del 2004 i passant a dependre el PSOE d’ERC per assegurar-se la majoria parlamentària al Congrés dels Diputats. Així, i d’una tacada, es va acabar el clima directament hostil que hi havia hagut a la Moncloa cap al nou Govern català durant els seus primers mesos d’existència, alhora que les aigües es calmaven dins del socialisme espanyol respecte a la creixent animadversió que havien despertat els republicans i el mateix govern Maragall. Finalment, i no menys important, l’arribada a la presidència del govern d’un polític de discurs federalista com havia estat Rodríguez Zapatero fins aleshores obria les portes a la culminació amb èxit del projecte estatutari –sobretot tenint en compte que el líder del PSOE s’havia compromès públicament pocs mesos abans de ser elegit president a donar suport a l’Estatut que sortís del Parlament de Catalunya.¹⁵⁴ Però, com més endavant analitzarem, ni les coses van acabar resultant tan fàcils ni la vida del primer govern de progrés català va arribar a ser plàcida en cap instant.

Més enllà de tot el xivarri que va envoltar al govern durant tota la seva existència, el cert és que la seva acció pot desdoblar-se clarament en dues línies de treball ben establertes: l’acció diària i l’elaboració del nou Estatut. Per una banda, l’acció de govern d’aquest primer executiu de progrés va suposar l’aplicació d’iniciatives tan innovadores com la *Llei de Barris*,¹⁵⁵ amb què es passava a abordar les problemàtiques que afectaven els punts més deprimits de Catalunya de manera integrada –implicant els departaments d’Interior, Educació, Salut, Benestar Social, Economia, Justícia, Política Territorial i Obres Públiques, etc. Durant el primer govern de progrés, aquesta Llei de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen una atenció especial (aprovada el juny del 2004, aquest era el seu nom oficial) es va traduir en quaranta-sis accions concretes, dissenyades i aplicades en col·laboració amb l’administració local i les entitats socials del territori en qüestió.¹⁵⁶ A nivell més delimitat sectorialment, però amb implicacions de país, el març del 2006 es va firmar el *Pacte Nacional per l’Educació*, amb el qual es volien assentar les bases d’un salt qualitatiu que havia de permetre a Catalunya tenir en la recerca i la innovació un dels seus grans pilars econòmics –llicant així amb els objectius de *l’Acord estratègic per a la internacionalització, la qualitat de l’ocupació i la competitivitat de l’economia catalana* del 2005. Aquest salt d’escala de model econòmic basat en el coneixement no es podia fer, com veiem, sense comptar amb l’esfera internacional, motiu pel qual el govern Maragall va culminar el projecte posat en marxa amb la xarxa C-6 durant l’etapa a l’alcaldia i va aconseguir la creació de l’Euroregió Pirineus-Mediterrània, d’idèntica filosofia a la xarxa originària (enfortir Catalunya a través de la cooperació amb les regions que l’envolten), però amb l’absència del País Valencià –atesa la negativa del president autonòmic del PP Francisco Camps a participar en una iniciativa

154 Superant, fins i tot, les expectatives del PSC, que li havia demanat un gest inequívoc de suport per part del PSOE al projecte de reforma estatutària, però que no s’esperava que Zapatero emetés un missatge tan contundent el 16 de novembre del 2003. Montilla, José: *Clar i català*, p. 25.

155 Per a un estudi en profunditat de la feina durant la legislatura 1999-2003 que va permetre, entre d’altres, l’aprovació de la Llei de Barris el 4 de juny del 2004, consultiu Bàguena Latorre, Josep A.: “El territori en l’acció política de Pasqual Maragall. Orígens, debat i construcció de polítiques territorials al ‘Govern alternatiu’, 1999-2003”, Barcelona: Working Paper núm. 6 de la Fundació Catalunya Europa, Desembre 2018.

156 Aquestes accions van tenir continuïtat durant el govern Montilla, arribant-se al centenar d’intervencions i havent-s’hi destinat un total de 1.200 milions d’euros. Entrevista a Joaquim Nadal dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa.

liderada per aquest Govern català.

L'altra gran línia de treball del govern Maragall va ser, com dèiem, l'impuls d'un nou Estatut d'autonomia per a Catalunya en un procés on, com tot seguit analitzarem, l'executiu no va acabar de marcar els passos en cap moment. La gestació del nou text estatutari va ser enrevessada, ja que va quedar a la pràctica liderada pels partits polítics, veient-se molt condicionada per les lluites parlamentàries i per la voluntat permanent de marcar perfil propi davant l'opinió pública de tots els implicats. Tant en el dia a dia com en l'elaboració de l'Estatut, Pasqual Maragall va optar per no imposar un lideratge fort –diferenciant-se molt, d'aquesta forma, de la manera de fer del seu antecessor–, delegant força el gruix de responsabilitats i buscant fer del seu consell de govern un consell alhora deliberatiu¹⁵⁷ per aconseguir el màxim de consens entre els seus integrants –duent fins al paroxisme la cultura política del *frontisme*. En el cas de l'Estatut, de fet, la seva elaboració tampoc no va ser liderada pel govern, sinó que el debat va traslladar-se al Parlament, buscant facilitar així un acord general a què no es va arribar, precisament, amb l'agilitat prevista.

4.5.1. L'Estatut del 2006: un autèntic punt de no retorn

Malgrat que les successives conjuntures polítiques no van permetre abordar la modificació del marc estatutari a Catalunya fins l'any 2004, durant els vint-i-cinc anys previs els socialistes catalans n'havien demanat la modificació en diverses ocasions. Com hem vist, des del PSC Joaquim Nadal ja havia defensat la necessitat d'una reforma estatutària que permetés a Catalunya viure en el federalisme diferencial durant els compassos previs a les eleccions de 1995. I la proposta feta aleshores no era, així mateix, accidental ja que –al marge d'inscriure's en la tradició històrica federalista dels socialistes catalans– les aportacions sobre aquesta qüestió s'havien anat succeint i actualitzant durant els anys anteriors en el si del partit. Així al Ve Congrés del PSC (celebrat de l'11 al 13 de desembre de 1987) s'hi havia aprovat una ponència política de caire federalista, molt mal rebuda per part del PSOE en aquell moment, redactada principalment a quatre mans entre Miquel Iceta i Antoni Castells. Segons aquest document, el model constitucional espanyol es trobava aleshores en un estadi decisiu per saber si s'encaminava “cap a un model d'Estat federal o cap a la pervivència d'un model d'Estat centralista amb un nou tipus de governs locals”, i per fer una doble afirmació de Catalunya i Espanya calia completar el pas federalista. Per fer-ho, segons aquesta proposta, s'havia d'establir un repartiment de competències en matèria legislativa entre les comunitats autònomes i l'Estat –no es volia només una descentralització de la gestió, sinó també del poder polític–; s'havia de garantir un finançament just per a cada territori; s'havien de crear fórmules de participació institucional de les comunitats autònomes en les institucions legislatives de l'Estat (en aquest cas el Senat havia de jugar un paper fonamental) i s'havia de reforçar el paper dels governs locals (i, per tant, el seu finançament). Tot plegat conduiria, segons aquesta proposta, a poder fer efectiu un reconeixement ple de Catalunya, deixant sense sentit les reivindicacions de caràcter sentimental que tants èxits electorals estaven donant als partits nacionalistes de dretes arreu d'Espanya –CiU a Catalunya, PNB a Euskadi, etc. Per aconseguir-ho, segons preveia la ponència política de 1987, calia aprofundir en el model autonòmic en què es vivia ja que era la clau per a impulsar la federalització d'Espanya –és a dir, no calia recórrer a una modificació de la Constitució (es citaven els mecanismes previstos als articles 149.3 i 150.2 com a vies per poder-ho dur a terme). Aquest darrer punt, però, va ser contestat de seguida des del Ministeri d'Administracions Públiques, dirigit per Joaquín Almunia, des d'on es va declarar que “d'acord amb la Constitució, el federalisme no és possible a Espanya, i aquesta és la tesi del

¹⁵⁷ En la gestió quotidiana de les conselleries, Maragall també va delegar en els consellers el gruix de la política sectorial. Entrevista a Joaquim Nadal dins del programa Testimonis de la Fundació Catalunya Europa.

Govern [espanyol] i del PSOE”.¹⁵⁸

Malgrat la negativa rebuda el 1987, nou anys més tard el PSC actualitzava la seva proposta federal al seu VIIIe Congrés, proposant l’obertura d’una nova etapa en el procés autonòmic a partir de dos eixos no excloents entre si. D’una banda, es proposava un eix de competències comunes, que havia de ser tractat de manera uniforme a partir de la cooperació federal –articulada en conferències sectorials, acords multilaterals, coresponsabilitat fiscal, així com des d’una mesa permanent entre els presidents del Govern i de les comunitats autònomes, per tal que aquests últims poguessin prendre part “en la formació de la voluntat estatal”. Complementàriament, es proposava un eix dels *fets diferencials*, abordat en aquest cas des de la bilateralitat entre l’Administració central i les comunitats autònomes que tinguessin fets diferencials –com és el cas català.¹⁵⁹ En aquesta ocasió, i malgrat la impossibilitat d’aplicar la proposta atès que el PSC es trobava a l’oposició tant al Parlament de Catalunya com al Congrés dels Diputats, aquesta revisió ideològica sí que va servir de revulsiu catalanista dins del partit, aconseguint del seu partit germà la concessió de la creació de subgrups socialistes catalans al Congrés i al Senat l’estiu de 1998. El 9 de setembre d’aquell any es va presentar, igualment, el document *Per Catalunya, ara un nou federalisme*, en un acte públic que va servir per presentar el projecte polític amb què Pasqual Maragall presentava la seva candidatura per a les eleccions autonòmiques de 1999.

Durant la legislatura 1999-2003, els socialistes catalans van continuar remarcant la necessitat –cada vegada més imperiosa– de canviar l’estat de les coses. En dos articles d’opinió al diari *El País* de gran transcendència política, Pasqual Maragall advertia contra la política d’Estat radial impulsada des del Govern espanyol i clamava “pel bé d’Espanya, pel bé de Catalunya, pel bé de tots”, per acabar amb la visió “maldestre” de l’Espanya uniforme i elaborar un projecte “comú, no imposat”, de país, on tothom se sentís còmode (“Madrid se va”, *El País*, 27 de febrer del 2001). Mirant-s’ho amb preocupació des de l’Espanya perifèrica –de la qual sempre havia entès Barcelona com a capital–,¹⁶⁰ Maragall acabava fent una crida a la regeneració política a Madrid, perquè si se seguia amb la deriva dels darrers anys “Espanya perdria el nord. I mai més ben dit”. (“Madrid se ha ido”, *El País*, 7 de juliol del 2003). I el cert és que l’elecció de José Luis Rodríguez Zapatero com a secretari general del PSOE semblava obrir, a partir de l’any 2000, una escletxa d’esperança en aquest sentit –una impressió reforçada amb passos com l’aprovació de la coneguda com a *Declaración de Santillana*, un document de catorze pàgines aprovat al Consell Territorial del PSOE del 30 d’agost del 2003 a Santillana del Mar (Cantàbria), en què el partit refermava el seu compromís amb la Constitució de 1978 i es presentava com a pare de l’Estat de les autonomies, però on es recollien moltes de les propostes que els socialistes catalans havien fet fins aleshores (sobretot als seus Vè i VIIIe congressos, celebrats el 1987 i el 1996, respectivament) per tal de fer evolucionar Espanya. Així doncs, i partint d’aquests dos marcs interrelacionats –Constitució i estat de les autonomies–, la declaració –titulada realment “La España Plural: La España Constitucional, La España Unida, La Espanya en Positivo”– feia una crida a millorar-los promovent una major participació de les comunitats autònomes en el projecte estatal, per tal que tota la ciutadania s’hi sentís còmode i on es garantís la igualtat d’oportunitats. Per tal d’aconseguir-ho, el document recollia –a vegades, literalment– propostes formulades més de quinze anys abans pels socialistes catalans, com una reforma del Senat que permetés canalitzar de manera efectiva la participació del conjunt del territori espanyol en la “voluntat de l’Estat en les decisions que les afecten” – acabant així amb el doble dèficit (de representació i de participació) que el PSOE detectava ara a la Cambra Alta– o la creació de la mesa de presidents autonòmics proposada el 1996 pel PSC. En

¹⁵⁸ Durant la fase de discussió de l’esborrany de la ponència, la principal veu en contra per part del PSOE va ser la de Gregorio Peces-Barba. Dins els rengles del partit més sensibles a la proposta federal, Enrique Múgica també va considerar “prematuro” parlar de la federalització d’Espanya aleshores. Només des de la Federació Socialista Balear del PSOE es va donar suport explícit al PSC. “El nuevo federalismo”, *El País*, 30 d’agost de 1987.

¹⁵⁹ Serra, Narcís: “Posant les bases de l’alternativa”, dins DDAA: *30 anys de socialisme català*, p. 119.

¹⁶⁰ Álvaro, Francesc-Marc: *Què pensa Pasqual Maragall*. Barcelona: Dèria, 1998, p. 29.

un pla federalitzant, la *Declaración de Santillana* plantejava també l'elaboració de Plans Comuns de Cooperació entre comunitats autònomes per dissenyar des de l'àmbit autonòmic solucions comunes a problemàtiques que compartissin. Però on el document resultava més valuós per als socialistes catalans era en l'obertura de porta a processos de reforma estatutària allí on hi hagués la necessitat i el consens per fer-ho. Per últim, el document –que apostava, entre d'altres, per la participació autonòmica en el procés d'integració europea– situava les autonomies com a motor de modernització econòmica i social i feia una crida a desenvolupar un model d'infraestructures que connectés les comunitats entre si i agilitzés els corredors econòmics i de transport (corredor del Mediterrani, etc.) dels quals formaven part.

Molts dels principis i propostes formulats a la *Declaración de Santillana* van passar al programa electoral amb què Rodríguez Zapatero va presentar-se a les eleccions generals del març del 2004. Anant fins i tot un pas més enllà, el candidat socialista proposava una reforma constitucional limitada a quatre punts: la denominació de les comunitats autònomes; la integració europea (part remarcable de la sobirania espanyola s'havia anat posant en mans d'Europa i calia actualitzar continguts); l'impuls d'una reforma federal (en funcions i en composició) del Senat i la qüestió de la successió per primogenitura i no per masculinitat a la Corona. Malgrat obtenir la victòria en aquelles eleccions, l'oposició frontal del PP va fer inviable arribar al grau de consens necessari per tirar endavant una reforma de la Carta Magna, però l'arribada del PSOE al govern sí que permetia, en canvi, que processos com el de la reforma estatutària a Catalunya quedessin, teòricament, del tot avalats.

Com hem vist en molts casos anteriors, les iniciatives de Pasqual Maragall estaven adreçades sempre a un àmbit concret, però alhora a un de molt més gran. En el cas de la reforma de l'Estatut –que, a força de desatendre's, havia acabat fent més recomanable renovar íntegrament i no retocar parcialment– es tractava, doncs, de posar al dia l'autogovern català, però alhora de plantejar un model federal aplicable a la resta d'Espanya.¹⁶¹ En referència a l'autogovern, els objectius principals de la reforma estatutària eren, segons el que en va acabar sent l'arquitecte –Carles Viver Pi-Sunyer–, ampliar la qualitat de les competències de la Generalitat de Catalunya; millorar l'autonomia tributària i augmentar els recursos econòmics i avançar en el reconeixement del caràcter plurinacional de l'Estat. Així mateix, es volia detallar un gran nombre de drets i deures ciutadans; acostar el poder judicial a Catalunya i millorar les institucions d'autogovern, així com els mecanismes de relació de la Generalitat amb l'Estat, la resta de comunitats autònomes i la Unió Europa.¹⁶² Però, com apuntàvem, més enllà d'aquestes raons de millora de l'autogovern *per se*, darrere l'impuls d'un nou estatut també n'hi havia d'estratègiques. Tal com explicava Pasqual Maragall per carta a Felipe González a principis del 2005 (en paraules de Jordi Mercader), amb l'Estatut:

No estem reinventant una nova Catalunya de cap manera, Catalunya és més vella que Espanya, estem inventant una nova Espanya en què d'una punyetera vegada la vella Catalunya, la vella Castella, la vella Euskadi i la vella Andalusia tindran un lloc honorable, i on Madrid, que ja és una capital internacional de primeríssima línia, no necessitarà confondre's amb Espanya, com ho necessitava fins fa ben poc, per ser més del que era. Hauria de ser el final d'una idea eficaç però transitòria, la de l'Estat de les autonomies sense distincions, tornar a l'esperit de la Constitució, el de les nacionalitats i el de les regions, a Anselmo Carretero i a Bosch Gimpera. I el moment era ara [principis 2005] i no més tard perquè, a Catalunya, la successió del nacionalisme de CiU pel sobiranisme d'ERC és cosa de no gaires anys. I hem d'elegir alternativa de futur. La recepta és coneguda: un federalisme que pugui oferir les condicions

161 Per a un estudi en profunditat de la qüestió, consulteu Campa Planas, Josep Lluís: "El pensament polític de Pasqual Maragall en relació amb el federalisme i amb l'encaix Catalunya-Espanya". Barcelona: Working paper núm. 3 de la Fundació Catalunya Europa, abril 2006.

162 Viver Pi-Sunyer, Carles: "L'Estatut del 2006", dins Riquer, Borja de (dir.): *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008.

d'habitabilitat conjunta que aquest sobiranisme amb voluntat inicial d'implicació no pugui rebutjar més endavant. Una altra cosa podria obrir les portes a una majoria social que es decidís a donar formalitat política al desinterès per Espanya.¹⁶³

Per donar forma a tot plegat, la idea preconcebuda pel president de la Generalitat era la necessitat d'elaborar un Estatut a la manera de la constitució dels USA –és a dir, breu i que per una banda fos emotiu (fins al punt que els infants se'l poguessin aprendre de memòria a l'escola) i per l'altra fos “permanentment reformable”, en estar format d'un seguit d'idees-força¹⁶⁴ que es poguessin fer anar evolucionant d'acord amb els canvis de la realitat socioeconòmica del país al llarg del temps.¹⁶⁵ Però si prenem en consideració que el text que va acabar aprovant-se al Parlament de Catalunya el 30 de setembre del 2005 consta d'un preàmbul llarg, dos-cents vint-i-set articles, onze disposicions addicionals, tres disposicions transitòries, una disposició derogatòria i cinc disposicions finals –mentre l'Estatut del 1979 tenia cinquanta-set articles i un total de quinze disposicions– no costa gaire fer-se a la idea que Maragall no va acabar d'assolir el seu objectiu, o com a mínim no va fer-ho de la manera esperada.

El procés d'elaboració d'un nou Estatut per a Catalunya va endegar formalment a Miravet (Ribera d'Ebre), el 12 de novembre del 2004, en una reunió entre el president de la Generalitat i els presidents dels cinc grups parlamentaris del Parlament de Catalunya¹⁶⁶ en la qual va arribar-se a un acord de mínims –de tot just sis punts– sobre els *tempos* (calia que el Parlament de Catalunya aprovés el text com a tard el juny del 2005) i les maneres del nou Estatut –que havia de ser fruit del màxim acord possible entre les forces catalanes. Aquest primer acord ja preveia que l'elaboració de l'Estatut seria un procés “complex” per les diferències existents sobre el grau de competències polítiques i financeres que havia de tenir Catalunya, però emplaçava tots els grups a resoldre en reunions anàlogues amb el president Maragall les qüestions que es plantejessin com a més espines (extrem a què finalment es va recórrer només una vegada, l'11 de juny del 2005, en aquesta ocasió ja sense el PP).¹⁶⁷ Per evitar quedar embarrancats d'entrada, el Govern català va encarregar a l'Institut d'Estudis Autònoms, presidit per Carles Viver Pi-Sunyer, l'elaboració d'un estudi-base on s'havien de situar els límits constitucionals que podia tenir el nou Estatut, però que en ser lliurat a les forces parlamentàries va ser pres per ERC i CiU com un text de mínims (i no de màxims), motiu pel qual els socialistes ben aviat van lamentar haver delegat en aquest organisme la confecció del primer esborrany i no haver liderat el procés d'elaboració estatutària des de la presidència de la Generalitat en diàleg amb l'oposició.¹⁶⁸

Tal com havien previst a la reunió de Miravet, la gestació de l'Estatut va ser un camí ple de complicacions. I és que més enllà de les diferències programàtiques entre partits, ben aviat es va instaurar un clima de suspicàcia generalitzada i batalla subterrània al Parlament que va dificultar-ho tot molt més encara. Curiosament, l'incident que va desencadenar aquesta dinàmica el va provocar Pasqual Maragall quan el 24 de febrer del 2005, en seu parlamentària, va acusar a CiU de tenir un problema *anomenat 3%* –que tothom va entendre com una acusació de cobrament

163 Mercader: *Mil dies amb PM*, p. 152.

164 On es recollís que Catalunya era una nació dins l'Estat espanyol; que la Generalitat no havia deixat mai d'existir d'ençà del seu restabliment l'any 1931; que s'estava prefigurant també una Espanya nació de nacions; que la subsidiarietat havia de regir en cas de conflicte entre el dret general espanyol i el particular català, excepte en els casos d'unificació de doctrina; que Catalunya és solidària amb els pobles d'Espanya, però que es regiria per sistemes propis en matèria de llengua, cultura, dret civil i organització territorial; que en la tradició política catalana s'ha subratllat sempre la importància del saber, l'educació i la igualtat de drets –especialment de la igualtat entre l'home i la dona en els darrers temps; que seria decisiu per als catalans l'accés universal als sistemes de comunicació, innovació i tecnologia; que es pertanyia a la Unió Europea, a través de l'Estat, i que en aquest marc europeu es volia formar una Euroregió amb les comunitats i les regions veïnes. Mercader: *Mil dies amb PM*, p. 161.

165 Entrevista a Joaquim Nadal dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa.

166 Artur Mas per CiU, Manuela de Madre pel PSC, Josep Lluís Carod-Rovira per ERC, Josep Piqué pel PP i Joan Saura per ICV-EUiA.

167 “Los líderes catalanes consensúan en Miravet un acuerdo de mínimos sobre la reforma del Estatut” (*La Vanguardia*, 13 de novembre del 2004).

168 Maragall: *Oda inacabada*, p. 272; Montilla: *Clar i català*, p. 25.

de comissions il·legals en l'adjudicació d'obres públiques durant la seva etapa al Govern català.¹⁶⁹ Tot i que retirés l'acusació poca estona després, l'autoritat del president de la Generalitat es va veure molt compromesa a partir d'aquell moment, tant de cara a l'oposició com cap al seu propi partit. Si Maragall ja havia entrat "tocat" al procés de negociació estatutària,¹⁷⁰ l'incident del 3% va empitjorar molt la seva relació amb el PSC –que, en paraules de Joan Clos, sempre havia estat "difícil i turmentada"–,¹⁷¹ en sentir-se el president molt poc recolzat pels seus i perdre's tota fluïdesa en les seves relacions. De fet, d'aleshores ençà, la intervenció directa de Maragall en la redacció de l'Estatut va ser residual, atès que va quedar en mans d'una ponència parlamentària on Miquel Iceta –mà dreta del primer secretari, José Montilla, a Catalunya durant l'etapa al ministeri de l'excalde de Cornellà– era el cap visible del PSC. D'aquesta manera, el paper dels socialistes catalans durant la negociació estatutària va acabar sent, per mor de la competició maximalista que es va establir entre ERC i CiU, més de contenció que de lideratge, fins al punt que va votar en contra del primer esborrany del text el 29 de juliol del 2015 –quedant amb el PP com a únics grups que donaven un vot negatiu a una proposta que tenia el suport de CiU, ERC i ICV-EUiA– i va presentar seixanta-dues esmenes al text definitiu davant del ple en què es va produir la seva aprovació definitiva, el 30 de setembre del 2005. El gruix d'aquestes esmenes –setze de les quals van ser retirades abans del darrer ple, trenta-cinc van ser debatudes durant el ple però retirades abans de la seva votació i onze sotmeses a votació i derrotades per oposició dels altres grups– anava encarat a corregir aspectes que el Consell Consultiu havia declarat inconstitucionals o sobre els quals havia posat l'interrogant (alguns dels quals relatius al nou sistema finançament; a l'administració local; a la relació amb la Unió Europea; a la Seguretat Social; als drets lingüístics; a la gestió d'infraestructures; als mitjans de comunicació; etc.) en el seu informe del 5 de setembre del 2005. D'aquesta manera, el PSC intentava anticipar-se al complexíssim clima que esperava l'Estatut un cop a Madrid, fent més *acceptable* ("blindant constitucionalment") el text ja no davant d'un PP que s'hi oposava de ple sinó, com veurem més endavant, d'un PSOE que s'hi mostrava totalment bel·ligerant.¹⁷²

Després, doncs, d'un camí curull d'entrebancs, el 30 de setembre del 2005 s'aprovava la *Proposta de reforma de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya* per cent vint vots a favor (PSC, ERC, ICV i CiU) i quinze en contra (PP). El seu articulat incloïa la definició de Catalunya com a nació (art. 1), situava els fonaments de l'autogovern en els drets històrics del poble català (art. 5) i estipulava la consideració d'Espanya com a estat plurinacional i un model de finançament amb mecanismes propis del concert econòmic –encara que no se l'anomenava amb aquest nom. Igualment, com a altres punts a destacar, el nou Estatut blindava el català –que tota la ciutadania tenia el dret i el deure de conèixer– com a llengua preferent en l'administració i com a vehicular en l'ensenyament; establí una nova ordenació territorial basada en les vegueries (recuperant així el projecte d'ordenació elaborat durant la Segona República); reforçava els instruments jurídics de Catalunya tot establint un Consell de Justícia de Catalunya (presidit pel president del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, definit com a màxima instància judicial al Principat); creava i donava caràcter vinculant als dictàmens del Consell de Garanties Estatutàries; delimitava les competències exclusives de la Generalitat i les compartides entre l'Estat i la Generalitat, així com les relacionades amb la Unió Europea; establí un règim tributari per als governs locals i donava al Síndic de Greuges l'exclusiva de l'actuació a Catalunya. Era per tots aquests motius que el president Maragall, en el discurs de tancament del ple per a l'aprovació de la proposta de nou Estatut, va defensar que aquest nou text havia de servir per impulsar el canvi d'Espanya de l'Estat

169 Aquesta insinuació va anar acompanyada d'una acusació directa de mala planificació i de tenir el darrer govern Pujol la culpabilitat, en definitiva, de l'avoranc que s'havia produït al barri del Carmel de Barcelona el mes anterior en l'execució de les obres d'ampliació de la línia 5 del metro.

170 Entrevista a Marta Grabulosa dins del programa "Testimonis" de la Fundació Catalunya Europa.

171 Entrevista a Joan Clos dins del programa "Testimonis" de la Fundació Catalunya Europa.

172 "El PSC llevarà al Congreso enmiendas al Estatut que perdió en el Parlament", *La Vanguardia*, 4 d'octubre del 2005.

autonòmic a l'Estat federal.¹⁷³

Malgrat l'èxit que suposava l'aprovació de l'Estatut al Parlament de Catalunya, l'ambient dins del PSC distava de tota eufòria. Així es va fer evident quan Carme Chacón, durant la reunió següent de la Comissió Executiva dels socialistes catalans, va definir l'estat d'ànim del partit com de “profunda preocupació”, de “més responsabilitat que satisfacció”, davant del que l'*aparell* de la formació entenia que era un text definitiu excessiu.¹⁷⁴ Així, s'ha d'entendre que, en conseqüència, el primer secretari del PSC anunciés després d'aquesta reunió –és a dir, només tres dies després de l'aprovació de l'Estatut– que els socialistes catalans presentarien al Congrés dels Diputats la seixantena d'esmenes que no havien sigut aprovades pel Parlament català durant el debat del text definitiu sota l'argument que l'Estatut només podria tenir èxit si es podia pactar a Madrid i que per arribar a un pacte calia cedir, “perquè sense cedir no hi ha pacte i sense pacte no hi ha Estatut”.¹⁷⁵ Sens dubte, la presentació d'esmenes a l'Estatut sortit del Parlament per part del seu propi partit deixava en molt mal lloc Pasqual Maragall, al qual durant el mes de setembre del 2005 Rodríguez Zapatero ja havia convidat a anunciar la seva retirada política un cop aprovat l'Estatut per referèndum.¹⁷⁶ La feblesa del president català es va veure reforçada el mes següent, quan els socialistes catalans van impedir-li generar una crisi de govern després que ho hagués intentat fer sense consultar-ho prèviament amb cap de les formacions integrants del seu executiu. El rebuig unànime de PSC, ERC i ICV-EUiA va suposar una desautorització en tota regla cap a Maragall, que va perdre així credencials cap als seus socis de govern i cap al seu propi partit,¹⁷⁷ així com cap a molts dels consellers, que havien quedat assenyalats després que Maragall els hagués mogut la cadira.

Paral·lelament a tota aquesta controvèrsia interna, el 2 de novembre del 2005 una delegació catalana integrada per Manuela de Madre (PSC), Josep Lluís Carod-Rovira (ERC) i Artur Mas (CiU) va ser l'encarregada de defensar l'admissió a tràmit del nou Estatut al Congrés del Diputats. En la seva intervenció, la vicepresidenta del PSC va esgrimir que la reforma de l'Estatut era “necessària” i inajornable perquè era convenient a parts iguals per a Catalunya i per a Espanya. Segons el seu punt de vista, el nou Estatut havia de permetre evitar que s'alimentés el victimisme, la incomprensió i el desinterès de Catalunya cap a Espanya, alhora que havia de contribuir a la modernització de l'Estat. Com afirmava des de la voluntat de “respecte, diàleg i pacte” l'ex-alcalde de Santa Coloma de Gramenet:

La majoria dels catalans [...vol l'Estatut] com a estació central d'acord i cooperació entre tots els catalans i tots els espanyols, a través del respecte, el diàleg i el pacte. [...] Volem l'Estatut per tenir un sistema de finançament just i transparent, que ens porti més recursos i més capacitat per decidir nosaltres mateixos, que garanteixi el progrés econòmic de Catalunya, de tots els que treballen i viuen allà, i que garanteixi també el seu potencial solidari. // El model de finançament que proposem pretén incrementar els recursos dels que disposarà la Generalitat i li atorga la responsabilitat sobre la recaptació i la gestió dels impostos en coordinació amb la Hisenda de l'Estat, partint de la base que la Generalitat és Estat. Estat espanyol, i no cap altre. // Volem l'Estatut per ocupar-nos millor de les persones amb unes polítiques socials més potents, per reduir les desigualtats i per eradicar la pobresa, que també existeixen a Catalunya, per modernitzar les institucions catalanes i la justícia, per respondre a les noves realitats del segle XXI. // Volem l'Estatut per dir també que som una nació i seguir avançant en la promoció de la llengua catalana,

¹⁷³ “Maragall afirma que el nuevo Estatut aspira a cambiar España”, *La Vanguardia*, 1 d'octubre del 2005

¹⁷⁴ MERCADER: *Mil dies amb PM*, p. 190-191

¹⁷⁵ “El PSC llevará al Congreso enmiendas al Estatut que perdió en el Parlament”, *La Vanguardia*, 4 d'octubre del 2005

¹⁷⁶ MARAGALL: *Oda inacabada*, p. 271

¹⁷⁷ Segons Josep Sánchez Llibre, quan Maragall va adduir que el *Pacte del Tinell* no especificava en cap punt que el president hagués de demanar permís als partits per poder realitzar canvis al govern, el viceprimer secretari del PSC, Miquel Iceta, li va respondre que en aquest pacte tampoc no s'especificava enlloc que Maragall hagués de ser president. Sánchez Llibre: *Les veritats de l'Estatut*, p. 163.

el dret i el deure a conèixer-la, des del respecte a la llibertat de totes les persones, parlin la llengua que parlin. [...] La nació catalana no nega la Nació [en majúscula al text transcrit] espanyola, [sinó que] l'enriqueix, ja que Espanya és –i no som els primers a dir-ho– una Nació de nacions. [...] No som una nació sense Estat, no. Som una nació que ja té el seu Estat, l'espanyol, que és el nostre.¹⁷⁸

El cert és que, a jutjar pels esdeveniments, el front català no havia de convèncer només l'oposició, sinó també al mateix Govern d'Espanya –tal com es desprèn, per exemple, de les paraules del ministre d'Administracions Públiques, Jordi Sevilla, que, espantat pel model de finançament i per la delimitació competencial que pogués arribar a establir-se a l'Estatut, expressava públicament el temor que el text estatutari català esdevingués una “LOAPA a la inversa”, en considerar-lo lesiu contra les competències estatals.¹⁷⁹ La postura del ministre Sevilla¹⁸⁰ no era pas l'expressió d'una opinió minoritària dins del seu partit, sinó que el PSOE havia seguit l'evolució de l'elaboració de l'Estatut partint de l'escepticisme,¹⁸¹ passant per la reticència¹⁸² i acabant per mostrar-hi la seva completa oposició, titllant el document aprovat al Parlament català d'inacceptable i de “dubtosament constitucional”.¹⁸³ Així, i malgrat l'anunci de la presentació de les esmenes per part dels socialistes catalans al Congrés dels Diputats, el rebuig que la reforma estatutària catalana inspirava a la plana major del PSOE no va deixar de ser nítid, tal com va poder comprovar aquell mateix novembre en primera persona Pasqual Maragall durant un sopar protocol·lari a Madrid en què va coincidir amb molts dels *barons* del partit. Durant aquell sopar, el president de la Generalitat de Catalunya va ser durament atacat per diversos membres destacats del socialisme espanyol –especialment el ministre de Defensa, José Bono, i el president de la Junta d'Extremadura, Juan Carlos Rodríguez Ibarra–,¹⁸⁴ fins al punt que el rei Joan Carles I va haver d'intercedir per calmar els ànims.¹⁸⁵ Després d'aquell episodi, Maragall va resumir les seves sensacions al seu equip lamentant que “mitja Espanya no ens entén i l'altra meitat la tenim en contra”.¹⁸⁶ Per mirar de contrarestar-ho, des de la Generalitat de Catalunya es va engegar un cicle de pedagogia sobre els objectius de la reforma estatutària titulat *Catalunya proposa* i dissenyat a quatre mans amb el delegat de la Generalitat a Madrid, Santiago de Torres, en què van participar polítics, intel·lectuals, periodistes, líders d'opinió i empresaris i que va tenir Barcelona i Madrid, però també ciutats com Sevilla, Bilbao i la Corunya com a principals escenaris.¹⁸⁷ Però malgrat els esforços dels involucrats, aquesta campanya no va aconseguir els seus objectius, arribant en ocasions a produir-se situacions de tanta tensió entre el públic com la que va obligar a cancel·lar l'acte en què Manuela de Madre estava participant, conjuntament amb Josep Antoni Duran i

178 Intervenció inclosa a Iceta Llorens, Miquel: *Catalanisme federalista*. Barcelona, Fundació Rafael Campalans, 2006, p. 152-157.

179 “Un equipo jurídico defenderá las tesis catalanas sobre la constitucionalidad del nuevo Estatut”. *La Vanguardia*, 5 d'octubre del 2005.

180 Que va ser desautoritzat pel PSOE quan va intentar començar una negociació amb el PP –a través de Josep Piqué, que tampoc no va ser autoritzat pel seu partit a prosseguir els contactes– per explorar un pacte entre les dues formacions per delimitar el text de l'Estatut. Entrevista a Josep Piqué del 20 de maig del 2019 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/373394067>. Data de la darrera consulta: 25 de maig de 2020.

181 Fins al punt que, durant les negociacions al Parlament de Catalunya, des de la Moncloa s'havia elaborat i fet circular una versió alternativa d'Estatut redactada en castellà que, allunyada de qualsevol consens catalanista, havia sigut rebutjada fins i tot pel mateix PSC. Mercader: *Mil dies amb PM*, p. 155.

182 Per exemple, el juliol del 2005, l'històric dirigent i encara influent diputat Alfonso Guerra havia aventurat que l'Estatut no prosperaria perquè suposava la “fragmentació de la sobirania popular” i “desfer el llarg camí que havia conduït a l'Estat democràtic”. Declaracions recollides el 8 de juliol del 2005 per la Cadena Ser, fetes en el marc d'un curs d'estiu a San Lorenzo del Escorial sobre “La cohesió social i territorial d'Espanya”.

183 “La dirección del PSOE endurece el lenguaje crítico del Gobierno”, *La Vanguardia*, 4 d'octubre del 2005.

184 En declaracions públiques del 3 d'octubre de 2005, Rodríguez Ibarra havia definit la reforma de l'Estatut com a “ofensiva”, assegurant que Espanya no era una nació de nacions i presentant una proposta no de llei davant l'Assemblea d'Extremadura en què es comprometia a presentar un recurs d'inconstitucionalitat davant del TC si les Corts espanyoles no aprovaven una versió amb modificacions substancials del text estatutari català. “Ibarra: “La reforma es ofensiva”. *La Vanguardia*, 4 d'octubre del 2005.

185 Concretament, el sopar va tenir lloc a l'ambaixada de Portugal a Madrid i s'oferia com a comiat al president sortint de la república portuguesa, Jorge Sampaio. Maragall: *Oda inacabada*, p. 137-138.

186 Mercader: *Mil dies amb PM*, p. 212.

187 MARAGALL: *Oda inacabada*, p. 269

Lleida (UDC), a l'Ateneo de Sevilla, l'abril del 2006.¹⁸⁸

Però més enllà de tot el rebombori mediàtic i parlamentari que va generar-se al seu voltant, un dels principals problemes amb què va topar l'Estatut durant la seva tramitació a Madrid va ser la manca d'entesa entre els presidents del Govern català i espanyol, que a l'octubre del 2005 havia arribat a nivells gairebé absoluts i per la qual en moltes ocasions els contactes entre governs es van realitzar per via intermèdia. Per aquest motiu, en un dels seus pocs encontres, quan Zapatero va exposar a Maragall els catorze punts principals en què discrepava de l'Estatut sorgit del Parlament català –que es poden resumir entorn de la definició de Catalunya com a nació dins l'articulat (el president espanyol la volia al preàmbul, aclarint que el grau d'autogovern era el corresponent a una comunitat autònoma); la participació de Catalunya en els òrgans de l'Estat; el model de finançament i la naturalesa de la inversió de l'Estat a Catalunya; el paper reservat al Consell de Garanties Estatutàries i al Tribunal Superior de Justícia de Catalunya; l'ordenació de les caixes d'estalvi i el sector bancari prevista; les competències sobre immigració; la gestió dels ports i aeroports, així com d'AENA; la possibilitat de regular sobre el mercat interior i la gestió dels paradors nacionals–, els dos presidents van acordar delegar els grans temes de gestió en els negociadors habituals¹⁸⁹ i les qüestions més polítiques al trio format pel primer secretari i ministre d'Indústria José Montilla, el portaveu del grup socialista al Congrés dels Diputats Alfredo Pérez Rubalcaba i el Secretari d'Estat de Relacions amb les Corts, Francisco Caamaño¹⁹⁰ –que acabarien sent figures clau per fer possible l'entesa definitiva sobre l'Estatut, conjuntament amb José Luis Rodríguez (cap de gabinet de Caamaño), Ramón Jáuregui i Diego López Garrido pel PSOE, Daniel Fernández, Miquel Iceta i Manuela de Madre pel PSC i Jaume Bosch (ICV-EUiA), Joan Ridaó (ERC) i Francesc Homs (CiU).¹⁹¹

Davant d'una negociació encallada per les desavinences entre els seus diferents actors i de la manca de confiança de Rodríguez Zapatero cap a Maragall, el president del Govern espanyol va acabar acordant la versió definitiva de l'Estatut català amb el cap de l'oposició al Parlament de Catalunya, Artur Mas.¹⁹² En una llarga reunió secreta durant el 21 de gener del 2006, Zapatero i Mas van arribar a un acord que tenia com a punts principals que el text estatutari passés a recollir que Catalunya és una nació al preàmbul (enmig d'un redactat ple d'atenuants) i que el model de finançament per a Catalunya s'allunyés de la fórmula de quasi-concert econòmic prevista al text aprovat pel Parlament català el setembre del 2005 –per passar-se a preveure la creació d'una Agència Tributària Catalana de format híbrid entre l'administració catalana i espanyola, que haurien d'acordar els detalls del funcionament d'aquest nou organisme més endavant. Segons Joan B. Culla, aquest pacte ha de ser entès com a fruit del diagnòstic de Rodríguez Zapatero que l'única manera de sobreviure políticament a l'Estatut català, un cop constatat el gran rebuig entre les dretes i la manca de suport entre les esquerres espanyoles, era retallant-ne els punts més atrevits –un extrem a què només podia arribar amb el suport de CiU i de cap dels integrants del Govern català. Fent aquest moviment, a més, Zapatero podia espolsar-se el “demonizat” pacte de suport parlamentari amb ERC i associar-se amb una força política que gaudia de molta més acceptació a Espanya, com era CiU.¹⁹³ I és que el cert és que l'acord entre Mas i Zapatero va suposar

188 Entrevista a Manuela de Madre dins del programa Testimonis de la Fundació Catalunya Europa

189 Les dues principals parelles de ball van ser la vicepresidenta del Govern espanyol Maria Teresa Fernández de la Vega i el conseller de Relacions Institucionals Joan Saura; així com el ministre d'Economia Pedro Solbes i el seu homòleg a la Generalitat Antoni Castells, etc. Entrevista a Joan Saura dins del programa Testimonis de la Fundació Catalunya Europa

190 Sobre els punts de desacord de Zapatero cap a l'Estatut i el pes de les negociacions, consultar MERCADER: *Mil dies amb PM*, p. 193-194

191 Santos, Lúcia; Bonet, Laia; i Fuentes, David: *El nou Estatut. Comentaris a peu d'obra*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 2006, p. 33.

192 Els contactes entre Mas i Zapatero s'havien iniciat durant la primera fase de la negociació estatutària a proposta de Pasqual Maragall, que s'havia endut maldecaps importants dels contactes entre el president del Govern espanyol i el cap de l'oposició a Catalunya, com quan van pactar que el Parlament català aprovés el concert econòmic com a model de finançament, per modificar-ho posteriorment al Congrés dels Diputats –un pacte que beneficiava políticament totes dues parts, però que anava en contra dels interessos del Govern català, motiu pel qual Pasqual Maragall va desactivar aquesta opció. Entrevista a Antoni Castells dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa.

193 Culla, Joan B.: “Catalunya, temps de tripartits”, dins Riquer, Borja de (dir.): *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008.

un daltabaix polític a Catalunya de molta consideració, en què –com veurem més endavant– el canvi d’aliances parlamentàries a Madrid i el text final de l’Estatut van generar una sèrie d’esdeveniments que van acabar amb el trajecte vital del primer govern de progrés de Catalunya.

Els efectes immediats del pacte entre Mas i Zapatero van ser la culminació, el març del 2006, dels treballs de la Comissió Constitucional del Congrés dels Diputats sobre l’Estatut de Catalunya, amb uns resultats finals que van fer presumir al president de la comissió, Alfonso Guerra, d’haver passat el ribot damunt d’una proposta –la sorgida del Parlament de Catalunya– que ell considerava “infumable”.¹⁹⁴ Així, aquesta versió rebaixada de l’Estatut va acabar sent aprovada el 30 de març del 2006 al Congrés dels Diputats per cent vuitanta-nou vots a favor (PSOE, PSC, CiU, PNV, IU-ICV, CC-NC i BNG), dues abstencions (Nafarroa Bai i CHA) i cent cinquanta-quatre en contra (PP, ERC, EA i PPC). De totes aquestes negatives, potser la més evident, per coherència amb la intolerància mostrada fins aleshores amb la proposta catalana, era la del PP de Mariano Rajoy, que s’havia dedicat durant tot el procés estatutari a capitalitzar el clima de rebuig cap a l’Estatut que es va anar conformant entre un espectre important de la dreta (social, mediàtica, política i econòmica) espanyola. I és que, de fet, durant tots aquests mesos, els Populars van atiar, amb èxit, l’anticatalanisme –promovent la recollida de firmes contra l’Estatut el febrer 2006, convocant diverses manifestacions al carrer i mostrant connivència amb la campanya de rebuig als productes catalans, entre d’altres. Dins del seu argumentari contrari a la reforma estatutària, que englobaven com a inconstitucional des del primer moment, els principals punts en contra dels populars contra el nou Estatut català van ser la definició de Catalunya com a nació; el fet que conèixer el català passés a ser un deure i que es reforçés el seu paper com a llengua vehicular en l’ensenyament; que Catalunya tingués poder judicial propi; la distribució competencial que es feia amb l’Estat; el model de bilateralitat implantat –que significaria, al seu parer, posar les bases d’un model confederal asimètric; les atribucions en relacions internacionals i l’aspiració a tenir un sistema de finançament propi. Per tot plegat, un cop aprovada la norma, el PP va recórrer cent catorze articles del nou Estatut –amb l’agreujant que, quan alguns d’aquests es van calcar l’any següent a l’Estatut d’Andalusia del 2007, els populars no van interposar-hi cap recurs, en una actitud que no va ser excepcional, sinó que, de fet, el PP no es va oposar significativament a cap dels processos de reforma estatutària de València (2006), Balears (2007), Aragó (2007), Castella i Lleó (2007), Navarra (2010) i Extremadura (2011).¹⁹⁵

Si bé el vot negatiu del PP era previsible, l’oposició d’ERC al text aprovat pel Congrés suposava tota una sorpresa, tenint en compte que el partit republicà era un dels impulsors de tot el projecte. Aquesta contradicció, justificada per Joan Puigcercós en seu parlamentària argumentant que havia quedat “un bon Estatut per a Espanya, però un mal Estatut per a una nació com Catalunya”,¹⁹⁶ es va deure sobretot a la pressió de les bases del partit –en general, molt més radicalitzades que el seu electorat– en aquest sentit, fins al punt que van acabar-se imposant al parer de membres destacats de la seva direcció. Així, mentre el president d’ERC, Josep Lluís Carod-Rovira, era reticent a demanar el vot contrari a la proposta definitiva d’Estatut (malgrat estar en desacord amb la seva modificació), veus notables de dins de la formació, com el conseller de Governació i Administracions Públiques, Joan Carretero, o el secretari d’Organització del partit, Xavier Vendrell, van significar-se especialment a favor de la negativa d’ERC a l’Estatut. Aquesta circumstància va comportar en un primer moment la destitució de Carretero (20 d’abril del 2006) del seu càrrec de conseller per part de Pasqual Maragall, però la seva substitució pel mateix Vendrell no va permetre arreglar, ni de bon tros, la situació. Així, si l’abstenció d’ERC en la votació sobre l’Estatut del 10 de maig del 2006 al Senat espanyol va permetre finalitzar amb èxit el tràmit a Corts,¹⁹⁷ l’anunci aquell mateix dia que el partit demanaria el “no” al referèndum

194 “El tripartito catalán se quejará a Guerra por sus críticas al Estatuto”, *El País*, 11 d’abril del 2006.

195 Núñez Seixas: *España en democracia*, p. 343-344.

196 “Puigcercós pide cambios al PSOE y aprovechar un mejor clima político”, *La Vanguardia*, 31 de març del 2006.

197 L’Estatut va ser aprovat al Senat amb 128 vots favorables (PSOE, PSC, CiU, ICV-EUiA), 125 contraris (PP) i 6 abstencions (ERC, EA i PAR).

que havia de ratificar definitivament el text va acabar suposant l'expulsió dels republicans pel govern –en una decisió unilateral de Pasqual Maragall que no va comptar ni amb l'aprovació del primer secretari del PSC, José Montilla, ni amb el vistiplau de l'altre soci de govern, ICV-EUiA.¹⁹⁸

El referèndum per a l'aprovació definitiva de l'Estatut es va celebrar el 18 de juny del 2006 i, malgrat la baixa participació que va concentrar (48'85%), va permetre l'entrada en vigor del nou text estatutari l'agost següent, en imposar-se clarament el *sí* (73'9%) al *no* (20'76%) –mentre es registrava un altíssim nombre de vots nuls o en blanc (5'34%). Malgrat haver sigut validat per totes les cambres de representants i per la ciutadania, el PP va presentar el 31 de juliol del 2006 l'anunciat recurs d'inconstitucionalitat contra l'Estatut, un gest que van imitar durant els mesos següents el Defensor del Pueblo (Enrique Múgica Herzog, històric dirigent socialista), els governs autonòmics de Múrcia (PP), La Rioja (PP), Comunitat Valenciana (PP), Illes Balears (PP-Unió Mallorquina) i l'Aragó (PSOE-PAR), presentant recursos que atacaven sobretot el model de finançament, de gestió hidràulica i relatius a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Després de les múltiples crisis que havien caracteritzat el seu govern, del desgast de les relacions amb el Govern espanyol i de la sortida d'ERC de l'executiu català –que havia comportat l'anunci dels republicans que no renovarien el seu suport a Pasqual Maragall si tornava a ser presidenciable–, el desplegament del nou Estatut no va realitzar-se sota el lideratge del govern que l'havia impulsat, sinó que va quedar en mans del que el succeiria, que tenia així quatre anys de marge i legitimitat per tirar endavant el projecte. Amb aquesta perspectiva, Pasqual Maragall va convocar eleccions autonòmiques a Catalunya pel dijous 1 de novembre del 2006 –uns comicis als quals ja no va ser candidat. En efecte, Maragall va fer pública la seva decisió de no postular-se a la reelecció només tres dies després del referèndum sobre l'Estatut, el 21 de juny del 2006. En aquesta decisió hi va pesar moltíssim la solitud del president respecte el seu partit –on l'*aparell* clarament no el volia i on era evident que li havien fet el llit–, així com del rebuig que Maragall sabia que inspirava entre la plana major del socialisme espanyol.¹⁹⁹ Després d'uns anys durs,²⁰⁰ i pocs mesos abans d'anunciar que patia la malaltia de l'Alzheimer, el president es retirava de la primera línia política,²⁰¹ essent substituït pel primer secretari del PSC, José Montilla que, malgrat ser el candidat predilecte del PSOE i de Zapatero, no va esdevenir el president de la Generalitat dòcil que s'esperava, sinó que –com que va donar continuïtat a les grans línies polítiques del mandat de Maragall– va viure una etapa al capdavant del Govern català també ben convulsa.

4.6 El govern Montilla. La crisi del 2008 i la tensa espera de la sentència

Malgrat que la substitució de Maragall per Montilla suposés un canvi radical en l'estil del candidat socialista i que la sortida del president de la Generalitat no es produís precisament sense cicatrius, el PSC va aconseguir uns resultats electorals que li permetien renovar l'experiència del govern de progrés als comicis de l'1 de novembre del 2006. Així, tot i que per primera vegada des del 1995 CiU va guanyar tant en escons (48) com en vots (31'52%) i que el PSC va baixar a 37 representants (26'82%) –tal com va fer ERC, que va retrocedir lleugerament, quedant-se amb 21 diputats (14'03%)–, els números continuaven sortint perquè ICV-EUiA va compensar parcialment la davallada dels seus socis de govern i va pujar fins als 12 seients (9'52%), fent insuficients els

198 Montilla: *Clar i català*, p. 35.

199 Sobre aquest darrer punt, Maragall explica que durant el procés estatutari “podia palpar la incomoditat política i física que els ocasionava la meua presència [a molts dels dirigents territorials del PSOE], de la mateixa manera que patia la seva agressivitat verbal a les trobades a porta tancada”. Maragall: *Oda inacabada*, p. 271

200 Simptomàticament, el 6 març de 2005 el president Maragall va fer públicament una molt desafortunada metàfora (posteriorment rectificada) dient que el Govern català se sentia a vegades “com una dona maltractada” davant els múltiples i repetits atacs a què es veia sotmès durant aquella etapa. “Maragall: ‘mi gobierno se siente como una mujer maltratada’, *El País*, 7 de març del 2005.

201 No sense haver temptejat abans entre com a mínim tres consellers del seu govern si volien prendre-li el relleu com a candidats alternatius a Montilla. Entrevista a Joaquim Nadal (23 de març del 2020).

resultats del PP per arribar a poder formar un govern de dretes –en obtenir 14 llocs al Parlament (10'65%), quedant afectats els populars per l'entrada al Parlament de Catalunya de la formació anticatalanista Ciutadans (3 diputats, 3'04% vots). D'aquesta manera, el 4 de novembre del 2006 s'anunciava el compromís entre PSC-CpC, ERC i ICV-EUiA per a la formació d'un govern d'Entesa Nacional de Progrés. La celeritat amb què s'havia arribat a l'acord (només havien passat quatre dies des de les eleccions) es va deure bàsicament a dos factors. Per una banda, els ritmes de l'entesa van accelerar-se per tal d'evitar que es fes possible un pacte entre el PSC i CiU –opció predilecta de Rodríguez Zapatero, que pretenia que es formés un govern *sociovergent* presidit per Artur Mas i així garantir-se el suport de la coalició nacionalista al Congrés dels Diputats.²⁰² Per altra banda, el nou govern (o *segon tripartit*, segons el malnom que va rebre de seguida) basava el seu eix programàtic en una línia idèntica en molts punts o totalment coherent en molts d'altres respecte el seu predecessor. Aquesta continuïtat era perfectament palpable tant en la definició de les polítiques de l'executiu de Montilla, que havien d'aprofundir en el desenvolupament de l'estat del benestar (Llei de Barris, etc.) i donar prioritat a l'aplicació i desenvolupament del nou Estatut –dos objectius que es plantejaven com a interrelacionats.²⁰³ L'altre gran eix de continuïtat respecte el govern Maragall era la mateixa composició de l'executiu de Montilla, on el PSC va mantenir la majoria de càrrecs i competències, amb la presència de Joaquim Nadal a Política Territorial i Obres Públiques, Antoni Castells a Economia i Finances, Montserrat Tura –aquest cop a Justícia– i Marina Geli (Salut). Així mateix, els socialistes catalans conservaven Agricultura, Ramaderia i Pesca (Joaquim Llena), Treball (Maria del Mar Serna) i incorporaven Educació (Ernest Maragall). Mentrestant, la vicepresidència (Josep Lluís Carod-Rovira) i Governació i Administracions Públiques (Joan Puigercós) quedaven en mans d'ERC, que també va passar a ocupar Cultura i Mitjans de Comunicació (Joan Manuel Tresserras) i mantenia Innovació, Universitats i Empresa (Josep Huguet) i Acció Social i Ciutadania (Carme Capdevila). ICV continuava tenint dos representants a l'executiu català, però –en consonància amb l'augment de suports que havia rebut– veia incrementades les seves atribucions. D'aquesta manera, Joan Saura incorporava la responsabilitat d'Interior a les Relacions institucionals i Participació, mentre Medi Ambient i Habitatge canviaven de titular (Francesc Baltasar).

A nivell intern, el nou govern va tenir una vida menys agitada que l'anterior. L'estil de lideratge de José Montilla diferia força del de Maragall, imprimint un to molt menys intel·lectualitzat i molt més adreçat a oferir una imatge de pragmatisme –per alguna cosa, l'eslògan de la seva campanya electoral havia estat “Fets, no paraules”.²⁰⁴ Així, i malgrat que des d'alguns sectors d'ERC es posés en dubte puntualment el seu lideratge –com va fer el març del 2007 el vicesecretari general de Coordinació dels republicans, Xavier Vendrell, en oferir a Artur Mas fer-lo president si es comprometia a realitzar un referèndum d'autodeterminació, en una proposta rebutjada per CiU–,²⁰⁵ el segon govern de progrés va aconseguir mantenir un cert clima de cohesió al llarg de la seva trajectòria que va anar-se desfent, però, a mesura que la tensa espera de la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut s'allargassava. De fet, el govern Montilla va veure la totalitat de la seva existència condicionada per les dificultats en el desplegament estatutari i per l'amenaça que suposava la resolució dels recursos d'inconstitucionalitat que formulés el TC. Igualment, a partir del 2008, l'esclat d'una crisi econòmica global va dinamitar qualsevol previsió sobre les polítiques

202 Montilla, José: *Clar i català*, p. 56. De fet, el líder del PSOE ja havia vist amb bons ulls aquesta fórmula tres anys abans, quan Josep Antoni Duran i Lleida li havia fet arribar per via intermèdia la proposta de CiU d'explorar la formació d'un govern entre la coalició nacionalista i els socialistes catalans. L'oposició de José Montilla havia aturat que aquesta proposta anés més enllà el 2003. Sánchez Llibre: *Les veritats de l'Estatut*, p. 56-57.

203 Montilla, José: *Discurs d'investidura “Concertació, diàleg i polítiques socials per a Catalunya”*.

204 Fins al punt que Joan Saura va acabar lamentant una manca de traç polític global i d'una visió estratègica de conjunt que hagués pogut donar més potència i bona imatge a aquest govern. Entrevista a Joan Saura dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa.

205 Un moviment alineat amb el sorgiment d'una secció crítica dins d'ERC anomenada Reagrupament, liderada per Joan Carretero, amb un gran èxit de suports. Culla: “Catalunya, temps de tripartits”.

socials del govern i obligar a emprendre una molt important política de reducció de despesa.²⁰⁶ Per raons d'extensió, en aquest estudi ens centrarem només en la problemàtica de l'aplicació i sentència de l'Estatut.

El cert és que l'Estatut i el seu desplegament va continuar sent un dels grans punts de fricció entre els Govern català i espanyol entre els anys 2006 i 2010. I és que, com afirma Joan Saura, després de l'aprovació del nou text estatutari, l'Administració central va actuar com si la nova norma no hagués entrat en vigor, demostrant no tenir cap pressa en la posada en marxa del traspàs competencial, en una dinàmica que ja venia de la legislatura anterior.²⁰⁷ Així, durant els set anys de governs de progrés a Catalunya, la majoria de consellers del Govern català van topat amb severes dificultats per poder col·laborar amb el govern central i la seva delegació a Catalunya en tots els àmbits de govern: interior,²⁰⁸ justícia, obres públiques, etc.²⁰⁹ Aquesta problemàtica va esdevenir especialment notòria en el cas de la negociació del nou model de finançament, que es va eternitzar durant gairebé tres anys, incomplint els terminis marcats per l'Estatut, i va acabar suposant un abans i un després en les relacions entre José Montilla i José Luis Rodríguez Zapatero.²¹⁰ Com hem vist, la qüestió del model de finançament ja havia sigut una de les més problemàtiques a l'hora d'arribar a un acord sobre el text estatutari, i s'havia deixat a la negociació entre els dos governs la seva configuració definitiva. El PSC, de fet, tenia un historial remarcable a l'hora de pressionar per millorar el finançament català, havent engegat campanyes públiques a mitjan dècada de 1980 a favor d'una tributació pròpia de la Generalitat i per la cessió de part de la de l'Estat, per acabar aconseguint que també CiU es fes seus alguns dels seus postulats. Va ser d'aquesta manera que a principis de la dècada de 1990 el Govern català va iniciar les peticions d'encaminar-se cap a la *coresponsabilitat fiscal*, demanant la cessió per a les comunitats autònomes d'un 15% de l'IRPF de forma territorialitzada. Aquest plantejament va obrir una polèmica important entre comunitats presidides pel PSOE i, conseqüentment, dins del socialisme espanyol, on van acabar imposant-se majoritàriament les postures del president extremeny Juan Carlos Rodríguez Ibarra, que rebutjava aquesta possibilitat sota l'argument que conduiria al trencament d'Espanya. No va ser fins que el 1993 Felipe González va necessitar el suport de CiU al Congrés dels Diputats per governar que la *coresponsabilitat fiscal* va poder-se posar en pràctica, cedint-se percentatges diferenciats a cada comunitat autònoma, entre les quals continuava sense existir cap consens sobre la conveniència de cogestionar aquest impost.²¹¹ A l'alçada del 2006, i amb la intenció d'aprofundir en el caràcter federal d'Espanya, el model pactat quasi quinze anys abans havia quedat com a insuficient. Però com havia passat fins aleshores, les propostes del PSC en la federalització del finançament autonòmic no van ser ben rebudes ni dins del PSOE ni dins del Govern espanyol –que a banda de la seva manifesta manca d'entusiasme federal temia la davallada d'ingressos que la crisi econòmica que es va començar a dibuixar a partir del 2007 permetia endevinar. No va ser, de fet, fins que es va produir el relleu de Pedro Solbes per Elena Salgado, l'abril del 2009, a la vicepresidència econòmica de l'executiu de Rodríguez Zapatero que l'acord es va poder començar a desencallar. Durant tot aquest temps, el conseller d'Economia

206 Les primeres mesures, de caràcter intern, es van prendre el novembre del 2007 davant d'un empitjorament de les xifres econòmiques. El 2008 es van deixar de cobrir baixes en tots els àmbits menys en educació, sanitat i seguretat; el 2009 es van congelar els sous dels funcionaris i es van amortitzar places que es consideraven prescindibles, així com no es van cobrir totes les vacants necessàries i el 2010 ja es va procedir a la reducció de sous dels empleats públics i a l'emissió de bons de deute públic, davant la impossibilitat de poder recórrer a l'endeutament exterior. Per a una explicació d'aquestes polítiques en primera persona, consulteu Montilla: *Clar i català*, p. 119-143.

207 Entrevista a Joan Saura dins el programa "Testimonis" de la Fundació Catalunya Europa.

208 En el cas del desplegament dels Mossos d'Esquadra a Barcelona, Joan Rangel, delegat del Govern d'Espanya a Catalunya, es va negar a presentar un pla de replegament de la policia espanyola i no va acudir a l'acte de formalització del relleu. Tura, Montserrat: *Estirant el fil. Quan el PSC va abandonar el catalanisme*. Barcelona: Pòrtic, 2014, p. 99.

209 Tres anys després de l'entrada en vigor de l'Estatut, només s'havien pogut acordar 9 dels 40 traspassos de competències previstos –entre els quals la gestió de Rodalies, Inspecció de Treball o els permisos de treball per a estrangers.

210 Com evidencien les declaracions de José Montilla a mitja negociació del model de finançament, el juliol del 2008, en un acte del PSC on era present el president del Govern espanyol: "José Luis [Rodríguez Zapatero], te queremos, pero queremos más a Catalunya". Montilla: *Clar i català*, p. 114.

211 Lo Cascio: *Nacionalisme i autogovern*, p. 265-272.

de la Generalitat de Catalunya, Antoni Castells, va tenir com a principal interlocutor el secretari d'Estat d'Hisenda i Pressupostos, Carlos Ocaña, en una negociació que es va tancar el juliol del 2009 amb un acord pel qual Catalunya passava a quedar-se amb el 50% de l'IRPF, el 50% de l'IVA i el 58% dels impostos especials, alhora que s'establí la creació d'un fons de competitivitat orientat a premiar les economies més dinàmiques –la qual cosa beneficiava Catalunya–, assolint, doncs, l'objectiu d'obrir la porta a un canvi del sistema general de finançament autonòmic que incorporava el principi d'*ordinalitat*. L'acord no va ser ben rebut ni pel PP ni per CiU, però en el moment de fer-se públic va explicar-se que permetria a Catalunya la gestió del 25% de la seva recaptació i al conjunt de les comunitats autònomes disposar d'onze mil milions d'euros més.²¹²

La duresa de les negociacions pel model de finançament, el desgast que estava començant a produir a tots nivells la gestió de la crisi econòmica global –que a partir del 2008 ja era evident, malgrat la reticència de Rodríguez Zapatero a acceptar-ho– i la pressió de la dreta política i mediàtica van fer que els governs català i espanyol afrontessin per separat i amb diferent preocupació els mesos previs a la sentència del TC sobre l'Estatut de Catalunya. Mentre que per part del Govern espanyol –tal com li reconeixia un dels seus factòtums, Alfredo Pérez Rubalcaba, a Joaquim Nadal a posteriori– es va acabar tenint la sensació de no haver fet prou per evitar una sentència contrària a l'Estatut,²¹³ des del Govern català sí que es va fer tot el possible perquè la resolució judicial no fos lesiva. Així, mentre es produïa una cruenta batalla política dins del mateix Tribunal Constitucional entre els sectors *progressista* (afí al PSOE) i *conservador* (controlat pel PP), amb recusacions i manca de renovació dels magistrats als quals els havia caducat el mandat a partir del 2007, des de la Generalitat es realitzava *pedagogia* activa sobre els riscos d'una sentència contra Catalunya, tant de portes endins com a nivell públic –des de l'abril del 2007, Montilla va alertar diverses vegades dels perills de generar *desafecció* entre els catalans envers Espanya.²¹⁴ Els esforços institucionals van anar acompanyats d'una campanya mediàtica que va tenir moments històrics entre la premsa catalana, com la publicació de l'editorial conjunt “La dignitat de Catalunya”, el 26 de novembre del 2009, que van publicar els dotze diaris amb seu a Catalunya en defensa de la constitucionalitat i legitimitat de l'Estatut. Igualment, el Govern català va seguir treballant en el desplegament de les mesures previstes a la nova norma, com el disseny d'una nova ordenació territorial amb la substitució de les diputacions i els consells comarcals per les vegueries.²¹⁵ Però el gest més contundent del govern i la primera força de l'oposició, CiU, va arribar el 29 d'abril del 2010, quan el Parlament de Catalunya va aprovar una resolució (amb un 87% de suport) instant el TC a declarar-se incompetent per a sentenciar sobre l'Estatut, alhora que demanant la renovació del terç dels magistrats que tenien el mandat caducat, així com motivant que els grups parlamentaris catalans promoguessin al Senat la reforma de la llei orgànica del TC. Tots els esforços realitzats des de Catalunya van acabar sent, malgrat tot, fútils.

Després de sis intents frustrats d'aprovar una ponència sobre l'Estatut, el 28 de juny del 2010 el Tribunal Constitucional aprovava sense unanimitat (sis vots a favor i quatre en contra) una sentència en què s'assenyalava que la definició de Catalunya com a nació no tenia validesa jurídica perquè estava situada al preàmbul, però la feia acompanyar de l'aclariment que ho era dins la indissoluble unitat d'Espanya, tal com resa la Constitució. Del total d'articles recorreguts, el TC

212 “El Govern da el sí y cierra filas”, *La Vanguardia*, 13 de juliol del 2009.

213 Entrevista a Joaquim Nadal (23 de març del 2020).

214 Un bon exemple de la naturalesa d'aquests discursos el trobem en el que el president de la Generalitat va realitzar al Foro Nueva Economía Madrid el 7 de novembre del 2007, on va acabar afirmant que “Espanya serà plural o no serà”. Montilla, José: *Discursos del Presidente de la Generalitat en Madrid*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008, p. 23-26.

215 Aprovat del 2 de febrer del 2010, el *Projecte de llei de vegueries de Catalunya* preveia la creació de set vegueries –Barcelona, Camp de Tarragona, Lleida, Girona, Terres de l'Ebre, Catalunya Central i Alt Pirineu i Aran. El 2016 el Parlament de Catalunya va aprovar la modificació d'aquest mapa i incorporava una vuitena vegueria, el Penedès, encara que la manca de reforma de les lleis orgàniques corresponents al Congrés dels Diputats ha impossibilitat fins ara l'entrada en vigor d'aquest model. Si que es va poder implementar, en canvi, l'Àrea Metropolitana de Barcelona, creada el 2010 incloent molts dels territoris i de les característiques de la Corporació Metropolitana de Barcelona, suprimida el 1987.

només en va acabar declarant catorze com a inconstitucionals, però tots d'un gran valor simbòlic i eixos clau en la proposta federalitzant de l'Estat. Concretament, la resolució afectava l'àmbit de la llengua (el català no podia ser d'ús *preferent*), l'ordenament jurídic (el Consell de Justícia de Catalunya i el Síndic de Greuges perdien el seu caràcter exclusiu, així com els informes del Consell de Garanties Estatutàries el seu caràcter vinculant), les funcions compartides amb l'Estat (regulació de caixes i entitats bancàries), el dret civil (es perdien les competències exclusives en aquest camp), el finançament (la referència a la similitud de l'esforç fiscal entre comunitats autònomes quedava eliminada) i la regulació tributària local. Igualment, el TC reinterpretava vint-i-tres articles i quatre disposicions més, referents als drets històrics de Catalunya i els seus símbols, el blindatge de la llengua catalana –dret i deure de conèixer-la i condició de llengua vehicular en l'ensenyament–, les competències en immigració, la bilateralitat en les negociacions amb l'Estat i la capacitat de promoure consultes a la ciutadania. Per tot plegat, només cent vuitanta-sis dels dos-cents vint-i-tres articles de l'Estatut del 2006 quedaven sense retallar, reinterpretar o, directament, suprimir.

La sentència contra l'Estatut va provocar un autèntic *tsunami* –manllevant la definició a Joan B. Culla– en la política catalana, fins al punt que hom considera que va suposar l'inici del *procés* independentista a Catalunya.²¹⁶ El socialisme català no va quedar, evidentment, al marge de la convulsió que es va produir a tots nivells –social i polític–, adoptant-se en un primer moment dues postures ben diferenciades. Per una banda, veus significatives com la de la ministra de Defensa, Carme Chacón, van fer una crida pública a relativitzar la sentència, argumentant en un article conjunt amb Felipe González que un immens gruix de l'Estatut del 2006 quedava sense afectar i remarcant que Catalunya continuava tenint un nivell d'autogovern superior al que havia tingut fins aleshores,²¹⁷ mentre un altre important sector del PSC, liderat pel mateix José Montilla, va alinear-se amb les veus més crítiques contra la sentència. D'aquesta manera, el president de la Generalitat va mostrar-se “indignat” per la sentència d'un tribunal “desacreditat [...], més obsessionat a dictar sentència que a fer justícia” en el discurs institucional que va oferir tot just saber-se la resolució del TC, afirmant que se sentien “maltractats” però no vençuts, i fent una crida a la manifestació de rebuig que va començar-se a organitzar de seguida.²¹⁸ Essent així, Montilla va encapçalar la històrica manifestació del 10 de juliol del 2010 a Barcelona que, sota el títol “Som una nació. Nosaltres decidim”, va aplegar a la capital catalana vora un milió de persones –un grup molt minoritari de les quals va increpar-lo en el transcurs de la marxa. Amb les eleccions autonòmiques a la cantonada, el president català –que havia deixat d'assistir a les reunions de la comissió executiva federal del PSOE des que havia accedit al càrrec, atès que pensava que el seu càrrec institucional no era compatible amb aquest càrrec orgànic–²¹⁹ va intentar bastir ponts de nou amb el govern central dissenyant un seguit de mesures que compensessin els desajustos creats per la sentència del TC amb la vicepresidenta espanyola, Maria Teresa Fernández de la Vega, però la sortida d'aquesta de l'executiu presidit per Rodríguez Zapatero va fer que tot plegat quedés en paper mullat, malgrat que se'n van arribar a estudiar algunes al Consell de Ministres.²²⁰

La sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut de Catalunya va suposar, d'aquesta manera, el final d'una etapa, i de fet ni el PSC ni ERC van encarar les eleccions autonòmiques del 28 de novembre del 2010 amb la idea de donar continuïtat a les fórmules del govern de progrés a partir d'aleshores. Montilla no va poder revalidar la presidència de la Generalitat en

216 Una visió darrerament matisada, com fa Jordi Muñoz al seu excel·lent *Principi de realitat. Una proposta per a l'endemà del Procés*. Barcelona: L'Avenç, 2020.

217 Chacón, Carme; González, Felipe: “Apuntes sobre Cataluña y España”, *El País*, 26 de juliol del 2010.

218 “Montilla acata, se indigna, pero no lo ve todo perdido”, *La Vanguardia*, 29 de juny del 2010.

219 Montilla: *Clar i català*, p. 110.

220 Entrevista a Maria Teresa Fernández de la Vega del 21 de novembre del 2018 dins del programa “Testimonis” de la Fundació Catalunya Europa - Llegat Pasqual Maragall. Entrevistador: Josep Maria Muñoz Lloret. Consultable a: <https://vimeo.com/348373069>. Data de la darrera consulta: 28 de maig de 2020.

perdre aquests comicis,²²¹ i les pugnes internes que la resolució del TC van despertar en el si del socialisme català van fer que, per primera vegada des de la fundació del PSC, aquest espai es trenqués, amb el sorgiment de diverses escissions sensibles amb el dret a decidir –Moviment d'Esquerres, etc.– en els mesos i anys següents.

---

221 CiU va guanyar les eleccions amb un espectacular augment de vots (38'47%) i escons (62), mentre el PSC va davallar fins els 28 representants, obtenint només un 18'32% dels suports. PP (18 diputats, 12'33% vots), ICV (10, 7'39%), ERC (10, 7%), Ciutadans (3, 3'4%) i la candidatura Solidaritat per la Independència (4, 3'28%) completaven el Parlament català.

5. Conclusions

Com hem pogut veure al llarg d'aquest estudi, els socialistes de Catalunya van tenir un paper crucial en la configuració i el desenvolupament de l'estat democràtic a Espanya –a tots els nivells administratius i polítics. Ja fos des del govern o com a primera força de l'oposició, moltes de les seves propostes van tenir una remarcable influència a curt, mitjà i llarg termini, constituint-se algunes d'elles en les bases de l'evolució del model estatal assentat l'any 1978. No resulta agosarat afirmar que sense l'aportació d'Ernest Lluch, l'estat del benestar no hauria tingut les mateixes característiques a Espanya o que sense la tasca de Narcís Serra la política espanyola no s'hauria desempallegat de la coacció militar que l'havia condicionat durant tant de temps. Però tampoc no és imprudent afirmar que no sempre aquestes propostes van tenir el recorregut desitjat pel PSC, que va esdevenir la principal punta de llança del federalisme a l'Estat espanyol, formulant un seguit de propostes (la més significativa de totes, l'Estatut del 2006, però també les diverses revisions del model de finançament autonòmic) que es van veure fortament limitades pel topall que van posar-hi tant la dreta (política, mediàtica i socio-econòmica) com el mateix PSOE, que per molt que per motius estratègics assumís puntualment com a pròpies algunes de les propostes que els socialistes catalans duïen anys formulant, amb la seva acció política es va ocupar sistemàticament de desmentir l'ideari adoptat sobre el paper –sent la Declaració de Santillana del 2003 i la reacció posterior davant les propostes dels governs Maragall (Estatut) i Montilla (finançament) el cas paradigmàtic de tot plegat.

La influència aconseguida pels socialistes catalans de manera sostinguda al llarg d'aquests gairebé trenta anys es deu al fet que, a tots nivells, les polítiques del PSC anaven encarades a la transformació d'un àmbit concret –municipal, autonòmic, estatal, europeu–, però que alhora sovint desbordaven el seu àmbit immediat d'aplicació, transportant la teoria urbanística del *sistema de sistemes* a l'àmbit polític. Així, l'acció municipal dels Maragall, Nadal i companyia transcendia sovint l'àmbit estrictament local, aspirant a esdevenir models de transformació aplicables a d'altres localitats i a una escala superior i, com hem vist, les propostes en política autonòmica anaven destinades també a l'evolució del model d'estat. L'exercici d'un estil de lideratge de mirada àmplia i integradora, amb una sòlida base ideològica, van permetre als socialistes catalans caracteritzar-se per una capacitat innovadora permanent que es va anar perdent a mesura que l'*aparell* del partit va anar prenent-ne el control. Fins aleshores, la capacitat de formular propostes que defugien el seu àmbit més evident de la generació de dirigents liderada per Raimon Obiols i Pasqual Maragall va aconseguir, per exemple, que generant unes polítiques actives de promoció del benestar de la població des de les ciutats, un govern conservador com el de Jordi Pujol acabés implementant, per contrarestar la força del PSC, un model de país que en molts punts vorejava la socialdemocràcia. Igualment, la contínua voluntat de projecció internacional dels dirigents socialistes va reportar èxits com els de l'organització dels Jocs Olímpics de 1992 malgrat la manca d'entusiasme dels governs català (marcat per una visió de país diametralment oposada a la del PSC) i espanyol (de tarannà absolutament jacobí); alhora que va posar en marxa iniciatives de col·laboració transfronterera que –més enllà del color polític o la nacionalitat de cada regió– estaven destinades a dur fins al màxim exponent la idea *maragalliana* que “allò que és bo per a Barcelona és bo per a Catalunya, allò que és bo per a Catalunya és bo per a Espanya”.

Les limitacions d'extensió que imposa un format com el del *working paper* ens han deixat sense poder abordar la influència del municipalisme català en l'estatal –pensant, especialment, en el paper dels alcaldes socialistes dins la Federació Espanyola de Municipis i Províncies (FEMP)– o analitzar amb deteniment les característiques de la diplomàcia d'alcaldes de Barcelona i Girona a la resta d'Espanya. I és que, al llarg del període estudiat, l'acció dels alcaldes del PSC va contribuir decisivament a canviar la fesomia de Catalunya i a la implantació d'un model de col·laboració

público-privat que va esdevenir modèlic. Igualment, l'acció parlamentària dels socialistes va ser clau per a l'establiment de consensos perdurables a nivell de país, com la immersió lingüística en l'educació a Catalunya. Sempre des de la defensa del principi de *subsidiarietat*, l'ambició de les propostes dels socialistes catalans va exigir sovint la revisió i optimització dels marcs legals en què s'havien de desenvolupar. Com a culminació d'aquesta manera de fer política, sens dubte hem de situar-hi l'Estatut del 2006, que va suposar el sostre de la trajectòria del PSC des de la seva fundació –sent-ne alhora la seva màxima expressió i la constatació dels límits que la resta d'agents polítics de l'Estat estaven disposats a tolerar-li.²²²

Com hem vist, l'Estatut del 2006 va marcar la vida dels dos governs de progrés liderats pels socialistes catalans, dues experiències que no van comptar amb l'aprovació del PSOE –més partidari de l'aliança amb CiU– ni en la seva col·laboració institucional des del Govern espanyol. I és que una de les constants que hem pogut observar al llarg d'aquest estudi és fins a quin punt el partit *germà* dels socialistes catalans en va limitar la capacitat de donar recorregut al seu projecte autònom per a Catalunya –sent víctimes primer de la dura confrontació entre els governs Pujol i González a partir de l'esclat del *cas Banca Catalana* i posteriorment de les necessitats d'entesa parlamentària de tots dos governs a partir de la pèrdua respectiva de les majories absolutes a principi de la dècada de 1990; així com des del rebuig a la possibilitat que el PSC pogués liderar la transformació federal d'Espanya des del Govern català entre els anys 2003 i 2010.

La *tempesta perfecta* que va suposar la sentència contra l'Estatut del TC el juny del 2010 –que va obrir dins del PSC un dur debat intern sobre les limitacions del seu projecte d'estat i, posteriorment, sobre el dret a decidir– i l'enduriment de la crisi econòmica global que havia començat el 2008 –que va acabar empenyent els governs socialistes a adoptar polítiques econòmiques pròpies de la dreta– va fer entrar en crisi a un partit que, malgrat no haver tingut una vida orgànica precisament planera al llarg d'aquests gairebé trenta anys, havia mantingut uns mínims nivells de cohesió interna fins aleshores. La desvinculació dels sectors més catalanistes del partit i l'establiment d'un nou ordre econòmic a escala mundial van acabar amb una manera de fer política que havia caracteritzat al PSC fins aleshores, obrint una nova etapa que caldrà estudiar amb deteniment en un futur, per ara, llunyà.

---

²²² En aquest sentit, Antoni Castells parla de l'Estatut del 2006 com a "culminació i esgotament del projecte de catalanisme polític del darrer segle". Entrevista a Antoni Castells dins del programa Testimonis de la Fundació Catalunya Europa

6. Fonts i bibliografia

Fonts orals

Jaume Badia (entrevista telefònica els dies 19 i 20 de març del 2020).

Joan Ganyet (entrevista el 30 de novembre del 2019, La Seu d'Urgell).

José Montilla (entrevista telefònica el 24 de març del 2020).

Joaquim Nadal (entrevista telefònica el 23 de març del 2020).

Fons d'entrevistes del programa "Testimonis" de la Fundació Catalunya Europa.

Fonts hemerogràfiques

La Vanguardia

El País

Bibliografia

AADD: *30 anys de socialisme català*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 2008.

Aixalà i Blanch, Albert: "Ciutadans d'Europa, unim-nos!". *La contribució de Pasqual Maragall a l'impuls i projecció d'un moviment europeu de ciutats*. Barcelona: Working paper núm. 2 de la Fundació Catalunya Europa, octubre 2015.

Álvaro, Francesc-Marc: *Què pensa Pasqual Maragall*. Barcelona: Dèria, 1998.

Báguena Latorre, Josep A.: "El territori en l'acció política de Pasqual Maragall. Orígens, debat i construcció de polítiques territorials al 'Govern alternatiu', 1999-2003", Barcelona: Working Paper núm. 6 de la Fundació Catalunya Europa, desembre 2018.

Buch Oliver, Jordi: *Montilla, de emigrante a presidente*. Madrid, Europa Viva, 2008.

Campa Planas, Josep Lluís: "El pensament polític de Pasqual Maragall en relació amb el federalisme i amb l'encaix Catalunya-Espanya". Barcelona: Working paper núm. 3 de la Fundació Catalunya Europa, abril 2016.

Claret, Jaume (cord.): *Pasqual Maragall: pensament i acció*. Barcelona: La Magrana, 2017.

Culla, Joan B.: *El pal de paller. Convergència Democràtica de Catalunya (194-2000)*. Barcelona: Pòrtic, 200.

Culla, Joan B.: *Esquerra Republicana de Catalunya. 1931-2012. Una història política*. Barcelona: La Campana, 2013.

Culla, Joan B.: *La dreta espanyola a Catalunya, 1975-2008*. Barcelona: La Campana, 2009.

Culla, Joan B.: *El tsunami. Com i per què el sistema de partits català ha esdevingut irreconeixible*. Barcelona: Pòrtic, 2017.

Esculies, Joan: *Ernest Lluch. Biografia d'un intel·lectual agitador*. Barcelona: La Magrana, 2018.

Febrés, Xavier; Rivière, Margarita: *Pasqual Maragall: un rebelde en el poder*. Esplugues de Llobregat: Plaza & Janés, 1991.

Gillespie, Richard: *Historia del Partido Socialista Obrero Español*. Madrid: Alianza Editorial, 1991.

Iborra, Juan Ramón: *José Montilla. Radiografía de la calma*. Barcelona: Planeta, 2006.

Miquel Iceta Llorens: *Catalanisme federalista*. Barcelona, Fundació Rafael Campalans, 2006.

Lo Cascio, Paola: *Nacionalisme i autogovern. Catalunya, 1980-2003*. Catarroja-Barcelona: Afers, 2008.

Maragall, Pasqual: *Oda inacabada: memòries*. Barcelona: La Magrana, 2008.

Maragall, Pasqual; Serra, Narcís: *Per una Barcelona olímpica i metropolitana*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1982.

Maragall, Pasqual: *Refent Barcelona*. Barcelona: Planeta, 1986.

Maragall, Pasqual: *Per Barcelona*. Barcelona: Edicions 62, 1987.

Maragall, Pasqual: *Àrea Metropolitana: una ocasió històrica*. Barcelona: Corporació Metropolitana de Barcelona, 1985.

Maragall, Pasqual: *L'Estat de la ciutat: 1983-1990. Discursos de balanç d'any*. Barcelona: Ajuntament

de Barcelona, 1991.

Maragall, Pasqual: : *Europa pròxima: Europa, regions i ciutats*. Barcelona: Edicions UB, 1999.

Maragall, Pasqual: *Progrés i reforma social*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005.

Maragall, Pasqual: *Una nova etapa per a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2004.

Maragall, Pasqual: *La via catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005.

Maragall, Pasqual: *Noves propostes per al catalanisme*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005.

Maragall, Pasqual: *Intervención en el debate sobre el estado de las autonomías*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006.

Martín i Uceda, Javier: “Europa en l’horitzó: Barcelona i Catalunya en l’articulació i la construcció europea. Les relacions transfrontereres en el pensament i acció de govern de Pasqual Maragall”. Barcelona: Working paper n° 5 de la Fundació Catalunya Europa, Maig 2018.

Mercader, Jordi: *Mil dies amb PM: crònica viscuda de la presidència de Pasqual Maragall*. Barcelona: La Magrana, 2008.

Molinero, Carme; Ysàs, Pere: *Els anys del PSUC. El partit de l’antifranquisme (1956-1981)*. Barcelona: L’Avenç, 2010.

Molinero, Carme; Ysàs, Pere: *De la hegemonia a la autodestrucció. El Partido Comunista de España (1956-1982)*. Barcelona: Crítica, 2017.

Montilla Aguilera, José: *Clar i català: testimoni de quatre anys de presidència*. Barcelona, RBA, 2013.

Montilla Aguilera, José: *Enfortir Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008.

Montilla Aguilera, José: *Discurs d’investidura “Concertació, diàleg i polítiques socials per a Catalunya”*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006.

Montilla Aguilera, José: *Discursos del Presidente de la Generalitat en Madrid*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008.

Muñoz Jofre, Jaume: *Perseguint la llibertat. La construcció de l’espai socialista a Catalunya*. Barcelona: L’Avenç, 2019.

Muñoz Jofre, Jaume: *La España corrupta. Breve historia de la corrupción (de la Restauración a nuestros días, 1875-2016)*. Granada: Comares, 2016.

Muñoz Lloret, Josep Maria (ed.): *Quatre presidents. Entrevistes a Tarradellas, Pujol, Maragall i Montilla*. Barcelona: L’Avenç, 2010.

Muñoz Lloret, Josep Maria: “Joaquim Nadal, la força de Girona”, dins *L’Avenç*, 418 (2015), p. 12-25.

Muñoz, Jordi: *Principi de realitat. Una proposta per a l’endemà del procés*. Barcelona: L’Avenç, 2020.

Nadal Farreras, Joaquim: *Catalunya: catalanisme i socialisme*, Barcelona, Ed Mediterrània, 2003.

Nadal Farreras, Joaquim: *Històries d’alcalde (Girona, 1979-2002)*, Cassà, Ed. Gavarres, 2019.

Nadal Farreras, Joaquim: *Testimoni de càrrec: vint anys al servei de Catalunya*. Barcelona, Ed. 62, 2014.

Núñez Seixas, Xosé Manuel (coord.): *España en democracia, 1975-2011*, volum X de la *Historia de España* dirigida per Josep Fontana i Ramon Villares. Barcelona, Crítica, 2017.

Obiols, Raimon: *El mínim que es pot dir. Memòries polítiques*. Barcelona: RBA, 2013.

Pradel Miquel, Marc: “Catalunya, xarxa de ciutats. El municipalisme de Pasqual Maragall i la seva influència en la governança de Catalunya”. Barcelona: Fundació Catalunya Europa, 2016.

Preston, Paul: *Un pueblo traicionado. España de 1874 a nuestros días: corrupción, incompetencia política y división social*. Barcelona: Debate, 2019.

Pujol Soley, Jordi: *Memòries (1980-1993): temps de construir*. Barcelona, Proa, 2009.

Pujol Soley, Jordi: *Memòries (1993-2011): de la bonança a un repte nou*. Barcelona, Proa, 2012.

Riquer, Borja de: *La Catalunya autonòmica, 1975-2003*. Barcelona: Edicions 62, 2003.

Riquer, Borja de: (dir.): *Història. Política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2008.

Sala, Josep Maria: *Moments del socialisme català*. Barcelona: Fund. Rafael Campalans, 2020.

Sánchez Llibre, Josep: *Les veritats de l’Estatut. Allò que no s’ha publicat al diari de sessions*.

Barcelona: La Esfera de los Libros, 2006.

Santos, Lúdia; Bonet, Laia; Fuentes, David: *El nou Estatut. Comentaris a peu d'obra*. Barcelona: Fundació Rafael Campalans, 2006.

Serra, Narcís: *La Gestió de Barcelona: una política municipal*. Barcelona: Servei de Publicacions de l'Ajuntament de Barcelona, 1982.

Serra, Narcís: *Discurs en la sessió de cloenda del simposi sobre àrees metropolitanes (octubre 1982)*. Barcelona: Corporació Metropolitana de Barcelona, 1987.

Serra, Narcís: *Barcelona, 1979-2004: vint-i-cinc anys de transformacions*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2004.

Serra, Narcís: *La transición militar. Reflexiones en torno a la reforma democrática de las fuerzas armadas*. Barcelona: Debate, 2008.

Soto, Álvaro: *Transición y cambio en España, 1975-1996*. Madrid: Alianza Editorial, 2005.

Soto, Álvaro; Mateos, Abdón (dirs.): *Historia de la época socialista. España: 1982-1996*. Madrid: Sílex, 2013.

Tomàs Fornés, Mariona: "Governar la Barcelona real. Pasqual Maragall i el dret a la ciutat metropolitana". Barcelona: Fundació Catalunya Europa, 2017.

Tura, Montserrat: *Estirant el fil. Quan el PSC va abandonar el catalanisme*. Barcelona: Pòrtic, 2014.

Vallès, Josep Maria: *Una agenda imperfecta. Amb Maragall i el projecte de canvi*. Barcelona: Edicions 62, 2008.

Ximenis, Vicenç: *Demòcrata i socialista: memòries de setanta anys de lluita política apassionada*. Lleida: Pagès editors, 1998.

Ysàs, Pere (ed.): *La configuració de la democràcia a Espanya*. Vic: Eumo Editorial, 2009.